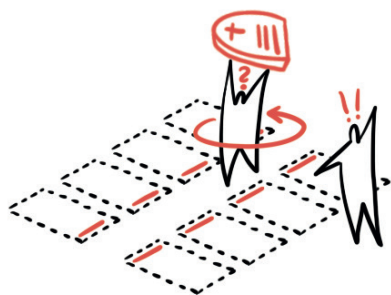

plug-in → Manuál tvorby
veřejných prostranství

PRAŽSKÉ HŘBITOVY

—
2021
—

Kancelář
veřejného
prostoru

IPR —
PRAHA

A. ÚVOD	5
A. 1. Účastníci procesu implementace	8
A. 2. Pojmy	9
B. SOUVISLOSTI	13
B. 1. Urbánní hodnoty	14
B. 1. 1. Územně analytické podklady	16
B. 1. 2. Územní plán	17
B. 1. 3. Metropolitní plán	18
B. 2. Přírodní hodnoty	18
B. 3. Architektonické hodnoty	20
B. 4. Kulturní hodnoty	21
B. 4. 1. Válečné hroby	22
B. 4. 2. Pietní místa	23
B. 5. Funkce hřbitova	24
B. 6. Pohřbívání	25
B. 7. Právní rámec	29
B. 7. 1. Ochranné pásmo hřbitova	32
B. 8. Památková ochrana	33
C. STÁVAJÍCÍ HŘBITOVY	35
C. 1. Studie hřbitova a plán péče	36
C. 2. Řád pohřebiště	38
C. 3. Kultivovanost a přístupnost	38
C. 3. 1. Ochranné pásmo hřbitova	39
C. 3. 2. Vizuální identita a informační systém	40
C. 3. 3. Rozhraní	47
C. 3. 4. Vstupy a předprostory	51
C. 3. 5. Cesty	57
C. 3. 6. Volná prostranství	64
C. 3. 7. Vodní prvky	65
C. 3. 8. Objekty	67
C. 3. 9. Dominanty a umělecké objekty	69
C. 3. 10. Mobiliiář	72
C. 4. Služby	80
C. 4. 1. Správce	80
C. 4. 2. Toalety	82
C. 4. 3. Osvětlení	84
C. 4. 4. Zdroje vody	86
C. 4. 5. Parkování a doprava v areálu hřbitova	89
C. 4. 6. Speciifcké služby	91
C. 5. Modrozelená infrastruktura	93
C. 5. 1. Vegetace	94
C. 5. 2. Nakládání s odpadem	105
C. 5. 3. Hospodaření s vodou	107
C. 6. Pohřbívání	108
C. 6. 1. Hrobka	110
C. 6. 2. Rakvový a urnový hrob	113
C. 6. 3. Kolumbárium	123
C. 6. 4. Rozptylová a vsypová loučka	128
C. 6. 5. Přírodní hřbitov	133
C. 6. 6. Společný hrob	134
C. 6. 7. Ostatní způsoby pohřbívání	136
D. NOVÉ HŘBITOVY	139
E. ZRUŠENÉ HŘBITOVY	143
F. PŘÍLOHY	147

A

ÚVOD

Cílem hlavního města Prahy je:

- zapojovat hřbitovy do struktury města, v přiměřených mezích využívat jejich potenciál jako součást zelené infrastruktury a zároveň místa paměti a kultury;
- kultivovat stávající prostředí hřbitovů a jejich okolí
 - úroveň stavu povrchů, vegetace, údržby hrobů, vstupních prostorů, zázemí, mobiliáře atd.;
- doplňovat chybějící infrastrukturu hřbitovů
 - WC, osvětlení, mobiliář, parkování atd.;
- nastavit směr rozvoje hřbitovů s ohledem na jejich obsahové a prostorové doplňování;
- revitalizovat a zpřístupnit nepoužívaná pohřebiště.

Tento dokument je podkladem k dosažení těchto cílů. Principy a doporučení lze propsat do řádu pohřebiště, do zadání soutěží či výběrových řízení pro investice na hřbitovech nebo do konkrétní studie rozvoje hřbitova.

Hřbitovy a pohřebiště tvoří nedílnou součást struktury města. Jejich pozice a význam v rámci města se významně proměňuje v čase, mnohá pohřebiště byla původně založena mimo město, některá byla již zrušena a pozbyla tak svoji primární funkci, jiná čekají na konverzi či revitalizaci.

Tak jako město je spojitým organismem, kde dochází k interakci jednotlivých veřejných prostranství, ani hřbitov nestojí v kontextu města osamocen. Svou výjimečnou povahou může navazující město obohatit i nechtěně rozdělovat, případně tvořit bariéru. Je třeba zabývat se kvalitou veřejných prostranství na samotných pohřebištích a mírou provázanosti hřbitovů a navazujících městských struktur tak, aby byla vzájemná interakce oboustranně přínosná a městotvorná.

Hřbitovy patří mezi areály přístupné ve specifickém režimu. Neplatí pro ně shodná pravidla přístupu jako pro parky, přestože reprezentují značnou část městské vegetace. Hřbitovy přispívají k udržení zdravého životního prostředí a hrají nezastupitelnou roli jako místa klidu a relaxace pro obyvatele města. Vždy je však třeba mít na zřeteli jejich primární a jedinečné poslání – jsou místem posledního odpočinku zemřelých a pietním prostorem pro pozůstalé. Každý návštěvník by měl své chování přizpůsobit pietě místa při zachování své individuální svobody.

Obecní hřbitovy byly vždy skutečným veřejným prostorem v sociologickém slova smyslu. Byly místem přístupným všem, scházeli se zde a trávili čas lidé různých věkových skupin, společenských tříd, pohlaví a ras. Tato „demokracie“ se svým způsobem dotýká i mrtvých – na hřbitovech jsou pochováváni bohatí i chudí, lidé různého věku, pohlaví, světonázoru či životního stylu. Hřbitovy jsou od pradávna prostorem pro setkávání – živých i mrtvých celé komunity. Také dnes plní tuto roli, i když svoji funkci pomalu a postupně mění – stávají se více parkem, zahradou, městskou zelení. Lidé sem mohou přicházet odpočívat, hledat ticho, prostor k meditaci, obdivovat krásu uměleckých děl, setkávat se s přáteli, studovat... Kdokoliv hledá prostor ke ztišení, na hřbitově ho nalezne.

V současné době je na pražských hřbitovech dostatek hrobových míst s výhledovou kapacitní rezervou. Toto konstatování platí, pokud se na hřbitovy nahlíží jako na celek, lokálně je situace složitější. Nepředpokládá se, že bude docházet k zakládání zcela nových pohřebišť, potenciál rozvoje však existuje v případech lokálního rozšiřování a konverze původních, často historicky hodnotných míst. Je nezbytné vnímat i změny společenské poptávky a nové nároky, které mohou být na hřbitovy kladeny.

Při navrhování a následné správě hřbitova je nutné mít stále na zřeteli veškeré specifické funkce a aspekty, které dohromady vytvářejí jedinečnou atmosféru a plní účel hřbitovů. Hřbitovy jsou zrcadlem společnosti, aktuálních trendů, nálad a přístupů, tj. kulturních hodnot města. Kromě začlenění hřbitova do struktury města, základního rozvržení pohřebiště, systému komunikací a charakteru hrobových příslušenství lze dobře vnímat i roviny organizace, údržby a úpravy celku, oddělení i jednotlivých hrobových míst. Kvalita prostoru hřbitova je určována společným působením všech zmíněných faktorů.

Tvorbě obecných doporučení předcházela analýza vybranných pražských hřbitovů založená na terénním průzkumu, studiu archivních materiálů a konzultacích s jednotlivými správci. Výstupem je *➤ Katalog pražských hřbitovů*.

Doplňek Manuálu tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy: Pražské hřbitovy nastavuje cílovou kvalitu hřbitovů; jde o zastřešující koncepci údržby, rozvoje a transformace. V následující kapitole jsou popsány hřbitovy v různých souvislostech – z pohledu urbanismu, kultury, práva, památkové ochrany apod. Na ni navazuje návrhová část manuálu, která popisuje prostředky k dosažení požadované kvality hřbitovů v obecné (nikoli místopisné) rovině. Jednotlivá témata jsou na konci vždy shrnuta do konkrétních opatření. Principy a pravidla nelze přijímat mechanicky bez současného zohlednění individuálního kontextu a potřeb konkrétního místa, proto se obecně doporučuje odborné zpracování analýz jednotlivých hřbitovů a následně koncepčních studií a plánů péče.

Dokument je aktivní, otevřený a předpokládá se aktualizace včetně doplňování nových faktů a poznatků v reakci na jeho uplatňování v praxi. Jedním z doporučení je založit pracovní skupinu odborníků, která bude pomáhat koncepci implementovat, případně upravovat a upřesňovat.

Dokument je určen aktérům, kteří jsou součástí procesů tvorby, udržování a správy pohřebišť v rovině strategie, ekonomie, investic, plánování, navrhování, schvalování, provádění, spravování, údržby, provozu a užívání. Dokument slouží příslušným odborům města a jednotlivých městských částí, které mají v dané problematice pravomoci, správcům jednotlivých pohřebišť, především Správě pražských hřbitovů a správcům v městských částech, výkonným složkám jednotlivých hřbitovních správ, poučeným laikům, nájemcům hrobových míst, kteří jsou často rozhodující při vytváření charakteru hřbitova, a dále komukoliv, kdo se cítí být cílovou skupinou.

Dokument přispívá k pohledu na téma hřbitov jako součást veřejného prostoru, kde dochází ke střetu různých funkcí, které je třeba vzájemně sladovat. Veřejná diskuze může přispět k přesnějšímu pojmenování jednotlivých témat a k jejich vzájemné koordinaci, vedoucí k dobrým závěrům a dopadům do praxe. Zájem aktérů, veřejnosti i médií o podobu hřbitovů může přinést prostředky a aktivizovat společenskou odpovědnost i potřebnou pozornost úřadů.

A. 1. Účastníci procesu implementace

HLAVNÍ MĚSTO

Hlavní město má iniciační a rozhodovací úlohu v naplňování vize v rovině strategie a plánování investic na celoměstské úrovni. Samosprávě náleží největší část zodpovědnosti za celkovou kvalitu rozvoje veřejných prostranství, tedy i hřbitovů. Úkolem samosprávy je zajistit implementaci dokumentu na všech potřebných úrovních. Dokument by měl samosprávě sloužit jako nástroj pro definování priorit a iniciaci dílčích záměrů, jejichž plněním pověří své organizace a firmy.

MĚSTSKÉ ČÁSTI

Městské části mají iniciační a rozhodovací úlohu v případě hřbitovů svěřených do jejich správy. Dokument slouží jako doporučující nástroj pro sledování jednotné kvality hřbitovů. Je podkladem k plánování, navrhování, schvalování a vyhodnocování záměrů a investic na hřbitovech a následné správy, údržby a užívání hřbitovů z hlediska celkové vize města.

SPRÁVA PRAŽSKÝCH HŘBITOVŮ (SPH)

Městská příspěvková organizace Správa pražských hřbitovů má výkonnou úlohu v rovině technické přípravy, realizace, správy, provozu a údržby hřbitovů. Vykonává roli edukační, metodickou, kultivační a koordinační vůči ostatním jednotlivým provozovatelům hřbitovů a v některých ohledech i vůči veřejnosti. Dokument je pro organizaci podkladem a oporou pro plánování investic, jejich přípravu i dílčí kroky při správě a údržbě hřbitovů. Části dokumentu lze učinit závaznými v řádu pohřebiště pomocí přímých citací a odkazů. Správa pražských hřbitovů ve spolupráci s provozovateli pohřebišť zajišťuje zpracování studií a akčních plánů pro jednotlivé hřbitovy.

PROVOZOVATELÉ JEDNOTLIVÝCH HŘBITOVŮ

Provozovatelé jednotlivých hřbitovů (zaměstnanci SPH nebo městských částí) mají výkonnou úlohu v rovinách správy, provozu, údržby a užívání hřbitova. Dokument napomáhá k nastavení jasných pravidel a limitů v konkrétních případech a slouží jako podklad a inspirace.

ZHOTOVITELÉ NÁVRHŮ A PROJEKTŮ

Zhotovitelé návrhů a projektů (urbanisté, architekti, krajinářští architekti, projektanti, specialisté dílčích profesí ad.) mají výkonnou úlohu při návrhu, plánování a dozoru nad realizací, vedlejší roli pak v ostatních rovinách (správa, provoz, údržba, užívání) z hlediska dopadu na kvalitu prostoru hřbitova. Pro zhotovitele projektové dokumentace ve všech stupních je dokument informativním podkladem k navrhování kvalitních zásahů na hřbitovech a zároveň jako argumentační podpora při projednávání a schvalování návrhu.

SOUKROMÉ A PRÁVNICKÉ SUBJEKTY

Soukromé a právnické subjekty (zejména provozovatelé obchodních a zpracovatelských firem, zabezpečujících doplňkovou nabídku služeb) se zavazují dodržovat opatření v rámci smluvního vztahu s městem či se správcem hřbitova. Dokument je pro ně informativním podkladem.

NÁJEMCI HROBOVÝCH MÍST A OSTATNÍ VEŘEJNOST

Veřejnost užívající hřbitov jakýmkoli z akceptovaných přístupů může mít iniciační, případně participační úlohu. Jednou z ambicí tohoto dokumentu je podnítit větší zájem veřejnosti o jednotlivá témata. Pro širokou veřejnost je dokument informačním a vzdělávacím podkladem. Pro nájemce hrobových míst se stává závazným v případě, že správce pohřebiště některou z částí dokumentu implementuje do řádu pohřebiště.

A. 2. Pojmy

EPITAF – deska na památku zesnulého s jeho jménem, datací narození a skonu, případně s krátkým textem; může být vertikálně vsazena (do zdi hřbitova, kostela...) nebo horizontálně uložena na hrobovém místě (rakvovém i urnovém)

EXHUMACE – vyzdvižení ostatků nebo urny s ostatky z pohřebiště; může být buď úředně povolená (např. pro přesunutí ostatků na jiné místo, přeskupení ostatků v rámci hrobového místa; musí být dodržena tleccí doba), nebo nařízená (např. z důvodu trestného činu, určení otcovství; nepřihlíží se k místně stanovené tleccí době)

HROB – hrobové místo, do něhož bylo pohřbeno, tzn. došlo k uložení lidských pozůstatků či zpopelněných lidských ostatků s následným zásypem hrobu zeminou; hrob není zděný, jde pouze o finální terénní úpravu, a tudíž není stavbou ani nemovitou věcí, hrobové zařízení (např. náhrobek), které je součástí hrobu, je věcí movitou

RAKVOVÝ HROB – prostor pro uložení lidských pozůstatků v rakvi, nebo lidských ostatků

URNOVÝ HROB – prostor pro uložení zpopelněných lidských ostatků v urně

HROBKA – zděná podzemní a/nebo nadzemní hřbitovní stavba určená k uložení lidských pozůstatků v rakvi nebo uložení zpopelněných lidských ostatků v urně, kdy nedochází k zásypu zeminy (rakev či urna je volně uložena v prostoru hrobky); hrobka je stavbou a tudíž nemovitou věcí, neuvádí se však v katastru nemovitostí

HROBOVÉ MÍSTO – místo na pohřebišti určené pro zřízení hrobu nebo hrobky nebo vyhrazené místo v úložišti jednotlivých uren (kolumbárium), nebo na vsypové loučce

HŘBITOV – viz POHŘEBIŠTĚ

INCINERACE – viz KREMACE

INHUMACE – pohřbívání nespálených těl

KENOTAF – hrob v dáli; prázdný, symbolický, formální hrob bez ostatků zemřelého, zbudovaný k uctění památky osoby, jejíž tělo nebylo nalezeno nebo bylo pohřbeno mimo domov

KOLUMBÁRIUM – hřbitovní stavba s výklenky k ukládání uren uzavřenými deskami či dvířky

KOLUMBÁRNÍ HROBKA – vyzděná hrobka pro dočasné uložení nevyzvednutých uren se zpopelněnými lidskými ostatky

KOSTERNÍ OSTATKY – lidské ostatky, které jsou uloženy do rakvového hrobu po zetlení

KOSTNICE – místnost nebo budova, kde se ukládají kosterní pozůstatky exhumované z hrobů, někdy druhotně sestavovány do pyramid, oltářů apod.

KREMACE – zpopelnění, spalování mrtvých v krematoriu; pohřeb žehem

KREMATORIUM – veřejné zařízení, v němž se v žárovištích provádí kremace; často se zde nachází obřadní síň sloužící k rozloučení pozůstalých se zemřelým

LOUČKA ROZPTYLU – loučka určená pro rozptyl zpopelněných ostatků

LOUČKA VSYPU – loučka určená pro vsyp zpopelněných ostatků pod travní drn, tj. na jedno místo s jasnou lokalizací

MÁRNICE – stavba pro uložení rakví před pohřbem

NÁHROBEK – náhrobní kámen, architektonické či sochařské dílo, označující hrob; ležící či stojící deska (stéla) kryjící hrobovou jámu

NÁHROBNÍK – viz NÁHROBEK

NEKROPOLE – viz POHŘEBIŠTĚ

OSÁRIUM – viz KOSTNICE

OSÁRNÍ HROBKA – viz KOSTNICE

OSTATKY – lidské pozůstatky po pohřbení (jakákoli fáze proměny lidského těla po pohřbení)

POHŘBENÍ – uložení lidských ostatků do hrobu nebo hrobky na pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu

POHŘEBIŠTĚ – místo mrtvých, místo určené pro pochovávání mrtvých; označení prostoru, na kterém se nachází hřbitov, urnový háj, kolumbárium, případně rozptylová loučka a další místa určená k uložení lidských ostatků

VEŘEJNÉ (CIVILNÍ) POHŘEBIŠTĚ – prostor určený k pohřbení lidských pozůstatků nebo uložení zpopelněných lidských ostatků bez ohledu na náboženství či původ zemřelého; zřizuje i provozuje obec na svém pozemku; provozování veřejného pohřebiště je službou ve veřejném zájmu a obce mají povinnost pohřebiště (resp. možnost pohřbení) zřídit; dle ustanovení *§ 17 zákona č. 256/2001 Sb.*; → [B. 7. Právní rámeček / s. 29]

NEVEŘEJNÉ (VÝLUČNÉ) POHŘEBIŠTĚ – prostor určený výlučně pro uložení lidských pozůstatků nebo zpopelněných lidských ostatků členů řeholních řádů nebo kongregací, příslušníků registrovaných církví a náboženských společností; zřizovat i provozovat smí pouze registrovaná církev a náboženská společnost na svém pozemku; „neveřejnost“ se nevztahuje k přístupnosti areálu, ale k možnosti pohřbení – přístupnost pohřebiště a specifika pro návštěvníky jsou dány limity a nařízeními vycházejícími z náboženského přesvědčení; hřbitovy křesťanských řádů jsou často součástí klášterních areálů, příp. veřejného pohřebiště; dle ustanovení *§ 3 zákona č. 256/2001 Sb.*; → [B. 7. Právní rámeček / s. 29]

PŘÍLEŽITOSTNÉ (ZÁLOŽNÍ) POHŘEBIŠTĚ – záložní plocha vymezená dle *Krizového plánu hlavního města Prahy pro řešení mimořádných událostí a katastrof* na základě ustanovení *§ 15 odst. 1 písm. c) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)*; v Praze jsou plochy vymezeny u Ďáblického, Hloubětínského a Vršovického hřbitova (→ *Katalog pražských hřbitovů*)

VOJENSKÉ (VÁLEČNÉ) POHŘEBIŠTĚ – prostor s válečnými hroby (viz VÁLEČNÝ HROB); spravuje zpravidla stát, jehož občané jsou zde uloženi; dle *§ 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech*; → [B. 4. 1. Válečné hroby / s. 22]

POZŮSTATKY – tělo zemřelého do pohřbení

SEPULKRÁLNÍ – náhrobní

STÉLA – kamenný sloup, náhrobek zpravidla ve tvaru vztyčené desky, označující místo hrobu, zpravidla doplněný reliéfními nápisy a výzdobou

TLECÍ DOBA – doba, po kterou dochází k rozkladu nezpopelněných tělesných pozůstatků uložených do rakvového hrobu nebo hrobky, u jednotlivých hřbitovů různá; se zřetelem ke složení půdy však musí trvat minimálně 10 let; konkrétní tlecí dobu veřejného pohřebiště stanoví jeho provozovatel v řádu veřejného pohřebiště na základě výsledků hydrogeologického průzkumu a stanoviska hygienika

URNA – nádoba na uložení zpopelněných ostatků zemřelých, původně keramická či kamenná, v současnosti z plastu (dříve též kovová) – tzv. úřední urna s normativními rozměry a obsahem; úřední urnu lze vložit do urnového obalu dle vkusu pozůstalých

URNOVÝ HÁJ – část pohřebiště určená k ukládání zpopelněných lidských ostatků v urnách do urnových hrobů

VÁLEČNÝ HROB – místo, kde jsou pohřbeny ostatky osob, které zahynuly v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci nebo v důsledku válečného zajetí, anebo ostatky osob, které zahynuly v důsledku účasti v odboji nebo během vojenské operace v době války; může být hrob jednotlivce, hrob hromadný nebo osárium, včetně náhrobků a ostatního hrobového zařízení; válečným hrobem je také jen pietní místo, kterým se rozumí pamětní deska, pomník, památník nebo obdobný symbol připomínající válečné události a oběti; dle *§ 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech*; → [B. 4. 1. Válečné hroby / s. 22]

VSYPOVÉ POLE – skupinový vsyp většího počtu zpopelněných ostatků – plní stejnou funkci a je založeno na stejném principu jako vsypová loučka, rozdíl je ve velikosti a v množství vsypů

B

SOUVISLOSTI

B. 1. Urbánní hodnoty

Hřbitovy jsou specifickým veřejným prostorem, neplní však jen utilitární funkci místa pro pohřbívání lidí a pro pozůstalé. Jsou součástí urbánní struktury, ve struktuře města se chovají v podstatě jako blok (zpravidla jsou ohrazeny). Mohou však působit jako bariéra či jako prostory oddělené od všedního života ve městě – což má své přínosy i nevýhody. Hřbitovy musí být dobře dostupné a jejich okolí by mělo být důstojné.

Ve struktuře města plní hřbitovy dvě podstatné funkce: sociální a ekologickou. V oblastech s nízkou výměrou ploch zeleně na osobu mohou hřbitovy nahrazovat sociální roli parků – lidé sem chodí na procházky, odpočívají, učí se, potkávají se s přáteli apod. Míra využití hřbitova souvisí také s hustotou obyvatel v okolí a návazností na jiné služby. Pokud by hřbitovy uvolnily pravidla týkající se přijatelných aktivit (např. vstup se psy, jízda na kole apod., které jsou běžné na některých hřbitovech v zahraničí) a nabídly vhodné přístupové body z okolí, mohou sloužit jako rekreační plocha pro širokou škálu sociálních aktivit a být přínosem pro komunitu. Rozhodnutí o takové změně však musí být pečlivě zváženo v konkrétních případech a vhodně komunikováno s veřejností.

Hřbitovy mají nedocenitelný význam ve městě a neměly by být opomíjeny – a to ani zakládání případných dalších hřbitovů. Jde o nezastavitelné plochy, které mohou v některých oblastech sloužit jako jedny z mála krajinných ploch v zahušťujícím a rozšiřujícím se městě. Celková potřebná kapacita hřbitovů v Praze v době tvorby tohoto dokumentu je statisticky považována za dostatečnou, nicméně tento pohled nebere v potaz lokální potřeby či potřeby určitých skupin obyvatel → [B. 6. Pohřbívání / s. 25].

Umístění hřbitova ve struktuře města souvisí s historickými okolnostmi jeho založení. Zakládání hřbitovů bylo v minulosti spojeno se stavbou kostelů a pohřbíváním do posvěcené půdy v jejich blízkosti. Hřbitovy založené ve vnitřním městě však nebylo možné prostorově rozšiřovat, navíc se kvůli nim zhoršovaly ve městě hygienické podmínky, zejména během epidemií cholery a moru. Zákaz zakládání nových hřbitovů (a zásadní omezení pohřbívání na hřbitovech stávajících) uvnitř městské zástavby přinesly dekrety Josefa II. z let 1782–1785, které zároveň významně omezily vliv církve na pohřebnictví. Od konce 18. století tak vznikaly obecní hřbitovy za městskými hradbami, tj. mimo strukturu města. Hřbitovy byly zakládány zpravidla při hlavních komunikacích vedoucích z města. Některé z nich se staly krajinnými dominantami. Tímto způsobem byl založen i největší pražský hřbitov na Olšanech (jeho vyměření, resp. urbanistický rozvrh jednotlivých oddělení z 2. poloviny 19. století, včetně Nového židovského hřbitova, bylo velkorysé i z dnešního pohledu). V současnosti je i většina z těchto pohřebišť obklopena městem bez možnosti další plošné expanze. V několika konkrétních případech však existují výjimky.

U hřbitovů v centrální části města, obklopených urbanistickou strukturou s prakticky nulovým potenciálem na další rozšíření, lze uvažovat o úpravách vnitřního členění, kultivaci rozhraní s okolím, příp. částečné či celkové konverzi na alternativní funkce (městské parky, lapidária apod.). Některé hřbitovy – podle kontextu místa – jsou vhodné pro větší zapojení do komunikační sítě města, propojení struktury pěších cest. Především v případě větších hřbitovů je vhodné otevřít či vybudovat další vstupy a nabídnout tak možnost procházet skrz hřbitov. V takovém případě je důležité klást důraz na kvalitu povrchů cest a osvětlení.

Mnoho hřbitovů na okraji urbanizovaného celku (na hranici zastavěného, resp. zastavitelného území) je již kapacitně naplněno, vzhledem k jejich umístění však většinou lze uvažovat o jejich lokálním rozšíření. Nová část hřbitova může být úzce navázána na strukturu stávajícího hřbitova, případně fungovat samostatně.

Tím lze docílit i kultivace navazujících prostranství, zásadního ovlivnění okolí a jasné definice nových prostorových vztahů. Nabízí se zde i možnost přirozeného a nenásilného zapojení areálu hřbitova do okolní krajiny (nezastavěného území), v některých případech lze uvažovat i o velmi rozvolněné struktuře bez nutnosti vymezení plochy hřbitova fyzickým ohraničením.

V odlišné situaci se nacházejí původní vesnické (komunální) hřbitovy obcí, přiřčených k Velké Praze po druhé světové válce, spolu s pohřebišti mimo urbanizovanou městskou strukturu. Tato pohřebišť stále disponují jistým potenciálem pro své rozšíření, případně pro efektivnější rozvržení svojí vnitřní skladby. Hřbitovy jsou na urbanizované městské struktury v mnoha případech komunikačně napojeny pěšími či dopravními vazbami, ale často u nich není zřízena zastávka veřejné dopravy. Dostupnost těchto míst tak může být zhoršená. Pohřebišť jsou většinou přirozeně zasazena do městské krajiny, je zde využíván potenciál vzrostlé zeleně, kultivované s přihlédnutím k funkčnímu využití. Optimální pro další rozvoj je propojení s urnovými háji, resp. lesními hřbitovy.

Dostupnost hřbitova pro všechny kategorie jeho návštěvníků by měla být jedním ze základních kritérií při rozhodování o zkvalitnění funkčního zapojení pohřebišť do struktury města. S ohledem na priority městské mobility je stěžejní správné umístění zastávek městské hromadné dopravy v návaznosti na docházkové vzdálenosti k hlavnímu vstupu, resp. podružným vstupům do areálu pohřebišť. Není-li možné z objektivních důvodů zajistit navázání hřbitova na trasování veřejné dopravy, je nutné dimenzovat s dostatečnou velkorysostí odstavné parkovací plochy v jeho okolí, u vstupu pak vyhrazená parkovací stání pro osoby se zdravotním postižením. Hřbitovy však musí být především dobře přístupné pěšky či na kole, vstupy by měly být vybaveny stojany na kola, zejména pokud jízda na kole není v areálu hřbitova dovolena.

Většina pražských hřbitovů je fyzicky ohraničena, zpravidla hřbitovní zdí, někdy plotem. Toto ohraničení přejímá roli fasády, často definuje i uliční čaru – hřbitov se tak chová obdobně jako městský blok. Hřbitovní zdi je proto nezbytné věnovat obdobně velkou pozornost, neboť ovlivňuje navazující veřejná prostranství. Některé hřbitovy, jako např. Dábský či Vokovický, mají zeď zajímavě architektonicky ztvárněnou.

Některé z pražských hřbitovů se již nepoužívají, mnohdy je sukcese přetváří z devastovaných zanedbaných ploch v tajemná romantická zákoutí. I těmto plochám se musí věnovat pozornost a při zachování jejich genia loci pracovat na jejich zpřístupnění veřejnosti. Některé hřbitovy byly již revitalizovány, získaly parkovou úpravu. Židovské hřbitovy slouží především jako turistické cíle.

001 Hřbitov uvnitř městské struktury
[Praha 1, Starý židovský hřbitov
na Starém Městě]

002 Hřbitov na hranici zastavěného území
[Praha 6, Vokovický hřbitov]

003 Hřbitov mimo zastavěné území
[Praha 16, Chuchelský hřbitov]

B. 1. 1. Územně analytické podklady

Územně analytické podklady hlavního města Prahy (ÚAP) jsou souborem rozborů, analýz, map a dat o Praze, které slouží jako podklad pro územně plánovací činnost, rozhodování v území a hodnotí Prahu i z hlediska udržitelného rozvoje ve vztahu ke Strategickému plánu hlavního města Prahy. Podklady charakterizují významné hodnoty města, limity i možnosti jeho dalšího rozvoje. Kromě prostorových vztahů ÚAP zohledňují ekonomické, sociálně demografické a kulturní aspekty nebo životní prostředí. Poslední (pátá) úplná aktualizace ÚAP hlavního města Prahy 2020 byla projednána Zastupitelstvem hlavního města Prahy dne 17. 6. 2021. ÚAP jsou na základě ustanovení *§ 28, odst. 1 zákona č. 183/2006 Sb., stavební zákon, v platném znění*, průběžně aktualizovány. Bylo zahájeno zpracování 6. úplné aktualizace ÚAP hl. m. Prahy 2024.

Hřbitovy jsou součástí městské krajiny. Se svými umělecky hodnotnými funerálními prvky a zpravidla bohatým zastoupením vzrostlých dřevin se hřbitovy stávají místy vyhledávanými za účelem odpočinku.

V roce 2020 se pro potřeby aktualizace ÚAP počty hřbitovů a informace o stavu ochranných pásem zjišťovaly na stavebních úřadech jednotlivých městských částí. V ÚAP 2020 je evidováno 76 hřbitovů o celkové rozloze 170,5 ha, a to včetně jednoho soukromého hřbitova pro ukládání pozůstatků drobných domácích zvířat (jeho kapacita byla již naplněna a nepohřbívá se zde). ÚAP 2020 zahrnují prakticky jen takové hřbitovy, které jsou jako hřbitovy z dnešního pohledu rozeznatelné. Jako hřbitovy tak nezapočítávají např. zaniklá pohřebiště kolem kostelů, přestože jsou často jasně vymezená hřbitovní zdi, ale nenachází se zde žádné nebo téměř žádné náhrobky a již se na nich nepohřbívá. Zároveň

jsou jako plochy hřbitovů vyznačeny i rezervní plochy u současných pohřebišť. ÚAP 2020 nezohledňují funkční využití plochy v územním plánu (schváleném v roce 1999) – tzn. řadí mezi hřbitovy i plochy, které nemají označení ZP (parky, historické zahrady, hřbitovy).

Ochranná pásma hřbitovů jsou jedním z limitů v území vyplývajících z právních předpisů. V ÚAP 2016 byla vymezena ještě podle *§ 256/2001 Sb., o pohřebnictví (ve znění účinném do 31. 8. 2017)* v konstantní šířce 100 m od hranic hřbitova. V ÚAP 2020 jsou již vymezena jen ochranná pásma u hřbitovů, v jejichž případě bylo pásmo vyhlášeno územním rozhodnutím → [B. 7. 1. Ochranné pásmo / s. 32].

Podrobnější evidenci pohřebišť na území Prahy uvádí samostatný dokument *§ Katalog pražských hřbitovů*. Ze 76 pražských hřbitovů uvedených v ÚAP 2020 je 33 svěřených městské příspěvkové organizaci Správě pražských hřbitovů, ostatní jsou ve správě jednotlivých městských částí či církví.

B. 1. 2. Územní plán

Územní plánování je nástroj státní správy vytvářející takové předpoklady pro výstavbu, které respektují podmínky pro udržitelný rozvoj území. Zároveň hledá dohodu mezi soukromými a veřejnými zájmy. Platný Územní plán sídelního útvaru hlavního města Prahy (ÚP) plní roli dokumentu stanovujícího koncepci rozvoje města. Závazná část územního plánu je podkladem pro rozhodování stavebních úřadů. Projektanti konkrétních staveb jej musí respektovat při tvorbě svých návrhů. Majitelé nemovitostí v něm naleznou důležité informace o využitelnosti pozemku a předpokládaném rozvoji dané lokality či jejího okolí. Platný územní plán byl schválen v roce 1999 s účinností od 1. 1. 2000 a platí ve znění následných změn a úprav vydaných vyhláškami.

Územní plán schválený v roce 1999 vymezil 84 hřbitovů, resp. lokalit s funkcí hřbitova. Funkční využití ZP (parky, historické zahrady a hřbitovy) se řadí mezi plochy krajinné a městské zeleně. V roce 1999 v návrhové části plánu představovaly tyto plochy celkem 181 ha, tzn. 0,36 % rozlohy města. Jako plochy ZP se označují i navrhované hřbitovy i hřbitovy, na kterých se již nepohřbívá a jsou nepřístupné nebo se změnil v parkově upravené plochy. Územní plán vymezuje veřejně prospěšné stavby (VPS), pro které lze práva k pozemkům vyvlastnit, včetně hřbitovů (ZH). V platném znění územního plánu (účinném od 26. 2. 2021) se jako VPS vymezují čtyři plochy ZH: rozšíření Hrnčířského hřbitova, společně Čakovického a Třeboradického hřbitova, dále Kyjského hřbitova a Hornopočernického hřbitova.

V územním plánu jsou plochy ZP určené pro pohřbívání do země, urnové háje, kolumbária, rozptylové louky a plochy určené pro pohřbívání zvířat v domácích chovech. Povoleny jsou na nich trvalé stromové a travní porosty, stavby krematorií a obřadních síní, kostelů a modliteben. Doplňkovým funkčním využitím mohou být drobné vodní plochy, pěší komunikace a prostory, komunikace účelové (sloužící stavbám a zařízením uspokojujícím potřeby území vymezeného danou funkcí), nezbytná plošná zařízení a liniová vedení TV (to vše pro uspokojení potřeb území vymezeného danou funkcí). Výjimečně přípustným funkčním využitím jsou pak služební byty, obchodní zařízení do 200 m² prodejní plochy, nerušící služby, stavby a zařízení pro provoz údržbu (to vše pro uspokojení potřeb území vymezeného danou funkcí). Nepřípustné je využití neslučitelné s hlavním a přípustným využitím, které je v rozporu s podmínkami a limity stanovenými v dané lokalitě nebo je jiným způsobem v rozporu s cíli a úkoly územního plánování.

B. 1. 3. Metropolitní plán

V roce 2013 schválilo pražské zastupitelstvo zadání nového územního plánu, tzv. Metropolitního plánu hlavního města Prahy (MPP), jejímž zpracováním byl následně pověřen Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR Praha). Účinnost Metropolitního plánu se předpokládá od 1. 1. 2023.

Hřbitov je v Metropolitním plánu definován jako stávající, zpravidla veřejně přístupný areál včetně budov a jiných staveb souvisejících s daným účelem dlouhodobě určený k pohřbívání lidí či zvířat. Jde o pietní místo s uloženými lidskými ostatky nebo pohřbenými zvířaty. Hřbitov je obvykle veřejně přístupný v časovém režimu, existují i historické hřbitovy přístupné bez omezení či naopak nepřístupné nebo přístupné v časovém režimu se zpoplatněným vstupem.

Jedním z hlavních nástrojů Metropolitního plánu je hraniční čára, která vymezuje zastavitelné a nezastavitelné oblasti na území Prahy. Základní jednotkou území jsou lokality. V zastavitelném území jsou členěny na zastavěné lokality a lokality krajiny ve městě, v nezastavitelném území jsou různé typy lokalit otevřené krajiny. Hřbitovy se nachází jak v otevřené, tak i v městské krajině (jedním z typů nestavebních prvků jsou právě parkové areály).

Hřbitovy jsou řazeny mezi parkové areály. Parkový areál je nestavební strukturou v zastavitelném území. I přes nestavební charakter se zde mohou nacházet stavby. Vůči svému okolí je areál do velké míry ohraničen a uzavřen, společným znakem těchto areálů je vymezení zdí nebo plotem a jejich částečná nebo úplná nepřístupnost. Parkové areály se vyznačují různým procentem veřejných prostranství a frekvencí vstupů z uličních prostranství v závislosti na jejich veřejné ne/přístupnosti. Parkový areál může být průchozí, může být veřejně přístupný se stanoveným časovým a provozním režimem.

Parky jsou v Metropolitním plánu hierarchizovány podle významu ve městě. Většina hřbitovů je zařazena do kategorie „místní park“ (zpravidla plochy malého plošného rozsahu s významem pouze pro nejbližší okolí), řídce pak „lokalitní park“, které jsou významnou částí lokality a slouží k rekreaci zejména pro obyvatele a návštěvníky území dané lokality a lokalit bezprostředně sousedících (např. Strašnický urnový hřbitov). Výjimkou jsou Olšanské hřbitovy (souhrnně s Novým židovským hřbitovem) zařazené do kategorie „metropolitního parku“. Z hlediska plošné výměry, ale rovněž dostupnosti, vybavenosti, intenzity údržby a často i specifického charakteru jsou významné pro obyvatele a návštěvníky celého města.

B. 2. Přírodní hodnoty

Plochy hřbitovů představují značnou část městské zeleně a podstatně tak přispívají k udržení životního prostoru pro faunu a flóru ve městě. Hřbitovy jsou součástí celoměstského systému zeleně a skladebných prvků územního systému ekologické stability (ÚSES). Jsou součástí přírodních parků a ochranných pásem chráněných území. Slouží jako místa klidu a oddechu pro obyvatele Prahy a podílejí se na utváření vnitřní městské krajiny. Pro charakter jednotlivých hřbitovů má nezastupitelný význam vegetace, bývá identifikačním znakem ve struktuře města.

Většinu plochy hřbitovů tvoří zeleně a nezpevněné plochy, které mají schopnost přirozeně filtrovat a upravovat dešťovou vodu, ochlazovat teplotu vzduchu a snižovat tak efekt městského tepelného ostrova, vychytávat oxid uhličitý a jiné plynné znečišťující látky ze vzduchu a sloužit jako zastávky pro ptáky při jejich sezónních migracích. Ačkoli jsou zelené plochy (hřbitovy) v urbánní struktuře fragmentované, v městském prostředí mohou přispívat k druhové rozmanitosti.

Hřbitovy se díky vyššímu zastoupení stromů mohou uplatňovat i v dálkových pohledech a pohledových horizontech města. Stromy sjednocují prostor jednotlivých hřbitovů a vymezují jejich rozdílné části. Fungují jako jednotlivé prvky a základní vegetační kostra areálu hřbitova. Zpravidla se nejvíce uplatňují listnaté stromy v centrálním prostoru hřbitovů. V městském prostředí jde o významný orientační prvek. Pravidelně uspořádané stromy byly vysazovány při založení pohřebišť s jasnou vizí cílového stavu. Jednotlivé hřbitovy se od sebe liší stářím a intenzitou údržby.

Vegetace na pohřebišti zpravidla sleduje hlavní a vedlejší komunikační směry, zároveň rozděluje hřbitov na jednotlivé funkční celky. Především na rozlohou větších hřbitovech může pokryvnost stromového patra dosahovat 90–95 %. V keřovém patru se nejčastěji objevují solitérní jehličnany, pravidelně se vyskytují různé popínavé dřeviny. V řadě případů jsou kromě stromů charakteristickým znakem hřbitova i pokryvné stálezelené rostliny. Zejména to jsou porosty tvořené břečtanem porůstajícím i svislé plochy. Často se v podrostech nacházejí kapradiny (například kaprad' samec), porosty barvínku a bergenií. Pokryvné porosty se nacházejí především v historických partiích hřbitovů.

Nejčastějším vegetačním prvkem hřbitovů jsou aleje různých druhů dřevin typických pro jednotlivé hřbitovy. Jejich vitalita a zdravotní stav jsou zachyceny v dendrologických průzkumech, které jsou zpracovány pouze pro některé hřbitovy.

Centrálním motivem hřbitova bývá alej, začíná u hlavního vchodu a prochází v hlavní ose celým hřbitovem. Častým druhem vysazovaným v centrálních alejích je lípa. Hlavní stromořadí bývá vysázeno i z dalších druhů stromů – v případě pražských hřbitovů např. z javoru mléčného, jírovců či břestovce západního. Mnohdy jsou stromořadí vysázena z malokorunných druhů a jejich kultivarů, např. hlohů. Součástí hřbitovů jsou také keře, většinou tvarované do živých plotů. Slouží k vymezení urnových hrobů.

Starší hřbitovy s větší rozlohou se vzrostlými stromy vytvářejí prostředí, které vyhovuje mnohým druhům živočichů. V rámci mapování hnízdního rozšíření ptáků na území Prahy v letech 2000–2002 bylo identifikováno několik ptačích druhů vyskytujících se na hřbitovech. Výskyt živočichů podporuje i skutečnost, že se na hřbitovech nepoužívá tolik chemických prostředků a jsou mnohem klidnějším prostředím, než je tomu na jiných plochách městské zeleně. Pro hnízdění drobných pěvců vytvářejí ideální podmínky rozsáhlé plochy břečtanu, které vyhovují například pěnicím, střízlíkům nebo červenkám. V zimě plody břečtanu poskytují potravu kosům a kvícalám.

Specifickou přírodní hodnotu představují lesní porosty na rozlehlých hřbitovech – jako např. na Motolském či Ďáblickém hřbitově. Hřbitovy jsou součástí lesních porostů, jsou tak využity přírodní hodnoty místa a hřbitov se stává součástí krajiny. Lesní porosty mohou být využity i pro specifické formy pohřbívání. Na Ďáblickém hřbitově byl založen Les vzpomínky, kde se pohřbívá ke kořenům stromů. Pohřbeným se nestaví klasické náhrobky, místo nich se na kmeny stromů umísťují dřevěné cedulky se jmény zemřelých. Les vzpomínek je společným projektem Správy pražských hřbitovů a organizace Ke kořenům.

Hřbitovy jsou významnou součástí ploch, které dokáží účinně eliminovat tepelné ostrovy měst. Pro maximální účinek zmírňování vysokých teplot v letních měsících je rozhodující především rozloha a množství stromů na ploše hřbitova. Mezi pražskými hřbitovy je takovou plochou areál Olšanských hřbitovů.

S množstvím stromů, rozlohou a vysokým zastoupením propustných povrchů souvisí také význam hřbitovů v zadržování dešťové vody. Účinek se zvyšuje při vyšším podílu travnatých ploch. Travnaté plochy jsou nejčastěji součástí

prostranství v návaznosti na obřadní síň a jako součást rozptylových a vsypových louček. Kromě travnatých ploch přispívá k většímu zadržení srážek větší zastoupení podrostových dřevin. Především to jsou porosty stálezeleného brečťanu nebo barvínku, případně dalších půdokryvných dřevin.

Významnou přírodní hodnotou jsou vodní plochy. Příkladem je rybník na Motolském hřbitově, který je součástí lesního hřbitova. Vodní plochy přispívají k zadržení dešťových srážek, pomáhají ochlazovat svoje okolí a spolu s porosty dřevin zmírňují vliv tepelného ostrova.

B. 3. Architektonické hodnoty

Mnoho hřbitovů vzniklo na základě promyšleného architektonicko-krajinářského návrhu. Předmětem návrhu architekta či zahradního architekta bylo nejen členění hřbitova, ale i objekty na hřbitově – především krematoria, kaple či smuteční obřadní síně. V řadě případů návrhům předcházely architektonické soutěže. Vznikaly tak hřbitovy s jedinečnou identitou, některé z nich se staly kulturními památkami a jejich podoba je chráněna. Dalšími architektonicky významnými prvky na hřbitově mohou být rozhraní (zdi), brány a okolí vstupů, volná prostranství, kolumbária, arkádové hrobky, mauzolea, dělicí stěny, schodiště či rampy a v neposlední řadě různé dominanty – kříže, pomníky apod. Původní cenné koncepty i jednotlivé stavby a detaily je třeba v rámci údržby a revitalizace hřbitovů chránit a vhodně rozvíjet.

Většina starých hřbitovů vznikala postupně, podle aktuálních potřeb. Promyšlené zakládání se stalo fenoménem až moderní doby. Počátkem 20. století se stalo hledání optimálního místa pro velký ústřední hřbitov pro celé území Prahy na okraji města jednou z důležitých otázek městské rady. Na takovémto velkolepě pojatém a promyšleně koncipovaném hřbitově měla být všechna konfesijní i sekulární oddělení, měl zahrnovat místa, kde by spočinuli všichni slavní představitelé národa, stejně jako tu měl být urnový háj, lesní hřbitov, mauzolea, hrobky, prosté hroby i místa k hromadnému uložení zemřelých pro případy epidemii a válek. Tímto zadáním se zabývala řada architektů ve snaze vymyslet, navrhnout a vyjít vstříc širokému požadavku zadavatelů. Tak vzešla z několika soutěží řada návrhů na centrální moderní hřbitovy (na Chodově, v Hostivaři), kromě Ďáblického hřbitova však nebyl žádný další návrh realizován. Otázka zřízení nových hřbitovů byla znovu oživena v roce 1939 po vypuknutí druhé světové války, žádný z návrhů však nebyl uskutečněn. Byla zvažována místa v Jinonicích, Ruzyni a na území mezi Hostivaří a Štěrboholy.

V době první republiky a se změnou postoje k pohřebnímu ritu, kdy se stále více začalo prosazovat zpopelňování ostatků, přistoupil magistrát k výstavbě krematorií (na Olšanském a Strašnickém urnovém hřbitově).

Důležitou roli v celkovém působení hřbitova má podoba jednotlivých hrobů a hrobek, kterou určují jejich majitelé, respektive nabídka kamenických firem. Spolupráce s architektem či sochařem na individuální podobě hrobu je v Česku spíše výjimkou. Řády veřejných pohřebišť v Praze regulují pouze maximální rozměry hrobu a náhrobku, ale na některých, koncepčně přísněji pojednaných hřbitovech je podoba jednotlivých hrobů předem definována. Vítězný návrh na rozšíření Hostivařského hřbitova nabízí jednotný inovativní způsob ukládání uren, které se stávají součástí architektury místa, přes četnost uložení nikterak neruší ústřední meditační prostor. S rostoucím zájmem o ekologii klesá zájem o budování trvalých objektů (náhrobků) a na významu nabývá krajinářské řešení přírodního způsobu pohřbívání.

Sociologické a antropologické studie dokládají, že česká společnost stále méně pohřbívá tradičním způsobem. Většina pohřbů probíhá žehem a rakvová hrobová místa se zmenšují na urnové hroby, někdy se na takto dříve vymezených plochách umísťují kolumbária nebo loučky rozptylu či vsypu. Na klasických hřbitovech i v urnových hájích pak převládá unifikační design náhrobků nabízených kamenickými firmami a katalogy pohřebních služeb, vesměs nevalné kvality. Přitom funerální architektura mívala v minulosti – právě kvůli emočně a existenciálně silně exponovanému kontextu – estetickou a kvalitně zpracovanou formu.

Hřbitovy a objekty na nich stále představují zajímavé architektonické zadání – a potenciál pro vypsání architektonické, resp. krajinářské soutěže – v případě rozšiřování hřbitova, významných zásahů do členění hřbitova a úprav volných prostranství, doplňování nových objektů apod. Speciální pozornost je třeba věnovat i umístění a ztvárnění technického zázemí (budovy, dvůr, parkoviště apod.), které se také podílí na charakteru hřbitova.

Funerální architektura objektů hřbitova je specifickou typologií, která vždy silně inspirovala architektu. Velkou roli zde vždy hrála estetika, symbolika, modelace hmoty, hra se světlem či symetrií. Smuteční síň dneška je svou funkcí blízká hřbitovní kapli a může se tak říci, že jde o jakousi její sekularizovanou formu. Proto se její tvůrci často snaží o nadčasovou, „absolutní“, archetypální architekturu. Nelehké zadání, kdy takováto stavba má sloužit konkrétnímu účelu, nemá se vázat na určitou církev a její ikonografii a zároveň musí vyjadřovat alespoň nějaký „duchovní přesah“, „něco transcendentního“, představuje vlastně poměrně nový úkol.

B. 4. Kulturní hodnoty

Hřbitovy jsou místem uvědomění, místem národní a společenské paměti – jsou zde pochovány významné osobnosti. Součástí některých hřbitovů jsou vojenská pohřebišť. Praha je už po staletí centrem kulturního, politického a společenského života, proto se stala také místem posledního odpočinku velké řady významných osobností naší i světové historie. Hřbitovy jsou galerií pod širým nebem. Je tak třeba usilovat o citlivé zachování umělecky významných sochařských děl (náhrobky, kříže, plastiky apod.) či staveb. Například Správa pražských hřbitovů mapuje a zachraňuje umělecky nejvýznamnější funerální díla na hřbitovech.

Nevyužívané hřbitovní objekty lze případně transformovat pro nové funkce. Například v nevyužívané smuteční síni z konce 80. let na volyňském hřbitově byla vytvořena galerie pro současné umění Na Shledanou, kde se konala i různá vystoupení pro veřejnost. Na hřbitově v berlínském Kreuzbergu otevřeli v bývalé márnici kavárnu a hřbitov je tak atraktivní pro širší komunitu. Márnice či kaplové hrobky lze přebudovat na kolumbária či muzea funerálního sochařství.

Hrob osoby, jejíž činnost byla mimořádně společensky prospěšná a všeobecně uznávaná, je možné rozhodnutím zastupitelstva města prohlásit za „čestný hrob“. Nájemci takového hrobového místa přísluší sleva z nájmu a služeb s nájmem. Nájemce nesmí bez souhlasu zastupitelstva města odstranit hrobové zařízení. V případě, že o další užívání čestného hrobu neprojeví nájemci zájem nebo v případě, že hrobové zařízení vykazuje znaky opuštěnosti, je město povinno učinit na své náklady opatření směřující k zachování pietnosti a důstojnosti hrobu (hrob přechází do majetku obce, hrobové zařízení by nemělo být znovu pronajato či prodáno). Čestným hrobem může být i kenotaf, válečný hrob apod.

Kulturní hodnoty lze propagovat a zprostředkovávat v rámci kulturně vzdělávacích aktivit. Správa pražských hřbitovů organizuje procházky s průvodcem po hřbitovech pro veřejnost či pro školní skupiny. Ty mohou sloužit i jako jeden ze zdrojů příjmu hřbitova. Správa pražských hřbitovů nabízí letáky s přehledem významných hrobů na hřbitovech. Na hřbitovy lze návštěvníky se zájmem o architektonické či sochařské hodnoty přilákat i v rámci festivalů, jako jsou např. Den architektury, Open House (zpřístupnění domů či areálů veřejnosti) či Noc hřbitovů.

Důležitým dlouhodobým projektem je adopce hrobů, jejímž cílem je aktivně zapojit širokou veřejnost do péče o významné hroby a ve spolupráci s ní tak zabránit jejich zánikům a chátrání. V mnoha případech skončily smlouvy o pronájmu a v minulosti byly významné, leč opuštěné hroby pronajaty dalším zájemcům, ostatky původně zde pochovaných osobností skončily ve společných hrobech a původní náhrobek mohl být nahrazen jiným. V programu adopce hrobů si zájemce uzavřením smlouvy o nájmu hrobového zařízení (náhrobku) vybraný a nabízený hrob adoptuje a zaváže se tak o náhrobek řádně pečovat, tj. zajistit jeho opravu a údržbu po celou dobu nájmu. V rámci projektu je možné poskytnout finanční dar či příspěvek prostřednictvím veřejné sbírky, finance správa použije na opravu či údržbu opuštěných hrobových zařízení. Do projektu jsou zařazeny hroby, ve kterých jsou uloženy ostatky osob, které byly prokazatelně významnou osobností v oblasti kultury, vědy, politiky, náboženství či v ostatních oblastech společenského života nebo významnou osobou z historického hlediska, nebo hrobové zařízení s vysokou uměleckou či historickou hodnotou. Adoptované hroby jsou označeny cedulí s biografii významné osobnosti či informacemi o kvalitách náhrobku.

Správa pražských hřbitovů se nefinančně podílí na vydávání knih s funerální tematikou. Z nich lze zmínit např. Průvodce po pražských hřbitovech od Petra Kovaříka Spěte sladce, Průvodce po hrobech českých typografů od Matyáše Machata, Malý průvodce po hrobech velkých od Miloše Dvořáčka či Atlas funeral o vizuální kultuře Malvazineckého hřbitova od kolektivu autorů Magdaleny Kracík Štorkánové, Anny Sejkové, Jany Sklenářové Teichmanové a Jakuba Štěpánka. Dále je k dispozici i řada publikací o konkrétních hřbitovech včetně židovských.

B. 4. 1. Válečné hroby

S účinností od 1. 7. 2004 vstoupil v platnost \rceil zákon č. 122/2004 Sb., o *válečných hrobech a pietních místech*. Zavedl a definuje právní režim a status válečných hrobů, péči o ně, výkon státní správy, včetně sankcí za porušení tohoto zákona. Válečné hroby jsou v gesci Ministerstva obrany.

Vojenská pohřebiště jsou významná především pro udržení paměti národa, jsou vizitkou ve vztahu k vlastní minulosti i vyjádřením úcty k příslušníkům ostatních národů bez rozdílu. Plocha vojenského pohřebiště je výsostným (darovaným) územím cizího státu s vlastními předpisy pro správu, přestože je často součástí veřejných pohřebišť. O hroby je pečováno podle požadavků ženevské konvence pro vojenské hroby. Hrobová místa mají jednotnou úpravu podřízenou celkovému výrazu pohřebiště. Rozdíly lze vysledovat a akceptovat pouze v případě informace o náboženské příslušnosti vojáků (kříž, Davidova hvězda apod.), není to však pravidlem. Obvyklou součástí vojenského pohřebiště je společný hrob, některá z hrobových míst pak lze klasifikovat jako kenotaf (pietní místo bez ostatků).

Uživací právo se poskytuje bezplatně a na neomezenou dobu na rozdíl od nájmu ostatních hrobových míst. Válečný hrob je de facto nezrušitelný, nepřemístitelný. Zrušení nebo přemístění válečného hrobu a jinou změnu válečného hrobu než jeho údržbu a úpravu může jeho vlastník nebo, pokud není znám, vlastník nemovitosti, na které je válečný hrob umístěn, provést jen na základě jeho písemné žádosti

a po písemném souhlasu Ministerstva obrany. Zrušení válečného hrobu prohlášeného za kulturní památku lze provést pouze po předchozím zrušení jeho prohlášení za kulturní památku Ministerstvem kultury.

004 Vojenská pohřebiště jsou mementem válečných hrůz, působivá ve svém jasném konceptu [Praha 3, Olšanské hřbitovy, vojenské pohřebiště z první světové války]

B. 4. 2. Pietní místa

Pietní místa, zejména upomínky na válečné události, katastrofy a perzekuce různého typu (věznice, koncentrační tábory apod.), jsou ve své podstatě kenotafy – symbolické hroby. Jsou zpravidla centrálním prvkem pohřebiště, nezřídka plní funkci hlavní dominanty. Svým významem často přesahují hřbitov samotný a jsou vztyčována mimo jeho areál. Mezi pietní místa se řadí i křížky připomínající oběti dopravních nehod či desky s epitafy na fasádách budov.

Se založením pietního místa úzce souvisí předpoklad jeho funkčního využití, frekvence souvisejících pietních akcí, resp. jejich společenská důležitost. Vždy je tedy třeba dbát na dostatečně dimenzovaný prostor pro shromáždění hostů, místo pro kladení květinových darů a věnců spolu s potenciálem konkrétního pietního objektu pro charakter daného místa.

Specifickým pietním místem je tzv. pietní park. Může být umístěn v areálu aktivně využívaného hřbitova i mimo něj. Plní funkci tichého místa, předurčeného pro zklidnění a tichou vzpomínku. V principu má charakter městského parku. Pro lepší identifikaci místa je doporučena instalace skulptur, je možné zakomponovat vodní prvky apod. Podoba pietního místa by měla být navržena architektem a krajinářským architektem.

005 Pietní park s kompozicí symbolických objektů, stromů a keřů [Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof, Park der Ruhe und Kraft]

B. 5. Funkce hřbitova

Ve středověkých evropských městech představovaly křesťanské hřbitovy vzácné otevřené prostory, které sloužily nejen k pohřbívání, ale konaly se zde i trhy a další akce. S průmyslovou revolucí se hřbitovy přemísťovaly na předměstí především z hygienických důvodů a kvůli tlaku na zahušťování měst (v habsburské monarchii se tak dělo na základě dekretů Josefa II. na konci 18. století). Vznikaly tak mnohdy „venkovské“ hřbitovy, které lidé navštěvovali nikoli pouze pro pohřbívání či truchlení, ale často v těchto „upravených zahradách“ trávil volný čas, chodili sem na procházky a pikniky, lov, někdy se zde dokonce konaly závody kočárů. Hřbitovy plnily roli prvních veřejných parků a staly se nesmírně populární – některé měly knižní průvodce či vlastní pravidla.

Po rozsáhlých sociálně-ekonomických změnách a nových možnostech života a uspořádání ve městech došlo k rychlému poklesu aktivit na hřbitovech, což mělo značný vliv na roli hřbitova a na to, jak byl vnímán. Hřbitovům zůstala jediná funkce: izolace a připomínka mrtvých. Tento nově přijatý pohled vedl k návštěvám hřbitovů pouze z povinnosti či při nějaké příležitosti, hřbitovy byly odříznuty od města a každodenního života obyvatel. Dnešní hřbitovy již nebyly navrženy tak, aby hostily doplňkové funkce, navštěvují je téměř výhradně pozůstalí. Některé hřbitovy se pokoušejí přilákat návštěvníky důrazem na své kulturní či historické hodnoty.

Odlišnosti lze najít v přístupu k hřbitovům v různých kulturách. Například protestantské církve nekonají přímluvné modlitby za mrtvé ani nezdůrazňují roli hrobu jako místa, na němž by se nemělo odehrávat cokoli jiného než pouhé vzpomínání. Proto se ustálily odlišné koncepce pohřbívání a úpravy hrobů v katolických a evangelických zemích a na jejich územích. Kalvínské nebo luterské hřbitovy v Holandsku či Skandinávii běžně neobklopuje plot, hroby nejsou ani symbolicky ohrazené, na hřbitově mohou lidé jezdit na kolech či venčit psy, někdo se jen zastaví u pomníku či cedulky v soukromém zamyšlení. Katolické hřbitovy (ale i hřbitovy veřejné, obecní, avšak v zemích s katolickou tradicí) naproti tomu bývají zřetelně ohrazené, s vyznačenými hrobovými místy, nápadnými pomníky, estetickou úpravou, svědčící o pravidelných návštěvách a trvalé péči, ale také s jistými (rituálně danými, reliktně náboženskými) limity, jako je zákaz vstupu se psy, užívání bicyklů, hluku, kouření apod.

Česko má katolickou a protestanskou tradici, ve 20. století však prošlo výraznou sekularizací. S klesající poptávkou po tradičním způsobu pohřbívání roste poptávka po místech vzpomínání v centrálních částech města. Podle sociologických studií chodí pozůstalí na hřbitov vzpomínat jen jednou, dvakrát do roka, nejčastěji na Dušičky, příp. na Vánoce. Chodit na hřbitovy pravidelně je obtížné i kvůli tomu, že pozůstalí často bydlí jinde, než kde se nachází rodinná hrobka. Běžně o hroby pečují převážně příslušníci starší generace, dokud jsou ještě schopní hřbitov navštívit a hrob upravit.

Klasické hřbitovy tak stále více ztrácejí svou primární funkci jako místa pro pohřbívání mrtvých do rakvových hrobů. Na druhou stranu však dnešní společnost oceňuje přínos stávajících hřbitovů jako parků v městském prostředí. Hřbitovy mohou představovat cennou součást modrozelené infrastruktury města, chránit a rozvíjet jeho biologickou rozmanitost. Vegetace na hřbitovech pomáhá zachycovat uhlík a snižovat znečištění ovzduší. Hřbitov ve městě představuje ojedinělý druh krajiny, která je také velmi prospěšná pro duševní zdraví: jsou to klidná místa k bytí o samotě. Parky a rekreační areály, které jsou obecně zaměřeny na rodinné a rekreační využití, volný čas a sportovní aktivity, nabízejí jiný druh příležitostí.

Hřbitovy je třeba přizpůsobovat vysoké poptávce po ukládání uren (budovat urnové háje a kolumbária) a po ekologických způsobech pohřbívání (jako např. Les vzpomínek na Ďáblickém hřbitově). Některé hřbitovy se potýkají s nedostatkem financí (poplatky z klesajícího počtu pronajatých hrobových míst nedokážou pokrýt výdaje na údržbu areálu), a správci proto hledají a nabízejí části hřbitova i k jinému využití. Existuje řada aktivit, které nenarušují pietu místa a specifickou atmosféru klidu, naopak přispívají ke kultivovanému využití areálu a zároveň jsou přínosem pro místní komunitu. Širší možnosti využití mohou přilákat více návštěvníků a přispět tak k větší sociální kontrole a bezpečnosti na hřbitovech. Klidnou formu rekreace lze na hřbitovech podpořit prostřednictvím vhodných úprav prvků, jako jsou cesty, posezení, orientační systém, živé ploty, stromy či nízké ploty.

Je možné více propagovat tzv. funerální turistiku → [B. 4. Kulturní hodnoty / s. 21], prezentovat hřbitovy jako sochařský park pod širým nebem, organizovat akce pro připomenutí významných osobností či komorní hudební vystoupení – ať už venku, nebo v objektech jako např. v nepoužívaných márnících nebo kaplích. Dalšími možnostmi jsou vědecké salony a přednášky, filmová promítání či site-specifická taneční vystoupení. Na některých hřbitovech se dokonce konají svatby, je však třeba vždy respektovat vnímání místní komunity.

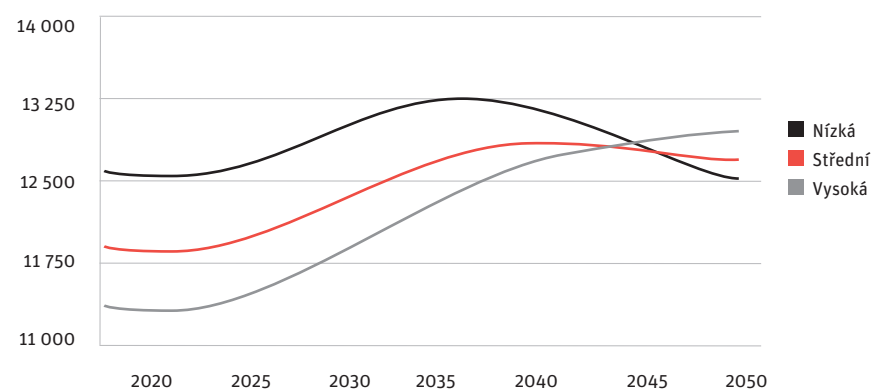
Hřbitovy mohou díky svému přírodnímu charakteru napomáhat rozvíjení vnímavosti k přírodě, místní fauně a floře. Některé hřbitovy jsou populární i mezi amatérskými ornitology. Na hřbitovech s vyšším poměrem zeleně lze chovat včely, několik úlů se nachází např. v prostoru Lesa vzpomínek na Ďáblickém hřbitově. Na Novém hřbitově sv. Jakuba v Berlíně funguje komunitní zahrada, lidé tu pěstují zeleninu a příležitostně se setkávají u společných večeří. Do údržby hřbitovů se mohou zapojit i dobrovolníci, např. spolek Prázdné domy příležitostně organizuje uklízecké akce.

B. 6. Pohřbívání

Pro prognózu rozvoje hřbitovů je důležité znát odhady o vývoji počtu obyvatel a zemřelých a možnou poptávku po pohřebních místech a jejich typech. Z empirické zkušenosti správců pražských hřbitovů není nutné mnoho hřbitovů rozšiřovat, ale spíše přizpůsobit poptávce po způsobech pohřbívání (kolumbária a urnové háje, ale i zelené hřbitovy). Uvažovat lze i o zakládání nových hřbitovů, na kterých se budou uplatňovat již jen moderní a ekologické způsoby pohřbívání a správy.

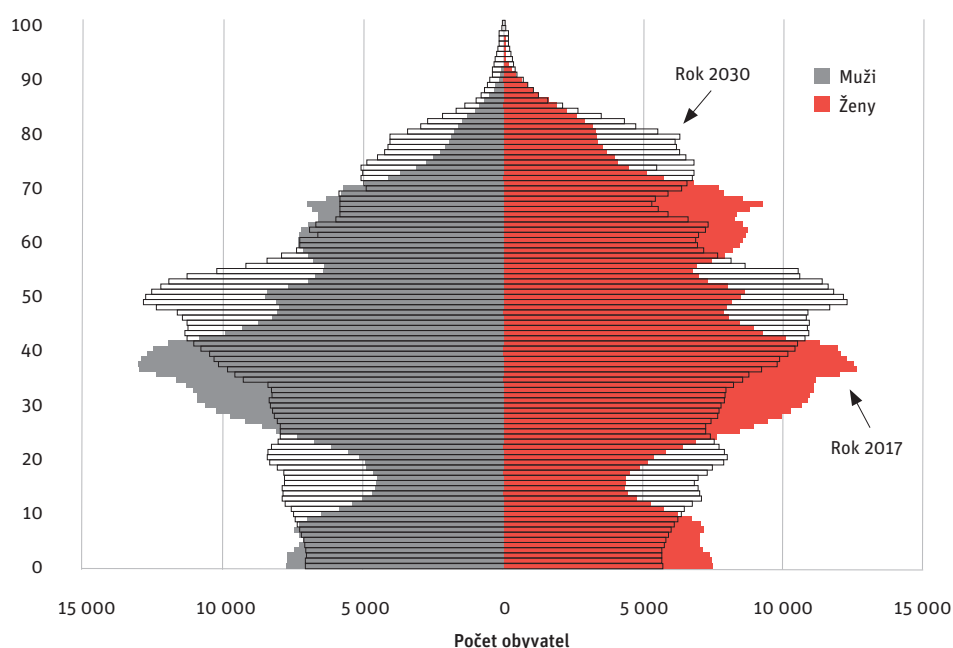
Od roku 1971 v Praze zemřelo 700 tisíc obyvatel, průměr je zhruba 15 tisíc obyvatel za rok. V posledních letech číslo spíše klesalo k 10 tisícům zemřelých za rok, vzhledem k slabším populačním ročníkům, rostoucí nadějí na dožití a odchodu seniorů z Prahy. V budoucnu však lze očekávat nárůst každoročního průměru – budou stárnout silnější válečné a poválečné ročníky obyvatel a také se projeví větší přírůstek obyvatel Prahy. Do roku 2050 se odhaduje, že v Praze zemře celkem asi 400 tisíc osob, tzn. 12,5 tisíc lidí ročně. Demografové však již nedokáží predikovat, kolik lidí bude chtít být ve skutečnosti pohřbeno v Praze a po jakém způsobu pohřbívání bude poptávka.

GRAF / PROGNOZA ROČNÍHO POČTU ZEMŘELÝCH V PRAZE DO ROKU 2050 PODLE VARIANT VÝVOJE

Zdroj: Burcin a kol., 2014

GRAF / VĚKOVÉ SLOŽENÍ OBYVATEL PRAHY V LETECH 2017 A 2030

Zdroj: ČSÚ a IPR Praha

Podle informací Správy pražských hřbitovů se ve Strašnickém a Motolském krematoriu koná více než dva tisíce pohřbů ročně. Na jejich hřbitovech pak ročně proběhne zhruba 4,5 tisíce uložení urn do země, více než tisíc rozptýlů a zhruba čtyři sta pohřbů, kdy je do hrobu či hrobky ukládána rakev. Tato čísla se za posledních dvacet let takřka nemění, došlo pouze k lehkému poklesu počtu rakvových pohřbů.

Shromažďováním dat pro *Katalog pražských hřbitovů* (data k lednu 2020) se prokázala 80% obsazenost hrobových míst na mnohých hřbitovech v péči Správy pražských hřbitovů. V Praze probíhá 97 % pohřbů žehem, prvořadým problémem tak není nedostatek místa na hřbitovech, ale redistribuce a optimalizace prostoru pro uložení zpopelněných ostatků. Kapacita urnových hájů a kolumbárií je nedostatečná, nedostává se ani rozptýlových a vsypových louček. V případě menších hřbitovů může být nedostatek rakvových hrobových míst pro místní usedlíky. Některé městské části se proto rozhodly zvětšit kapacitu hřbitova na svém území. V roce 2020 se připravovala rozšíření hřbitova ve Kbelích, v Suchdole a v Hostivaři.

Praha počítá se třemi záložními pohřebišti pro případ výjimečných událostí, jako jsou živelní katastrofy, válečné konflikty či epidemie, při kterých v krátkém časovém úseku může dojít ke ztrátě života mnoha osob a bude potřeba rychle řešit uložení jejich ostatků. Tyto plochy se nacházejí u Ďáblického, Hloubětínského a Vršovického hřbitova.

Důležité je zmínit, že v Praze prakticky neexistují pohřebišti pro některé náboženské skupiny, které zde žijí, a založení nových takto specializovaných pohřebišť může být kontroverzním tématem. Vlastní neveřejné pohřebišti mají pouze Židé (Nový židovský hřbitov na Olšanech). Zesnulé osoby pravoslavného vyznání se pohřbívají v okolí chrámu Zesnutí přesvaté Bohorodice na Olšanských hřbitovech. Na Olšanech je i několik muslimských hrobů, kapacita v této části je však již naplněna. Muslimská obec usiluje o založení neveřejného pohřebiště, vlastní pohřebišti nemají ani další náboženské konfese (např. buddhisté).

Česká republika má v světovém srovnání nejvyšší podíl pohřbů formou kremace – 80 %, v Praze je tento poměr ještě výraznější (až 97 %). Ze sociologických studií vyplývá, že 35–40 % pohřbů v Česku probíhá bez obřadu, ve větších městech se to týká více než 50 % (podle pohřebních služeb je to v Praze dokonce 90 %). Roste počet nevyzvednutých urn. Pohřeb bez obřadu a bez hrobu si přejí už i sami umírající, počítají s obecnou nechtí k návštěvám hřbitovů a formálním obřadům. Asi čtvrtině respondentů nevyhovují nabízené možnosti aktu posledního rozloučení, kritizují především neosobní prostředí obřadních síní a smuteční řeč pronášenou pracovníkem síně. Nejčastěji zmiňují, že smuteční obřad (především ten formální, v obřadní síni či kostele) považují za přežitek, zbytečné trápení pro pozůstalé, příliš pompézní, pouze jako prostor pro klevety apod. a pro sebe si ho nepřejí. Preferovali by spíše osobnější, komorní setkání pozůstalých, bez cizích ceremoniářů. Do statistiky pohřbů bez obřadu se však započítávají i případy, kdy si pozůstalí objednali u pohřební služby jen zpopelnění a obřad si zařídí po svém. Pohřeb plní roli důležitého přechodového rituálu – pokud splní svůj úkol, lidé následně potřebují v menší míře psychoterapii nebo další pomoc.

Na krizi pohřebních rituálů reagují různé snahy o nové přístupy k obřadům, personalizace pohřbů a pořádání pohřbů v přírodě. V zahraničí jsou například běžné hřbitovní kavárny, ve kterých je možné pořídit poslední rozloučení. Ničím neobvyklým nejsou ani pohřby pod širým nebem. Trendem jsou tzv. „udělej si sám“ profesionalizované pohřby, kdy pohřební služby pomáhají pozůstalým zapojit se do přípravy a průběhu pohřebního obřadu. Ti si mohou zajistit občerstvení, květinovou výzdobu, hudbu, proslov a další záležitosti, ideálně podle přání zesnulého. Existuje také možnost naplánovat si vlastní pohřeb dopředu.

Zároveň v době globální migrace a rostoucích geografických vzdáleností se statické centrum rodiny rozplývá – a rodinný hrob pro někoho představuje přežitý model. Často je velmi nákladné převést tělo zemřelého do místa, odkud pochází či žije část jeho rodiny, navíc i ta může žít v různých koutech země a pozůstalí nemusí být schopni navštívit konkrétní místo s uloženými ostatky. V kontextu sdílených ekonomik se posouvají hodnotové konstrukty soukromého vlastnictví a nárokovat si kus země na věčnost se mnoha lidem jeví absurdní. V zahraničí v reakci na poptávku v posledních letech vznikly stovky přírodních hřbitovů, kde se pohřbívá ke kořenům stromů či se místo náhrobku vysadí strom.

Česká legislativa neukládá povinnost uložit urnu na veřejné pohřebišti, popel je možné uložit v přírodě nebo třeba na zahradě, nutný je pouze souhlas vlastníka pozemku. S obřadem posledního rozloučení je to podobné. Místo krematoria nebo smuteční síně se může pohřeb odehrát například na oblíbeném místě zemřelého. Nové společenské trendy ovlivňují také očekávání na podobu a fungování smutečních obřadních síní. Osvětou v tématech spojených se smrtí a s pohřbíváním se

v Česku zabývá například spolek Ke kořenům, který se mimo jiné podílel na založení Lesa vzpomínek na Ďáblickém hřbitově či Údolí vzpomínek v Brně.

Smrt je v dnešní společnosti převážně tabu, a tak ani způsob pohřbívání není předmětem diskuze ve veřejném prostoru. Trendy tak určují především pohřební služby, tzn. soukromé společnosti, a v pohřebnictví převládají způsoby pohřbení, které nepracují s tělem na přírodní bázi. Nejpoužívanější metody pohřbívání – klasický pohřeb v rakvi, balzamování, kremace – mají významné environmentální dopady. S tradičními pohřby se také pojí značná produkce odpadu.

Běžný pohřeb i kremace spotřebovávají mnoho zdrojů a zároveň vylučují do okolí škodlivé látky. Lidské tělo během života vše vstřebává, včetně různých toxických látek. Kremace těla zesnulého obvykle probíhá při teplotě kolem 850 °C, jejíž dosažení vyžaduje velké množství energie. Při spalování se uvolňuje nezanedbatelné množství skleníkových plynů jak ze spalovaného těla, tak z rakve a dalších materiálů nacházejících se ve spalovací komoře. V emisích krematorií jsou další škodlivé látky např. z tělních implantátů nebo zubního amalgamu. I samotný popel představuje pro životní prostředí riziko, rozptylové loučky a urnové háje mohou mít problémy se znečištěním půdy a podzemní vody.

Pohřbívání do země má poměrně velké nároky na prostor. Výroba rakví a náhrobků je energeticky náročná a používá se při ní množství zdrojů (dřevo, kov, beton, kámen) a obtížně rozložitelných materiálů. Syntetické materiály používané na výrobu rakví, balzamovacích roztoků či oblečení nebožtíků brání rozkladu těla a běžně stanová tlečící doba se musí prodlužovat. Při rozkladu se chemikálie uvolňují do půdy a starší hroby lze využít až po delší době.

Čím dále více lidí se zajímá o životní prostředí a dopady klimatické krize a s tím se proměňuje jejich preference o způsobu pohřbení. Lidé žijící ekologicky si přejí, aby i jejich odchod reflektoval jejich vztah k životnímu prostředí. Ekologickým metodám pohřbívání, jejich zavádění, by měla být věnována větší pozornost a měly by být více podporovány. Zelený pohřeb neprodukuje skleníkové plyny jako kremace, je levnější a vyžaduje minimální přípravu → [C. 6. Pohřbívání / s. 108]. Ministerstvo pro místní rozvoj považuje ekologizaci pohřebnictví za prioritu a podporuje hledání kapacit pro ekologické způsoby pohřbívání. Mezi nové metody pohřbívání se řadí například tzv. aquamace, resomace či kompostování, při kterém se tělo přemění na využitelnou „půdu“. Kromě samotného způsobu pohřbení lze ekologizovat i hřbitovy a péči o ně. Na přírodních hřbitovech se nestaví náhrobky či pomníky, povolena je zpravidla pouze vegetace, nepoužívají se chemické postřiky. Je přesně určeno, jaké stromy, keře a rostliny se zde mohou vysazovat.

Správci hřbitovů, pohřební služby a další subjekty působící v oboru pohřebnictví a příbuzných oborech se od roku 1990 mohou sdružovat ve Sdružení pohřebnictví v České republice (SP), které má za cíl rozvoj oboru na patřičnou etickou a odbornou úroveň. Sdružení je členem Evropské federace pohřebních služeb (EFFS). Od roku 2002 platí *⌘ Kodex cti – závazné zásady korektního jednání podnikatelských subjektů (členů sdružení)*, aktualizovaný na základě nově platného *⌘ zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví*. Sdružení tak chtělo jednoznačně vyjádřit odmítavý postoj ke všem negativním jevům v oboru a vyhlášením tohoto kodexu napomoci široké veřejnosti lépe se orientovat mezi podnikatelskými subjekty v oboru pohřebnictví. Snahou bylo přispět k vymezení hranice mezi etickým a neetickým jednáním v pohřebnictví a souvisejících oborech.

006 Místo pro ukládání zpopelněných ostatků ke kořenům stromů, tzv. Les vzpomínek, je alternativou ke klasickému pohřbívání [Praha 8, Ďáblický hřbitov]

B. 7. Právní rámec

Hřbitovy měly od nejstarších dob svá práva. Podle dochovaných pramenů práva římského nebyla péče o hrob věcí veřejnou, ale povinnost pečovat o hrob zemřelého náležela pozůstalým. Naproti tomu u křesťanů převládlo přesvědčení, že všichni členové církve, žijící i zemřelí, tvoří jednu velkou křesťanskou rodinu a péče o zemřelé křesťany není věcí soukromou, ale společnou povinností všech křesťanů. Proto byli křesťané pohřbíváni na místě společném, zpravidla při kostelech či klášterech. Katolická církev považovala hřbitov za církevní ústav a za místo vysvěcené k pohřbívání, tedy za místo posvátné. Z tohoto důvodu stát ponechal zřízení hřbitovů a péči o ně celý středověk na starosti církvi. Když však začaly vznikat nové církve a s nimi nové církevní hřbitovy, dostal se do popředí problém jejich zřízení a problém pochovávání jinověrců, popřípadě sebevrahů, proto ve druhé polovině osmnáctého století začal do pohřbívání a zřízení hřbitovů zasahovat stát. Na našem území to byl zákon č. 68/1870 ř. z., který povinnost zřízovat a udržovat hřbitovy uložil obcím, hřbitovy se staly místem veřejným.

Podle této právní úpravy platné až do roku 1949, resp. do roku 1951 se hřbitovy považovaly za „veřejná zdravotní zařízení“ spravovaná jednak církvemi jako veřejnoprávními korporacemi (hřbitovy konfesionální), tak obcemi jako svazky územní samosprávy (hřbitovy obecní). Církevní hřbitovy byly majetkem církví a nakládání s církevním majetkem se řídilo zvláštními předpisy. Obecní hřbitovy byly obecním majetkem a také obecní majetek se spravoval zvláštními předpisy. O propůjčení místa pro hrob či hrobku se uzavírala smlouva, a to nejméně na pět let, ale také na dobu trvání hřbitova nebo na věčné časy.

V roce 1948 převzal správu církevního majetku i všech církevních záležitostí Státní úřad pro věci církevní a církevní hřbitovy pak byly převedeny do správy místních národních výborů, s výjimkou konfesionálních pohřebišť židovské obce (ty měly být převedeny dodatečně) a kolumbárií, která byla součástí bohoslužebných budov. Mimo tuto výjimku se převáděla všechna pohřebiště, tedy i hřbitovy, na kterých se již nepochovávalo, ovšem výslovně bylo uvedeno, že „dnem převzetí dochází jen k přechodu správy, vlastnické právo zůstává zachováno“. Předávání se provádělo písemnou dohodou a pohřebiště se předávala s veškerým příslušenstvím, tedy se zařízením, nářadím, veškerou evidencí včetně účetních dokladů

a s peněžní hotovostí. Obecní hřbitovy (stejně jako obecní majetek) byly „znárodněny“, místní národní výbory pouze spravovaly národní majetek svěřený do jejich správy. Po roce 1989 se hřbitovy vrátili zpět obcím (podle zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí).

Pohřbívání je úzce spjato s hodnotovým systémem člověka i společnosti jako takové. Základní kameny, jak k němu přistupovat, najdeme v normách upravujících základní lidská práva a svobody. V rámci hierarchie práva České republiky jde o normy nejvyšší právní síly, kterým jsou všechny ostatní předpisy podřízeny a musí s nimi být v souladu. Problematiku pohřbívání právo podřazuje pod základní lidské právo na respektování soukromého a rodinného života (7 čl. 8 Úmluvy o lidských právech a základních svobodách, 7 čl. 10 Listiny základních práv a svobod). Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) způsoby pohřbívání a nakládání s pohřebními ostatky spadají pod rozsah čl. 8 Úmluvy, přičemž tohoto práva se mohou domáhat pozůstalí. Ústavní soud odkazuje na rozhodování ESLP a rodinný život vnímá jako vztah k předkům, tzn. rodinou nejsou jen její žijící členové: „Nepochybnou součástí práva na rodinný život je i vztah žijícího člena rodiny k jeho zesnulým předkům, jehož typickým a sociálně doložitelným obsahem je respekt k památce předků, případně požadavek pietního zacházení s předky. [...] Součástí rodinného života je bezpochyby i to, jakým způsobem je nakládáno s mrtvými předky, v jaké formě jsou uloženy jejich ostatky a na jakém místě se tyto ostatky nacházejí.“ Pietní respekt k ostatkům předků a k místu jejich pochování může být omezen jen v nutných případech ochrany zdraví, bezpečnosti, morálky, předcházení nepokojům nebo ochrany práv a svobod jiných. Typicky lze za taková opatření považovat existenci hygienických či stavebně-technických omezení, případně též vlastnické právo soukromé osoby k místu (pozemku, stavbě), na němž jsou ostatky uloženy.

Základní práva konkretizují a pomáhají naplňovat předpisy ve formě zákonů a vyhlášek, k hřbitovům a pohřebnictví se vztahují zejména v tyto předpisy:

- 7 zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;
- 7 zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;
- 7 zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů;
- 7 zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů;
- 7 zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění;
- 7 zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (pohřbívání klinického odpadu);
- 7 zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon);
- 7 vyhláška č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

Dalším vodítkem k pochopení problematiky pohřbívání z právního pohledu jsou stanoviska Kanceláře veřejného ochránce práv, metodiky a stanoviska Ministerstva pro místní rozvoj, které je ústředním orgánem státní správy v oblasti pohřebnictví.

Otázkou, která se v souvislosti s pohřbíváním nabízí, je vztah k náboženství v současném právním rámci. V České republice je zaručena svoboda vyznání a rovnost v právech bez ohledu na náboženské vyznání. Česká republika je sekulárním státem, což je deklarováno v 7 čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“ Z opačné strany tento vztah upravuje čl. 16 odst. 2: „Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.“ Současně 7 zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 4 odst. 2 uvádí: „Stát, kraje a obce nemohou provádět náboženskou nebo protináboženskou činnost.“ Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Ideologická a náboženská neutralita státu se vztahuje i na jeho vlastní orgány i na orgány územní samosprávy. Orgány veřejné moci tak nemohou spojovat své úkony s ideologickými, náboženskými či protináboženskými úkony, nemohou některé ideologie nebo náboženství preferovat. Důvodová zpráva k poslední novele zákona o pohřebnictví k této problematice uvádí: „Zatímco ‚pohřbení‘ je z právního hlediska zákonným procesem, z pohledu náboženské obce je pohřeb aktem náboženským.“

Zákon o pohřebnictví pak rozlišuje dva základní typy pohřebišť: veřejné a neveřejné. Veřejné pohřebiště může být zřízeno jen na pozemcích ve vlastnictví obcí, církví nebo náboženských společností. Provozování veřejného pohřebiště je službou ve veřejném zájmu zajišťovanou obcí v samostatné působnosti nebo registrovanou církví nebo náboženskou společností. Veřejná pohřebiště jsou chápána jako občanská, civilní a z náboženského pohledu jde o hřbitovy ekumenické. Veřejný charakter pohřebiště v tomto případě znamená, že je to „prostor otevřený k pohřbení všech osob bez ohledu na jejich náboženskou víru, státní příslušnost či jiné charakteristiky“. Zákon o pohřebnictví přímo stanovuje, že provozovatel pohřebiště musí při smutečních obřadech umožnit účast církví, náboženských společností a jiných osob v souladu s projevenou vůlí osob, které pohřbení sjednaly. Zákon o pohřebnictví tak nezasahuje do svobody vyznání.

Neveřejná pohřebiště (nejčastěji židovské hřbitovy, ale také řádová pohřebiště) jsou zařízení určená výlučně pro uložení lidských pozůstatků a ostatků řeholních řádů nebo kongregací uzavřených společenství (zejména příbuzenských) a příslušníků registrovaných církví a náboženských společností, jejichž vnitřní předpisy a obřady neumožňují ukládání lidských pozůstatků nebo ostatků na veřejném pohřebišti. Neveřejná pohřebiště nejsou zpravidla veřejnosti běžně přístupná. Je-li však např. neveřejné pohřebiště kulturní památkou, je přístup určitým způsobem zajištěn.

Ze zákona vyplývá povinnost provozovatele pohřebiště připravit a zveřejnit řád pohřebiště, který vydá a schválí obec (v případě hřbitovů pod Správou pražských hřbitovů Rada hlavního města Prahy jako opatření obce, u hřbitovů ve správě městských částí rada dané městské části). K provozování veřejného pohřebiště, vydání a změnám řádu veřejného pohřebiště je nutný předchozí souhlas krajského úřadu, v případě Prahy vydává Odbor živnostenský a občanskoprávní (ZIO) MHMP.

V souvislosti s novelou zákona o pohřebnictví je správce povinen zřídit společný hrob na všech hřbitovech. Při dalším pronájmu volných hrobových míst v případě, že nový zájemce o pronájem hrobového místa bude trvat na exhumaci již zde pohřbených ostatků, je možné tyto ostatky přenést pouze do společného hrobu, umístěného na daném hřbitově → [C. 6. 6. Společný hrob / s. 134].

B. 7. 1. Ochranné pásmo hřbitova

Zřízení ochranného pásma kolem hřbitova je důležitým nástrojem, jehož potenciál nebyl a není doceněn. Podle vyjádření stavebních úřadů v Praze bylo do roku 2020 ochranné pásmo zřízeno u jediného hřbitova. Není tak využíván významný nástroj, jehož prostřednictvím lze regulovat okolní zástavbu, dopravní režim nebo činnosti, které by byly provozováním veřejného pohřebiště ohroženy nebo – v kontextu podstatněji – narušily důstojnost a pietu místa.

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví (ve znění účinném do 31. 8. 2017) stanovoval zřízení ochranného pásma okolo veřejného pohřebiště v šíři nejméně 100 m (§ 17 odst. 2): „Stavební úřad může v tomto ochranném pásmu zakázat nebo omezit provádění staveb, jejich změny nebo činnosti, které by byly ohrožovány provozem veřejného pohřebiště nebo by mohly ohrozit řádný provoz veřejného pohřebiště a jeho důstojnost.“ V aktuálním znění zákona o pohřebnictví účinném od 1. 9. 2017 výslovná úprava ochranného pásma u veřejného pohřebiště chybí. Nicméně institut ochranného pásma obecně upravuje stavební zákon v ustanovení § 83, kde se s tímto institutem počítá, a stavební úřady mohou ochranné pásmo formou územního rozhodnutí stanovit. Důvodová zpráva k novele zákona o pohřebnictví z roku 2017 uvedla, že předchozí úprava neobstála zejména proto, že v otázkách ochranných pásem veřejných pohřebišť nebyly zřízeny specializované územní správní úřady, které by odborně a přitom se znalostí místních podmínek posuzovaly potřebu a rozsah zřizování ochranných pásem z pohledu zachování piety pohřebišť. Také nebylo jasné, zda formulace v zákoně o pohřebnictví ukládá zákonnou povinnost obce pásmo zřídit či nikoli. V důvodové zprávě se ke zrušení úpravy dále uvádí, že k ochraně důstojnosti veřejného pohřebiště je nutné přihlížet již při pořizování příslušného územního nebo regulačního plánu. Pozdější zřizování ochranných pásem u veřejných pohřebišť zasazených do kontextu funkcí a činností zajišťovaných v rámci obce může vést k řadě sporů a ve svých důsledcích neúměrně zatížit obecní rozpočty, z nichž by bylo třeba poskytovat dotčeným vlastníkům okolních pozemků a staveb příslušné kompenzace.

Podle Ministerstva pro místní rozvoj, do jehož gesce spadá oblast pohřebnictví, se některé stavební úřady vyhlášení ochranných pásem pohřebišť bránily, protože v praxi nebyla opatření údajně vymahatelná. Některé stavební úřady ochranné pásmo sice formou územního rozhodnutí nevyhlásily, ale 100m pásmo v případě schvalování záměrů v okolí hřbitovů respektují. V územně analytických podkladech hlavního města Prahy vydaných v roce 2016 byla ochranná pásma zanesena u všech hřbitovů ve výkresu č. 910 Limity využití území (pravděpodobně na základě ustanovení § 17 v zákoně o pohřebnictví, jelikož územním rozhodnutím vyhlášena nebyla) a některé stavební úřady k tomuto limitu přihlížely. Jiné stavební úřady ochranné pásmo stanovené zákonem nevyhlášovaly formou územního rozhodnutí a při posuzování záměru v okolí jej pouze citovaly s odvoláním na ustanovení § 17 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., pohřebnictví (ve znění účinném do 31. 8. 2017).

Jeden z naposledy umístovaných hřbitovů v Praze je Suchdolský a v jeho případě příslušný stavební úřad ochranné pásmo nevyhlásil s odůvodněním, že zákon o pohřebnictví toto opatření v době otevření hřbitova v roce 2019 již výslovně nevyžadoval. Jediný hřbitov v Praze s vyhlášeným ochranným pásmem je Petrovický (ve správě městské části), jehož hranice byla stanovena podle hranic pozemků, resp. s přihlédnutím k charakteru území, tedy nikoliv podle pevně stanovené vzdálenosti (v době vyhlášení již platil nový zákon o pohřebnictví bez požadavku na rozsah ochranného pásma). V územním rozhodnutí k vyhlášení ochranného pásma okolo Petrovického hřbitova jsou vypsány parcely, na které se ochranné pásmo vztahuje s výčtem nepřipustných činností a provozoven.

Přestože právní předpisy o pohřebnictví již ochranné pásmo pohřebiště nevyžadují, na základě obecné úpravy je možné a žádoucí ho stanovit → [C. 3. 1. Ochranné pásmo / s. 39]. Obecná úprava ochranného pásma ve stavebním zákoně dává stavebním úřadům možnost vlastního uvážení o jeho územním rozsahu i jednotlivých činnostech, které jsou v okolí pohřebiště nežádoucí.

B. 8. Památková ochrana

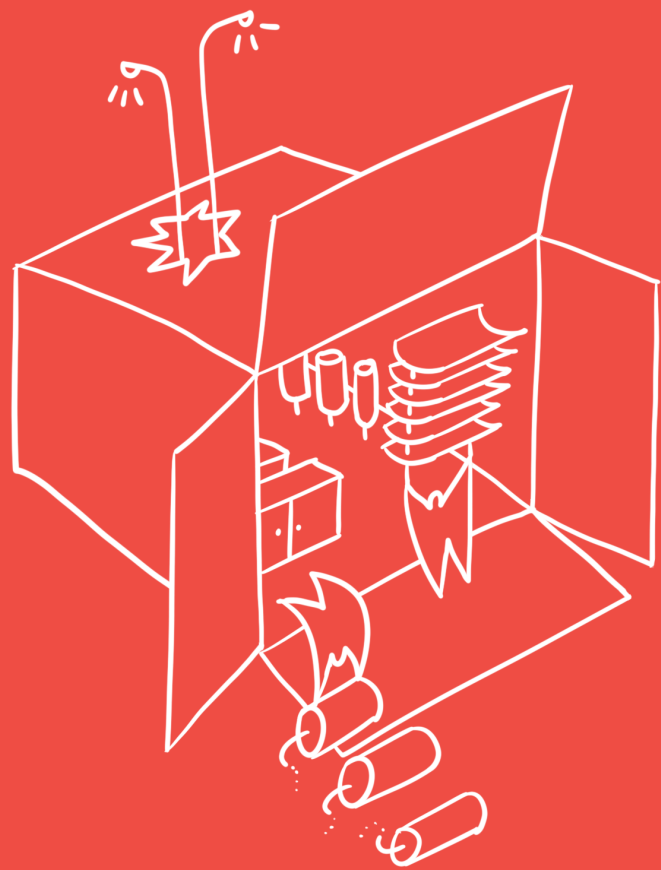
Řada pražských hřbitovů byla prohlášena za (národní) kulturní památku a/nebo jsou součástí Pražské památkové rezervace nebo jejího ochranného pásma (přesněji viz ↗ Katalog pražských hřbitovů), vztahuje se tak na ně památková ochrana. Konkrétní metodika pro údržbu památkově chráněných hřbitovů neexistuje (existují různé materiály k židovským hřbitovům a případně specializované směrnice péče k vojenským hřbitovům). Ke hřbitovům orgány památkové péče přistupují jako k historickým zahradám se sochami (na toto téma publikoval Národní památkový ústav několik metodik) a posuzují zásahy individuálně. Chráněné hodnoty mnohdy narušují soukromí majitelé náhrobků či hrobek, nikoli správce hřbitova se zkušenostmi s péčí a z jednání se zástupci orgánů památkové péče. Pokud nejsou chráněny samotné náhrobky, jejich vlastníci s nimi mohou nakládat podle svého uvážení.

Památkově chráněné hřbitovy nebo jejich části jsou zapsané v ↗ Ústředním seznamu kulturních památek, který vede Národní památkový ústav (NPÚ). Seznam nemovitostí (např. hřbitovy, hrobky) je veřejný, seznam movitých památek (např. náhrobky) je naopak neveřejný. U každé položky je přesně definováno, co je předmětem ochrany – jaké jsou (historické) hodnoty objekty a jaké to přináší limity. Pokud je areál hřbitova chráněn, ochrana se vztahuje i na vegetaci a veškeré stavební objekty včetně hrobek. Náhrobky nejsou stavbami, ale mohou být chráněny jako movité kulturní památky. Zástupci památkové péče obecně souhlasí s konverzí opuštěných hrobek na kolumbária.

Hrob a hrobka mají odlišnou právní povahu a památková péče s tím musí počítat. Hrob je součástí hřbitova, ve vlastnictví majitele pozemku. V případě hřbitovů prohlášených za kulturní památku jako celek se na něj vztahuje památková ochrana. Hrobka (podzemní i kaplová) je samostatnou stavbou (na rozdíl od hrobu je pod zemí vyzděná komora), zpravidla v soukromém vlastnictví. Náhrobek je pouze ozdobou na hrobě či hrobce. Náhrobek u hrobu je movitou věcí ve vlastnictví toho, kdo si hrobové místo pronajal a náhrobek pořídil, a není součástí hrobu. Na rozdíl od hrobu není automaticky kulturní památkou zároveň s pozemkem hřbitova. Aby byl kulturní památkou, musel by být uveden ve státním seznamu či v rozhodnutí o prohlášení za kulturní památku, lze jej však za kulturní památku prohlásit samostatně jako movitou věc. Náhrobek u hrobky je součástí stavby hrobky, pro jeho památkovou ochranu je nutné prohlásit za kulturní památku celou hrobku.

Veškerá opatření navržená dále pro stávající, rozšiřované, nové či zrušené hřbitovy, včetně uvolnění pravidel využití, je třeba odvíjet od stupně památkové ochrany (plošná ochrana, kulturní památka apod.) konkrétního hřbitova.

C

STÁVAJÍCÍ HŘBITOVY

Cílem této kapitoly je poskytnout podklad pro zlepšení prostředí pražských hřbitovů a jejich okolí. Tento dokument se nevěnuje návrhům na úpravy jednotlivých hřbitovů, ale vyjadřuje vůli města se stavem hřbitovů zabývat a investovat potřebnou energii pro jejich pozvednutí. V následujících kapitolách jsou popsána témata a opatření, kterým je třeba se na jednotlivých hřbitovech věnovat a v míře odpovídající konkrétní situaci dále rozpracovávat do fáze návrhů, projektů i samotné realizace.

Ne všechna dále uvedená témata a opatření jsou vhodná pro všechny hřbitovy. Realizace opatření mají být volena vhodně pro konkrétní hřbitov na základě úvahy správců nebo podložena místně specifickými studii a akčními plány, zpracovanými na základě analýz. Při přípravě revitalizací stávajících hřbitovů nad rámec běžné údržby je třeba spolupracovat s odborníky, především architektky a krajinářskými architektky i dalšími specialisty, kteří navrhnou řešení vhodná pro každý jednotlivý hřbitov. Lze také uvažovat o zřízení nových pozic v rámci organizace.

Asi polovina pražských hřbitovů na území hlavního města Prahy je ve správě městské příspěvkové organizace Správa pražských hřbitovů (SPH), další hřbitovy pak spravují jednotlivé městské části. Na území Prahy se také nachází několik neveřejných pohřebišť ve správě (a v majetku) církví. Na rozdíl od jiných veřejných prostranství mají hřbitovy jasného, jediného správce – který zajišťuje nejen pohřbívání, ale také péči o zeleň, rekonstrukce, rozšiřování atd.

Správa a údržba vychází v současnosti především ze znalostí a zkušeností správců jednotlivých hřbitovů. Poslední přehled o majetku a vybavení poskytují pasporty pořízené v letech 1996 a 1999, které však od té doby nebyly aktualizovány. Tyto pasporty zachycují pouze souhrn majetku a vybavení s obecnou informací o stavu údržby, případně potřebě kácení. Vegetační složce se žádný z pořízených dokumentů nevěnoval v potřebném detailu. Stromy vytvářejí základní vegetační kostru všech hřbitovů, proto je nutné vytvořit potřebné analýzy. Pro stanovení doporučení budoucí správy a údržby musí být vytvořen centrální pasport zeleně. Na jeho základě bude možné navrhnout budoucí režim péče, údržby a jednotlivých péstebních opatření. Správa a údržba musejí vycházet z hierarchizace hřbitovů, podle které je možné následně stanovit intenzitu údržby.

Pro efektivní správu hřbitovů je vhodné prohloubit spolupráci mezi městskými příspěvkovými organizacemi a firmami, které se budou na správě podílet – Správa pražských hřbitovů, Lesy hlavního města Prahy, Pražské služby, Technická správa komunikací ad. A to jednak na úrovni komplexní péče o hřbitovy v rámci například zápujček mechanizací, ale zejména v užší kooperaci na údržbě okolí hřbitovů, sjednocení mobiliáře či výsadeb před hřbitovy a přímo na hřbitovech apod.

Správu pražských hřbitovů je třeba posílit personálně a odborně. Využití potenciálu zaměstnanců a stabilizace pracovních kolektivů v dělnických profesích prostřednictvím zvyšování kvalifikace může zvýšit kvalitu a efektivitu práce.

C. 1. Studie hřbitova a plán péče

Pro zvýšení kvality prostředí hřbitovů je třeba na hřbitov nahlížet celostně, promýšlet využití a uspořádání ploch, stanovit limity a postup dalších kroků. Nástrojem pro takovou rozvahu je vytvořit studii pro konkrétní hřbitov. Podkladem pro studii jsou podrobné analýzy všech složek hřbitova: zaměření hřbitova a vytvoření digitálního podkladu, ověření aktuální obsazenosti hrobových míst, pasport zeleně a dendrologický průzkum, pasport objektů, stavebně-technické a stavebně-historické průzkumy atd.

Nejčastějšími otázkami k řešení je úprava předprostorů, vnitřních cest, péče o novou i stávající vegetaci, stav a využití objektů, umístění mobiliáře (lavičky, odpadkové koše), obsluha hřbitova technikou a návaznost na technické zázemí, vymezení ploch pro uložení či rozptýl popela, umístění veřejného vybavení (toalety, osvětlení, služby) nebo např. uměleckých objektů. Studie s prvky regulačního plánu také vymezí linie cest, hrobových míst a nových hřbitovných oddělení a tím přispěje k předcházení nevhodného vytyčování nových hrobů či dělení hrobových míst ve stávající struktuře. Studie také může určit jasná pravidla pro rozmístění a podobu náhrobků, především v rámci nově zakládaných hřbitovných oddělení.

Cílem studie je zhodnotit, očistit a případně rozvinout původní koncepci hřbitova, zajistit dostatečné množství hrobových míst s vhodnou variabilitou a udržet vysoký standard úpravy a umělecké hodnoty prostoru. Potřebná je rovněž adekvátní úprava předprostoru a okolí hřbitova, i když ty bývají zpravidla ve správě odlišných složek města. Studie tak slouží jako podklad pro spolupráci těchto organizací.

Výsledkem práce na studiích pro jednotlivé hřbitovy jsou i akční plány dalších kroků směřujících k cílovému stavu kultivace hřbitova a plány péče. Akční plán by měl definovat posloupnost realizace opatření a zodpovědnou osobu či složku organizace. Není nutné definovat konkrétní termíny, ale vzájemnou podmíněnost jednotlivých kroků a způsob vyhodnocení jejich splnění.

Plán péče (management plán) napomáhá zapojení různých aktérů a dosažení konsenzu, řeší konflikt zájmů, zajišťuje kontinuitu a identifikaci budoucích rizik, monitoruje a vyhodnocuje změny. Správa se nastavuje na základě důsledného poznání místa – sběru dat a jejich vyhodnocení. Určuje konkrétní zodpovědnost a pravomoci jednotlivým aktérům zapojeným do správy. Definuje cíle a kritéria pro rozhodování, nastavuje standardy a volbu vhodné údržby. Podporuje komunikaci uvnitř i vně organizace, usnadňuje financování, pomáhá rozvrhnout činnosti a nastavuje systém monitoringu jejich dodržování a také jasně určuje kritéria kvality a způsoby jejího dosahování.

Zpracování studií a plánů není nezbytné pro všechny hřbitovy, ale je vhodné zejména v případech, kde dochází k rozvoji, nerovnováze mezi nabídkou a poptávkou nebo je nutné řešit konfliktní situace. Zpracováním studie je třeba pověřit tým kvalifikovaných odborníků (s účastí zejména architekta a krajinářského architekta), na následných realizacích a plnění plánů lze také dlouhodobě spolupracovat s externím konzultantem. Naplňování akčního plánu a plánu péče je třeba pravidelně vyhodnocovat a průběžně aktualizovat. V některých případech může město pro zefektivnění čerpání finančních prostředků pro správu hřbitova podmínit financování vznikem studie, akčního plánu či plánu péče.

[OPATŘENÍ]

- zajistit zaměření hřbitova a zpracování digitálního podkladu
- zajistit pasport zeleně na hřbitově
- zajistit dendrologický průzkum
- zajistit stavebně-technický a stavebně-historický průzkum hřbitova
- vypracovat studii hřbitova, včetně jeho předprostoru
- vypracovat akční plán s konkrétními opatřeními
- vytvořit plán péče (management plán)

C. 2. Řád pohřebiště

Správným a komplexním provozováním hřbitova, výkonem jeho správy a reakcemi na potřeby a podněty návštěvníků je pověřen provozovatel. V jeho kompetenci je vyhlášení řádu pohřebiště, který musí vycházet ze *zákona č. 193/2017 Sb., o pohřebnictví*. Pravomocí provozovatele je však daná pravidla dále rozšířit či blíže specifikovat. Do řádu pohřebiště konkrétních hřbitovů je možné zahrnout některá opatření uvedená v tomto dokumentu nebo vzniklá na podkladě vypracovaných místně specifických studií.

[OPATŘENÍ]

→ zařadit opatření do řádu pohřebiště

C. 3. Kultivovanost a přístupnost

Hřbitovy jsou veřejná prostranství a místa piety, jejich prostředí by mělo mít vysokou úroveň. Ve většině případů by k jejímu pozvednutí stačilo relativně malé zlepšení – moderní a jednotný vizuální styl (informační cedule, orientační systémy apod.), kultivované řešení materiálů, vhodné umístění objektů apod. Každé řešení musí být praktické a pohodlné jak pro uživatele, tak i pro správce.

Důležité je zabývat se také okolím hřbitova – které však nemůže ovlivnit sám správce hřbitova, ale zodpovědnost leží na městě, městské části a soukromých vlastnících. Pro pohodlné využívání hřbitovů je nezbytné zajistit reprezentativní vstup s možností parkovat (pro taxi, auta i kola). Mnoho hřbitovů má potenciál fungovat jako park, nikoli jako bariéra, zřídí-li se dostatek vstupů. Pokud hřbitovy slouží jako časté turistické cíle, je vhodné zajistit zázemí pro vyšší počet návštěvníků.

Podle dostupných výzkumů jsou hřbitovy navštěvovány převážně staršími obyvateli (spíše ženami, které mají vyšší průměrnou délku života než muži). Pokud se řešení veřejných prostranství hřbitovů a jejich okolí příznivě působí slabší a zranitelnější části populace (senioři, děti, lidé s postižením atd.), budou příjemná pro všechny. Hřbitovy by měly být v co největší míře bezbariérové. Mezi prvky inkluzivního designu na hřbitovech mimo jiné patří:

- povrchy bezpečné i pro pohyb osob s omezenou schopností pohybu či na vozíku;
- lavičky a další místa k odpočinku;
- jasné orientační plány, dobře viditelné cedulky, navigace k východům;
- zdroje vody umístěné dostatečně nízko, aby je mohly pohodlně využívat i starší či menší osoby;
- zdroje vody a místa pro ukládání odpadu dobře dostupná, dostatečně hustě rozmístěná;
- přepravní vozíky pomáhající s transportem vody či těžkých pytlů (např. se zeminou), květin apod. k dispozici veřejnosti;
- nouzové východy pro opuštění hřbitova po oficiální otvírací době.

Konkrétní opatření pro zpřístupnění hřbitovů i osobám se sníženou schopností pohybu a orientace by měla být doporučena na základě podrobné analýzy stávající situace na konkrétních hřbitovech. V roce 2015 byla Pražskou organizací vozíčkářů vypracována a Ministerstvem pro místní rozvoj následně schválena metodika mapování přístupnosti objektů a prostorů. Metodika je zaměřena především na bariéry z pohledu osob s pohybovým omezením, ale byla konzultována i se zástupci lidí s omezenou schopností orientace. Zmíněný formulář obsahuje i základní požadavky na informace o přístupnosti objektu pro zrakově postižené osoby. Informace z analýzy o přístupnosti veřejných prostranství jsou pro veřejnost dostupné na webu.

Obecnými kvalitami veřejných prostranství se zabývají tyto dokumenty:

- *Manuál pro kultivovanou Prahu;*
- *Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy;*
- *plug-in Manuálu tvorby veřejných prostranství: Umělecká díla na veřejných prostranstvích hl. m. Prahy;*
- *Katalog doporučených prvků veřejných prostranství;*
- *Koncepce veřejného osvětlení v hlavním městě Praze;*
- *Městský standard pro uliční stromořadí Prahy;*
- *Standard doporučených prvků hospodaření s dešťovou vodou.*

C. 3. 1. Ochranné pásmo hřbitova

Jedním z účinných nástrojů pro regulaci činností v okolí hřbitova, které by mohly narušovat pietu místa, je zřízení ochranného pásma pohřebiště. To slouží k ochraně provozu hřbitova a má být stanoveno s ohledem na místní poměry. V ochranném pásmu je možné zakázat určité druhy staveb nebo aktivit (např. dětská hřiště, sexshopy, chov hospodářských zvířat). Ochranným pásmem lze argumentovat v souvislosti s požadavky na zklidnění provozu na okolních komunikacích nebo při koncepčních úvahách o umístění provozů, které by mohly být vnímány jako kontroverzní například z hlediska hluku nebo výrazného osvětlení.

Zřizování ochranných pásem je upraveno pouze obecně dle ustanovení *§ 83 stavebního zákona*: „Rozhodnutí o ochranném pásmu chrání stavbu, zařízení nebo pozemek před negativními vlivy okolí nebo chrání okolí stavby či zařízení nebo pozemku před jejich negativními účinky.“ Jde o formu územního řízení, takže dále se uplatní obecný postup pro územní řízení dle *§ 84 a násl. stavebního zákona*. Na základě žádosti vlastníka pohřebiště, tedy zpravidla obce (městské části v případě Prahy) či církve, vydá územní rozhodnutí příslušný stavební úřad, a to i dodatečně pro již založené a existující pohřebiště. Platnost tohoto rozhodnutí se stanovuje na dobu trvání chráněné stavby. Žadatel není povinen k žádosti předložit souhlasy vlastníků pozemků a staveb, na nichž má být ochranné pásmo vymezeno. Vlastník pozemku v ochranném pásmu má však nárok na náhradu za prokázané omezení užívání pozemku, protože jde o formu omezení vlastnického práva. Náklady spojené s technickými úpravami v ochranném pásmu a náhrady za prokázané omezení užívání pozemku v ochranném pásmu nese provozovatel pohřebiště.

Zákazy a omezení v ochranném pásmu hřbitova se definují v žádosti – tzn. určuje je obec, resp. městská část. Je vhodnější stanovit výčet zákazů a omezení nikoli výčtem jednotlivých staveb, ale výčtem nepřipustných účinků staveb a stavebních činností. S ohledem na požadovanou dobu trvání (po dobu trvání pohřebiště – lze důvodně předpokládat, že jde o řádově desetiletí a déle) je velmi problematické, ne-li nemožné stanovit výčet omezení pouze výčtem konkrétních staveb. Již za dobu podstatně kratší (např. v průběhu několika minulých let)

dochází k výskytu staveb, které se dříve nevyskytovaly (např. dobíjecí stanice elektromobilů). Navrženými omezeními v ochranném pásmu není omezena veškerá výstavba, která je v daném území přípustná, omezení se vztahují pouze na takové stavby, jichž účinky jsou nepřípustné z hlediska ochrany řádného provozu pohřebiště a jeho důstojnosti. Stavby, které tyto účinky nevykazují, lze v ochranném pásmu umísťovat.

Vydáním územního rozhodnutí o zřízení ochranného pásma okolo hřbitova lze např. zamezit stavbám a účelu užívání, které vytváří nežádoucí imise, zejména imise hluku, prachu, kouře, plynů, pachů, otřesů a imateriální imise (např. osvětlení apod.) či mohou mít za důsledek větší provoz těžké automobilové nákladní dopravy. Dále lze omezit stavby a změny účelu užívání, které by narušovaly intimitu pohřebiště pohledem nad míru přiměřenou okolnostem jako např. umístění terasy restaurace v těsném sousedství pohřebiště, tak, aby bylo respektováno soukromí truchlících. Je vhodné regulovat stavby a změny účelu užívání nevhodné z etického hlediska, které by mohly ohrozit řádný provoz pohřebiště nebo jeho důstojnost, zejména herny, diskotéky, noční kluby, chov hospodářských zvířat apod. V ochranném pásmu lze zakázat reklamy a reklamní zařízení a zamezit tak nevhodnému komerčnímu využití pietního místa.

Vyhlášením ochranného pásma se však nelze domáhat zrušení a zákazu již zřízených provozoven či objektů v okolí pohřebiště, byť mohou být zdrojem činnosti, která může narušovat pietu. Zřízení ochranného pásma je preventivním opatřením, aby se stávající zařízení nerozšiřovala a nežizovala v ochranném pásmu zařízení nová, která by pietu a důstojnost hřbitova rušila. Již povolené a zkolaudované provozovny nacházející se v (dodatečně vyhlášeném) ochranném pásmu hřbitova zpětně rušit nelze, a pokud svým provozem ruší pietu hřbitova, je třeba věc řešit například pomocí policie nebo prostřednictvím obecně závazné vyhlášky o dodržování veřejného pořádku.

[OPATŘENÍ]

→ zřídit ochranné pásmo hřbitova

C. 3. 2. Vizualní identita a informační systém

Informační a orientační systém je nezbytnou součástí hřbitovů. Obecně je možné využívat vizualní styl města (vypracovaný v roce 2003 grafickým studiem Najbrt) či příslušné městské části. Zavedený jednotný informační systém města jako celku, který by se na veřejných prostranstvích uplatňoval pro všechny městské organizace a instituce, do roku 2021 v Praze neexistoval. Městské příspěvkové organizace si vytvářejí vlastní vizualní styl.

V případě Správy pražských hřbitovů a jí svěřených pohřebišť je vhodné vytvořit vizualní identitu této organizace, včetně orientačního systému – zvláště po sloučení s Pohřebním ústavem hlavního města Prahy, ke kterému došlo v roce 2020. Ten by se uplatnil na všech organizacích spravovaných hřbitovech, snad jen s výjimkou pohřebišť, která mají tradiční historické orientační systémy. Jednotný vizualní styl zvyšuje prestiž, povědomí a srozumitelnost. Vizualní identita zahrnuje všechny vizualní grafické prvky a činnosti, které mají na první pohled odlišit danou instituci a jednoznačně ji identifikovat.

Cílem tvorby nové vizualní identity je zvýšit informovanost obyvatel o organizaci, srozumitelnost informací, estetickou kvalitu prostranství na hřbitovech, efektivitu správy a údržby. Nová identita se bude vztahovat na komunikační

výstupy a vizualní prezentace v tištěné i elektronické podobě (tzn. letáky, vizitky, web apod.) a na prvky orientačního a informačního systému na hřbitovech (grafický design i forma a materiálové řešení – design sloupků, cedulí, informačních tabulí, vývěsek apod.). Měla by být nadčasová a odpovídat charakteru potřeb organizace, požadavky je třeba správně formulovat. Vizualní identita by měla být zadána formou designerské soutěže, na jejíž organizaci lze oslovit odborníky či organizaci, která přípravu soutěže zajistí. Forma otevřené soutěže pro designery může sama o sobě představovat efektivní PR organizace; designéři se pak návrhem často nepodílejí pouze na vizualní identitě, ale i komunikační strategii organizace. K úspěšnému PR Správy pražských hřbitovů v minulosti přispěla i designerská soutěž Funerální design, vyhlášená v roce 2015 ve spolupráci Správy pražských hřbitovů a organizace Czechdesign, která zvedla obrovskou vlnu zájmu o funerální kulturu i téma konce života obecně.

Navigace uvnitř areálu pohřebiště musí být pro návštěvníka snadno pochopitelná a jednoznačná. Základním prvkem systému je plán hřbitova, který je umístěn u každého vstupu s vyznačením aktuální pozice návštěvníka. Plán musí poskytnout plnohodnotnou informaci o pozici jednotlivých hřbitovních oddělení, umístění kolumbárií, rozptylových louček atd., případně může být doplněn o pozice sběrných míst odpadu a zdroje užitkové vody. Vhodné je i umístění informace o hrobech významných osobností, architektonicky zajímavých objektech apod. Nicméně plánky musí být především přehledné, neměly by být přehlčeny informacemi. Další cedule navigují návštěvníky k hledaným cílům – hřbitovním oddělením, čestným pohřebišťům, rozptylové loučce, smuteční obřadní síni apod. Na hřbitově je možné umísťovat naučné stezky či informace u významných hrobů. Informační systém by měl být tvořen ve spolupráci s designéry.

Z vnější strany vstupu na pohřebiště se ze zákona umísťuje vývěska se základními informacemi – otevírací dobou a kontaktem na správce hřbitova. Vývěska na vnitřní straně vstupu by měla obsahovat kontakt na správce hřbitova a na osobu zodpovědnou za zamykání hřbitova, kontakty na složky integrovaného záchranného systému, řád pohřebiště (resp. výtah z řádu s odkazem na kompletní znění) a příp. aktuální informace.

Není přípustné umísťovat na hřbitově nekonceptně vytvořené a mnohdy multiplikované cedulky – ať už tištěné či ručně psané, laminované, prefabrikované apod. Tabulky a označení si nesmějí konkurovat a překrývat se. Dobrý informační a orientační systém nabízí vhodné řešení pro všechny situace (včetně havarijních a mimořádných stavů), které mohou v prostoru nastat, a pomoci tak návštěvníkovi hřbitova rychle se zorientovat a najít cíl. Systém by měl být odolný vůči vandalismu. Kmeny stromů nesmí sloužit k umísťování či přímému kotvení jakýchkoli předmětů.

Největší podrobností v informaci je označení jednotlivých hrobových míst, včetně označení schránek v kolumbáriích. Místo by mělo být označeno již v rámci jeho vytýčení tzv. označником osazeným do terénu. Po vztýčení hrobového příslušenství je optimální informaci zaznamenat přímo na obrubu kamenickými prostředky (sekané či pískované znaky).

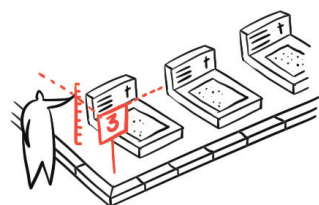
[OPATŘENÍ]

- vyhlásit designerskou soutěž na novou vizualní identitu SPH
- vytvořit novou vizualní identitu organizace
- sjednotit web Správy pražských hřbitovů a Pohřebního ústavu
- implementovat vizualní identitu na informační systémy na jednotlivých hřbitovech
- doplnit informace (plánek, kontakty apod.) u vstupů na hřbitov

[PRAVIDLA]

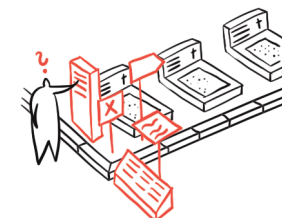
Vzhled informačních a orientačních prvků na hřbitově by měl být jednotný, jednoduchý, současný a barevně sjednocený s dalšími prvky a s mobiliářem.

Hřbitovní oddělení se označují na nárožích. Cedule se umísťují do minimální výšky 160 cm tak, aby nebránily přehledu nad hrobovými místy. Zvolenou výšku je nutné dodržet v rámci celého hřbitova.

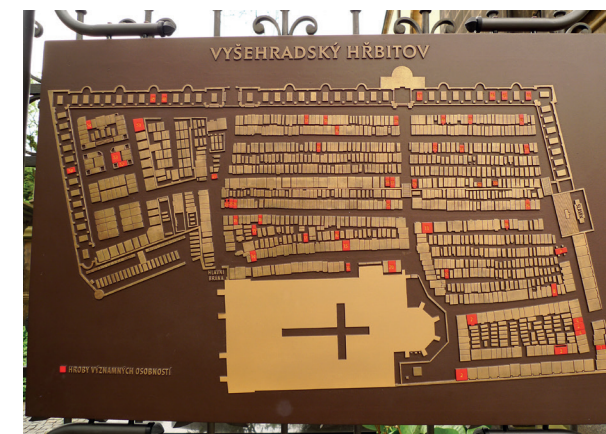
Speciální oddělení hřbitova (rozptylová loučka, vspová loučka, urnový háj apod.) se doporučuje označit cedulkou, která může být zakomponována do příslušenství daného oddělení. Tato oddělení mohou být na trase od vstupu avizována směrčkami.

Tabulky a označení si nesmějí konkurovat a překrývat se.

[PŘÍKLADY]

007 Plastický plán pohřebiště s informací o hrobech významných osob [Praha 2, Vyšehradský hřbitov]

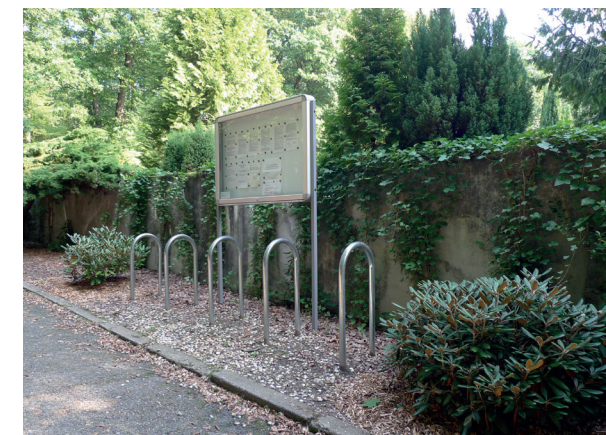
008 Návštěvní řád hřbitova zaznamenaný na kamenné stěle je v souladu s historickým prostředím [Rakousko, Vídeň, St. Marx Friedhof]

009 Informační panely umístěné u vstupu na hřbitov, součástí je i mapa, řád pohřebiště a vývěska; tvarosloví je odvozeno od původních vzorů [Praha 3, Olšanské hřbitovy]

010 Stojany na kola před vstupem na hřbitov jsou nevhodně umístěné před vývěskou, zaparkovaná kola znemožní přístup k informacím na vývěsce [Praha 16, Chuchelský hřbitov]

011 Použití řady nekonceptních cedulek, nevhodně umístěných na dveřích, je důsledkem nedostatečného či nevhodně řešeného orientačního systému na hřbitově; nová vizuální identita s konkrétně navrženým orientačním systémem bude působit lépe [*Praha 10, Strašnický urnový hřbitov*]

012 Označení specifického hřbitovního oddělení není součástí jednotného informačního systému a je umístěno v nedůstojné pozici [*Praha 5, Malvazinecký hřbitov*]

013 Informační cedule, zvláště pokud nemají dočasný charakter, by měly být součástí jednotné vizuální identity, z kvalitních materiálů, k jejich umístování neslouží kmeny stromů [*Praha 10, Vršovický hřbitov*]

014 Historický označnick hřbitovního oddělení je svým provedením v souladu s prostředím pohřebiště [*Praha 3, Olšanské hřbitovy*]

015 Jednoduché označnick hřbitovních oddělení s dostatečně velkými, z dálky čitelnými znaky [*Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech*]

016 Forma označení urnového háje je neadekvátní významu místa [*Praha 5, Motolský hřbitov*]

017 Nejstarší dochovaný typ označnicku s boční konzolí a reliéfními znaky; dnes již pouhý historický artefakt [*Praha 3, Olšanské hřbitovy*]

018 Označení hrobu na hraně obruby; barevné řešení a řez písma jsou jednotné pro celé oddělení [*Praha 3, Olšanské hřbitovy*]

019 Velikost označníku je vzhledem k desce neadekvátní
[Praha 8, Ďáblický hřbitov, čestné vojenské pohřebiště]

020 Standardizovaný kovový označník hrobového místa; jeho trvanlivost je limitována použitým materiálem
[Praha 12, Modřanský hřbitov]

021 Glazovaný keramický označník s plastickými znaky je univerzální a trvanlivý prvek
[Praha 5, Motolský hřbitov]

C. 3. 3. Rozhraní

Většina pražských hřbitovů je součástí urbánní struktury. Vůči okolnímu městu jsou hřbitovy zpravidla jasně vymezeny, zdí či plotem, působí tedy jako blok (se slepou fasádou). Přestože už v dnešních městech není zpravidla třeba hřbitovy chránit před divou zvěří a podle zkušeností zdi nepředstavují překážku ani pro vandaly, zůstávají výraznou a neodmyslitelnou součástí hřbitovů, oddělují jejich území fyzicky i symbolicky.

Rozhraní většiny současných hřbitovů je dobře založené a nevyžaduje komplexnější architektonické změny. Samozřejmě je důležité zdi a ploty v případě jejich poškození udržovat a opravovat, aby se zachovala důstojnost hřbitova a jeho výraz. Nevhodné je použití prvků a systémových řešení jako např. plotových dílců pletiva, lisovaného plechu, betonových či keramických tvarovek. V některých případech je ohradní zeď součástí architektonického konceptu hřbitova (např. kubistická zeď na Ďáblickém hřbitově či betonová zeď na Vokovickém hřbitově). Výjimkou je ohraničení lesních hřbitovů, přírodních hřbitovů, případně urnových hájů s rozvolněnou strukturou (např. Motolský a Zbraslavský hřbitov). Pohřebiště založená pod vzrostlými stromy, případně koncepčně doplněná vysokou zelení by měla přirozeně navázat na okolní krajinu, do které jsou zasazena.

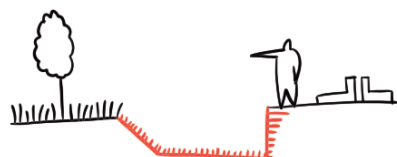
[OPATŘENÍ]

- udržovat a obnovovat hřbitovní zdi
- nahradit zeď z nevhodných materiálů zdí odpovídající charakteru hřbitova

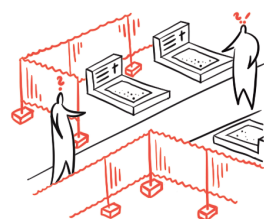
[PRAVIDLA]

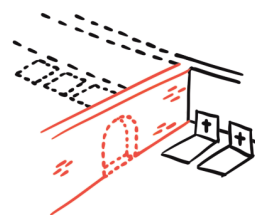
Do obvodové zdi je možné z vnitřní strany integrovat původní náhrobky, desky s epitafy či kenotafy, případně zeď sloučit s kolumbáriem.

Rozhraní mezi přírodním hřbitovem a okolní krajinou lze řešit pomocí skrytého příkopu, který umožňuje vizuální propojení. Jde o zapuštěný krajinnářský prvek – vertikální překážku zabudovanou do terénu, který je z jedné strany tvořený zdí nebo zpevněný kameny a z druhé strany pozvolný a zpravidla porostlý trávnickem. Překážka není z pohledu návštěvníka viditelná a umožňuje tak výhled do krajiny.

Je nepřijatelné používání prvků a systémových řešení, která byla původně určena k odlišnému účelu, zejména systémových plotových dílců, pletiva, lisovaného plechu, betonových či keramických tvarovek apod.

Zdi a oddělovací prvky uvnitř pohřebiště (relikty rozšiřování hřbitova, jasné vymezení rozdílných oddělení) je doporučeno zachovat v původní stopě a zakomponovat do nově navrženého urbanisticko-architektonického řešení.

[PŘÍKLADY]

022 Charakter obvodové zdi lze vhodnými prostředky zvýraznit nebo naopak potlačit
[Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech]

023 Ohraničení hřbitova může být výrazným architektonickým prvkem určujícím charakter areálu
[Albrechtice nad Vltavou]

024 Pokud není nutné hřbitov izolovat od rušného vnějšího prostředí, lze pracovat i s průhledy a lokální transparentností hřbitovně zdi
[Protivín]

025 Použití materiálů uplatňujících se zejména při potřebě dočasného oplocení (zde vlnitý plech) je zcela nevhodné
[Praha 7, Holešovický hřbitov]

026 Klasické řešení zdi na svažitém pozemku – pravidelné odstupňování se vhodně uplatní i v případě hřbitovů
[Praha 13, Stodůlecký hřbitov]

027 Náhrobky přesahující korunu obvodové zdi jsou jasným poznávacím znakem hřbitova
[Praha 5, Radlický hřbitov]

028 Neudržovaná nebo nevhodná podoba obvodové zdi může mít negativní vliv na důstojnost okolního prostoru, degraduje jej, a tím i celý areál hřbitova
[Praha 4, Nuselský hřbitov]

029 Vhodné tvarování vnitřního líce zdi umožňuje umístění urnových hrobů a podporu intimity jednotlivých hrobových míst
[Praha 16, Chuchelský hřbitov]

C. 3. 4. Vstupy a předprostory

Vstupy a předprostory jsou vizitkou hřbitovů. Předprostory, tzn. prostory před vstupem, jsou mimo působnost samotných správců hřbitovů. Jejich správa a údržba závisí na vlastnictví a správě jednotlivých prostranství (nejčastěji v majetku a správě města nebo městské části). Správci hřbitovů mohou jejich stav ovlivnit jen zprostředkovaně.

Pro efektivní správu je nutné nastavit jasné vymezení předprostoru a uzavřít dohodu o zodpovědnosti jednotlivých aktérů (a na ni navázaná práva, povinnosti a finance). Prostorová definice předprostoru a návrhy konkrétních opatření by měly být zahrnuty ve studii konkrétního hřbitova. Na základě toho lze jednat o spolupráci při realizaci opatření a režimu péče s vlastníkem (správcem) daného prostoru, případně uzavřít smlouvu o správě (včetně správy instalovaného mobiliáře, odvozu odpadků apod.). Správa a údržba musí vycházet ze stanovené hierarchizace prostorů, podle které je možné následně stanovit intenzitu údržby konkrétních ploch.

Předprostory často slouží jako shromaždiště účastníků pohřbů. Měly by být důstojné a dle možností dostatečně dimenzované a vybavené. Je potřeba zajistit především možnost posezení, ideálně ve stínu stromů, příp. s pítkem. Před vstup je také vhodné umístit stojany na kola (příp. tam přesunout stojany instalované za hřbitovní zdi) a prvek k uvázání psa (pokud bude vstup se psem zakázán). Vybavení by mělo odpovídat významu hřbitova i lokálnímu kontextu. Design mobiliáře může být zvolen stejný jako na hřbitově (pokud je řešen koncepčně) nebo jako v přilehlé lokalitě.

V rámci udržitelné mobility by měla být podporována především dostupnost hřbitova veřejnou hromadnou dopravou, na kole či pěšky. Přímo před hřbitov není vhodné zřizovat rozsáhlá parkoviště, ale mělo by být možné zde zastavit (typ K+R parkování), pro držitele ZTP zajistit parkování na vyhrazeném stání. U hřbitovů, které jsou veřejnou hromadnou dopravou těžko dostupné, lze uvažovat o zajištění zastavení autobusu pohřební služby v průběhu pohřebního obřadu. Pohyb aut a parkování je nutné vyřešit tak, aby nedocházelo k nepřehledným situacím a vstup byl jednoduše přístupný a bezpečný především pro pěší návštěvníky hřbitova. Studie hřbitova a okolí zvaží umístění a potřebný počet parkovacích stání pro běžný a nárazový režim → [C. 4. 5. Parkování a doprava v areálu hřbitova / s. 89].

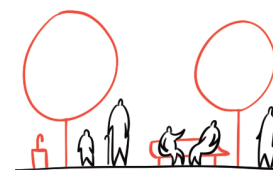
V okolí vstupu je vhodné umístit další funkce důležité pro zajištění veškerých potřeb návštěvníků pohřebiště i jeho správy (květinářství, kamenictví apod.) → [C. 4. 1. Správce / s. 80 & C. 4. 6. Specifické služby / s. 91]. I ty by však měly architektonicky vhodně ladit se sjednocenou koncepcí prostoru. Ve většině poloh nelze doporučit umístování různých stánků a dočasných objektů. Služby nabízené v již existujících stálých objektech (např. v parteru okolních budov) jsou vhodnějším řešením než umístění dočasných stánků, které zužují prostor chodníku a často jsou překážkou provozu. Pokud kiosk na místě být musí, design by měl odpovídat významu místa a měl by být zaměřen na trvanlivost a snadnou údržbu. Pro kiosky je nutné zřídit tržní místo (zakotveno v tržním řádu, které schvaluje Zastupitelstvo hlavního města Prahy) a podepsat s vlastníkem pozemku smlouvu o pronájmu.

V Praze převládají hřbitovy s jedním vstupem; hřbitovy s více vstupy, tzn. průchozí, jsou především rozlehlé areály s významem přesahujícím danou lokalitu (např. Olšanské hřbitovy). Z urbanistického hlediska je vhodné při údržbě a rozvoji pohřebišt prověřit možnosti doplnění dalších vstupů, které naváží na uliční síť v dané lokalitě a podpoří tak celkovou prostupnost příslušného území. Mnohé hřbitovy již disponují dnes nepoužívanými brankami. U nově zřizovaných vstupů je potřeba prověřit nutnost revitalizace jejich okolí a kvalitní napojení na uliční síť (dobudování chodníku apod.). Alespoň jeden ze vstupů by měl být dimenzován na vjezd motorových vozidel údržby (pohřební vůz, ploštinový nákladní vůz s ramenem na odvoz kontejnerů apod.) a aut návštěvníků ve zvláštním režimu.

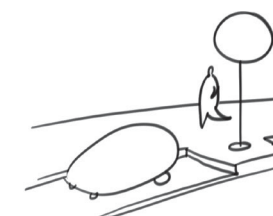
[OPATŘENÍ]

- prostorově definovat předprostor
- nastavit kompetence správy a režim údržby předprostoru s příslušným správcem
- upravit materiálově a prostorově předprostor
- vysadit v předprostoru stromy, nebo osadit jiný stínící prvek
- vytvořit prostor pro zastavení aut, příp. vyhrazené stání v blízkosti vstupu
- osadit lavičky v předprostoru
- osadit odpadkové koše v předprostoru
- umístit stojany na kola v předprostoru
- doplnit pítka v předprostoru
- zajistit kultivované prostory pro služby související se hřbitovem (květinářství, prodej svíček apod.)
- doplnit či zprovoznit další vstup na hřbitov v návaznosti na uliční síť

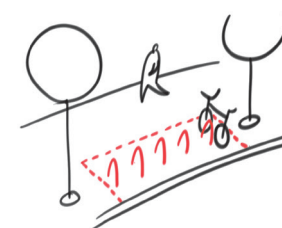
[PRAVIDLA]

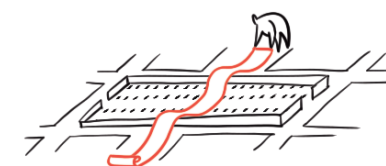
Předprostory často slouží jako shromaždiště účastníků pohřbů. Je potřeba zajistit především možnost posezení, ideálně ve stínu stromů, příp. s pítkem.

Přímo před hřbitovem není vhodné zřizovat rozsáhlá parkoviště, mělo by tam však být možné zastavit (typ K+R parkování). Parkovací místa je vhodné prostřídat se stromy, městským mobiliářem, základy v pochozí části chodníku apod.

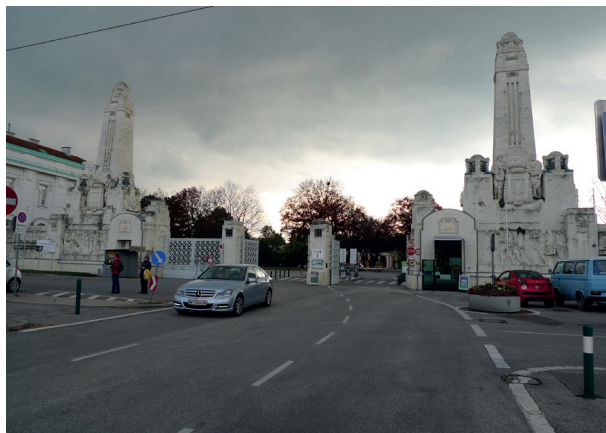

Před vstup je také vhodné umístit stojany na kola (příp. tam přesunout stojany instalované za hřbitovní zdí).

Je žádoucí prověřovat možnosti doplnění dalších vstupů na pohřebišti navazujících na síť veřejných prostranství v dané lokalitě.

[PŘÍKLADY]

030 Důstojný hlavní vstup je významnou dominantou městské čtvrti, uplatňuje se i v dálkových pohledech
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

031 Vstup do areálu hřbitova může být zároveň jeho nejvýznamnější dominantou a důležitým orientačním prvkem ve městě
[Hořice]

032 Předpolí hlavního vstupu nabízí různé varianty využití, zároveň tvoří filtr mezi hřbitovem a rušnou ulicí
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

033 I rozlohou malý hřbitov lze významově povýšit vhodnou úpravou vstupu úspornými výrazovými prostředky
[Dolní Břežany]

034 Boční vstup na rozlehlé pohřebiště může přejímat některé funkce vstupu hlavního, včetně navazujících služeb pro návštěvníky
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

035 Vjezd pro soukromé automobily je doplněn příslušným technickým vybavením; forma provedení nepůsobí v prostoru rušivě
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

036 Boční branka, osazená z vnitřní strany panikovým kováním, umožňuje opuštění hřbitova po uzamčení hlavního vstupu
[Rakousko, Vídeň, St. Marx Friedhof]

037 První dojem ovlivňuje vnímání souvislostí, zde bohužel negativně
[Praha 8, Bohnický hřbitov]

038 Otevřený vstupní objekt na vojenském pohřebišti, tj. uvnitř areálu, plní několik funkcí, praktických i symbolických
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

C. 3. 5. Cesty

Vhodně zvolený charakter cest na hřbitově jasně předurčuje, pro jaký druh pohybu je komunikace určena, determinuje rychlost pohybu a může tak předejít kolizím. V areálech hřbitovů lze uvažovat o obdobných typech povrchů pochozích ploch jako na veřejných prostranstvích města. V rámci jednoho hřbitova je vhodné kombinovat maximálně dva typy povrchů s jasnou preferencí materiálového sjednocení hlavních a okružních cest. Obecně je vhodné použít materiály, jejichž charakter odpovídá pobytovému prostoru, je pohodlný pro chůzi a svou únosností umožňuje pojíždění vozidly. Povrchy komunikací je nutné navrhnout jako protiskluzové. V historicky hodnotných částech hřbitovů je nezbytné ctít původní doložené typy a principy povrchů komunikací, navazovat na ně a dále je rozvíjet. Je nutné dbát nejen na volbu vhodných a kvalitních materiálů a povrchů, ale také na pravidelnou a kvalitní údržbu. Následný režim údržby a na to navázané náklady je třeba naplánovat současně s revitalizací cest.

V řadě případů je na pražských hřbitovech potřebná rozsáhlá revitalizace chodníků a cest. Cesty jsou ve špatném stavu z důvodu nevhodných povrchů, narušených kořenovými systémy stromů, kterým byla věnována dlouhá léta pouze základní dendrologická péče. V takových případech je třeba se při revitalizaci pochozích ploch zaměřit na úzkou spolupráci s dendrology a hledat alternativní řešení v rámci povrchových úprav chodníků. Rozsah výkopových prací v chráněném kořenovém prostoru dřevin (povoleno pouze ruční kopání) je v podmínkách hřbitovů obecně značný. Při rekonstrukcích komunikací tak často dochází k poškození kořenových systémů, což má negativní dopady na růst, stabilitu a odolnost stromů vůči škůdcům a infekcím dřevokaznými houbami. Obnova cest tak může být vhodná až zároveň s obnovou stromořadí. Návrh obnovy cestní sítě proto musí být řešen jako součást celkové koncepce revitalizace hřbitova, především v souvislosti s řešením zeleně. Vhodným příkladem může být revitalizace Malostranského hřbitova. Tím se v dlouhodobém horizontu zabrání nejen dalšímu vzájemnému poškození chodníků a dřevin, ale sníží se i náklady na jejich budoucí opravy a na odstraňování nevratně poškozených dřevin a dalších škod, způsobených jejich pády. Změnou povrchů z nepropustných na propustné zároveň dojde k efektivnějšímu vsaku dešťových srážek, což bude mít další pozitivní vliv na vegetaci (zejména nově vysazovaných stromořadí).

Pro pohodlnou chůzi jsou vhodné měkké nezpevněné povrchy a přírodní materiály. Doporučeným řešením jsou kamenné dlažby s minimálními spárami, případně kvalitní betonová dlažba z velkých nebo středních formátů. Nejvhodnějším typem materiálu jsou univerzální, obnovitelné, recyklovatelné dlažby v kombinaci s přírodními prvky. V zelenějších částech hřbitova je lepší používat měkké a propustné povrchy, zejména mlatové (s důrazem kladeným na dostatečné zhutnění) či zaválcované štěrkové povrchy. Na některých cestách lze volit zapojený a dobře ošetřený travní drn. Travní směs je nutné volit tak, aby odolala předpokládané zátěži i lokálnímu namáhání. Minimalizace možnosti proslapání travního koberce je velmi důležitá, vyšlapaná místa se velice obtížně opětovně zatravní. Samozřejmě musí být důraz kladený na přísné dodržení předepsaných technologických postupů, zejména dostatečné přípravy podloží a dodržování technologických přestávek.

Použití nepropustných živičných povrchů či nekvalitní betonové zámkové dlažby není vhodné. V případě nezbytnosti použití asfaltového povrchu lze pracovat s vhodnou škálou barevností a hrubostí, které umožňují přiblížit jeho vzhled přírodnímu charakteru – např. probarvený asfalt v okrové barvě mlatu. Litý materiál je nutné ukončit jasným ohraničením se zřetelem k plynulému přechodu na navazující povrchy a s dostatečnou distancí od kmenů stromů.

Mezi zpevněnou komunikací a hranou hrobového místa, resp. hrobového příslušenství je doporučeno ponechat volný zatravněný pás. Tento prostor je optimálním místem pro zasakování srážkové vody. Přechody jednotlivých materiálů, resp. jejich kontaktní hrany, by měly být v celé délce jednotné, pokud možno lineární. Týká se to zejména kontaktu tvrdých povrchů (dlažba, živičný koberec, velkoplošné kamenné desky) s tzv. měkkými (mlat, zapojený travní drn na rostlém terénu). Hrany nezpevněných ploch by měly obsahovat zapuštěné vymežovací lišty, případně kamenné či betonové obrubníky. Je třeba dbát na jejich zapuštění do líce povrchu z důvodu snadné údržby a bezpečnosti provozu.

Ve shodě s obecnými principy, uplatňovanými ve veřejném prostoru, je nutné na hřbitovech v maximální možné míře přistoupit k odstraňování bariér, bránících osobám se sníženou schopností orientace a pohybu v plnohodnotném užívání těchto míst. Důraz je třeba klást na bezbariérovost zvolených řešení povrchů komunikací a jasně definované přechody jednotlivých materiálů. Terénní rozdíly do výšky dvou schodů (cca 30 cm) je vhodné řešit rampami.

Povrch komunikací by měl být přizpůsoben i pohybu motorových vozidel, zejména vozového parku údržby, pohřebního ústavu, imobilních návštěvníků apod. Studie hřbitova by měla stanovit schéma provozu na hřbitově, tzn. hierarchizaci cest (pojízdné a nepojízdné cesty) a na základě toho navrhnout vhodné povrchy komunikací, jejich údržby a obnovy. Pohyb vozidel je umožněn pouze na komunikacích technicky přizpůsobených pojezdové zátěži, jinak dochází k nadměrnému poškození. Vzhledem ke vzrostlé zeleni na hřbitově a tím omezené šířce komunikace je limitován průjezd vozidel technické obsluhy. Řešením může být nahrazení aleje jednostranným stromořadím, vždy ale pouze v nezbytných případech a na základě dendrologických posudků a koncepce zeleně.

Na hlavních cestách je vhodné zajistit možnost odpočinku. Další prvky mobiliáře (pítka, zdroje užitkové vody, sběrná místa na odpad, informační systém, osvětlení apod.) by měla být umístěna na křiženkách cest. Jednotlivé prvky by měly být podél cest v jedné linii se stromy. Naopak na obslužných cestách (mezi jednotlivými hroby), které většinou kopírují terén a jsou nezpevněné, není vhodné instalovat mobiliář zamezující volnému průchodu → [C. 3. 10. Mobiliář / s. 72]. Je nepřijatelné obslužnou cestu či její část jakýmkoli způsobem přizpůsobovat hrobovému místu (lokální zpevnění apod.).

Doporučenými materiály pro veřejná prostranství s ukázkami vhodných řešení se důkladně zabývá ↗ *Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy* v kapitole *Materiály a povrchy* [D. 1 / s. 125–155].

[OPATŘENÍ]

- materiálově sjednotit na hřbitově povrchy cest
- upravit cesty tak, aby byly pohodlné pro chůzi a zároveň pojízdné, propustné a nebyly narušovány kořenovými systémy stromů
- pravidelně udržovat povrchy cest
- v případě nepropustných povrchů cest řešit odtok a zasakování srážkové vody
- realizovat bezbariérová opatření

[PRAVIDLA]

Pro pochozí a pojížděné plochy není vhodné používat klzké materiály a povrchy. Výjimku mohou v odůvodněných případech tvořit historické dlažby.

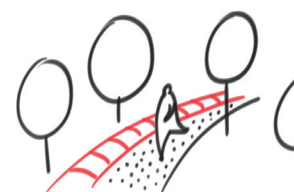
Přechody jednotlivých materiálů, resp. jejich kontaktní hrany by měly být v celé délce jednotné, lineární. Týká se to zejména kontaktu tvrdých povrchů (dlažba, velkoplošné kamenné desky apod.) s tzv. měkkými (mlat, zapojený travní drn na rostlém terénu apod.).

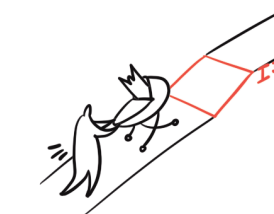
Pro hřbitovy s parkovým charakterem jsou vhodné materiály a povrchy, které umožňují vsakování, tzn. např. mlat, dlažba do pískového nebo štěrkového lože, případně propustného asfaltu. Odolnost mlatového povrchu je závislá na kvalitním provedení a správné údržbě.

Hrany nezpevněných ploch by měly obsahovat zapuštěné vymežovací lišty, případně kamenné či betonové obrubníky. Je třeba dbát na jejich zapuštění do líce povrchu z důvodu snadné údržby a bezpečnosti provozu.

Nezpevněné povrchy je za určitých podmínek vhodné kombinovat s velkoformátovými nášlapnými prvky či pásy zpevněných povrchů, zejména pro vytvoření pevných ploch za nepříznivého počasí.

Terénní rozdíl do výšky dvou schodů (cca 30 cm) je vhodné řešit rampami.

[PŘÍKLADY]

Nedodržení technologické kázně a kvality použitého materiálu má za následek destrukci povrchu komunikace. Často se problém násobí růstem kořenového systému dřevin, který povrch láme a dále porušuje.

Relikt původní dlažby, včetně kamenných obrub je jedním z nositelů historické stopy místa. S tímto detailem je však třeba pracovat vědomě a řízeně. V opačném případě se může snadno stát neupraveným a provozně (uživatelsky) nebezpečným místem.

U paty kmene stromu je vždy nutné zachovat odpovídající prostor rostlého terénu bez zákrytu. Musí se kalkulovat s růstem, resp. zvětšováním průměru kmene a přizpůsobit okolí, případně umožnit budoucí změny charakteru povrchu.

Litý materiál je vždy nutné ukončit jasným ohraničením se zřetelem k plynulému přechodu na navazující povrchy a dostatečnou distancí od kmene stromů.

Detailům návazností hran hřbových příslušenství, zpevněných i nezpevněných povrchů je třeba věnovat náležitou pozornost. Je třeba se vyvarovat vzniku „hluchých“ zbytkových prostorů.

Kontakt mlatového povrchu s dlažbou by měl vždy proběhnout lineárně (eventuálně po řízené křivce) ve stejné výškové úrovni; podloží i mlat samotný musí být dostatečně zhutněny.

039 V rámci úprav povrchů cest nesmí být narušeny kořenové prostory stromů a stromy musí mít dostatečný prostor pro vsakování vody, mezi zpevněnou komunikací a hrobovými místy se doporučuje ponechat volný zatravněný pás pro vsakování srážkové vody
[Praha 14, Hloubětínský hřbitov]

040 Obruba a rozdílná výšková úroveň cesty vhodně odděluje plochu hřbitovního oddělení
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

041 Hlavní dlážděná cesta a vedlejší cesta s mlatovým povrchem ve svém napojení
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

042 Přechodová hrana mezi jednotlivými povrchy, zejména pokud jde o hranici měkkého a tvrdého, není jasně definována
[Praha 10, Holešovický hřbitov]

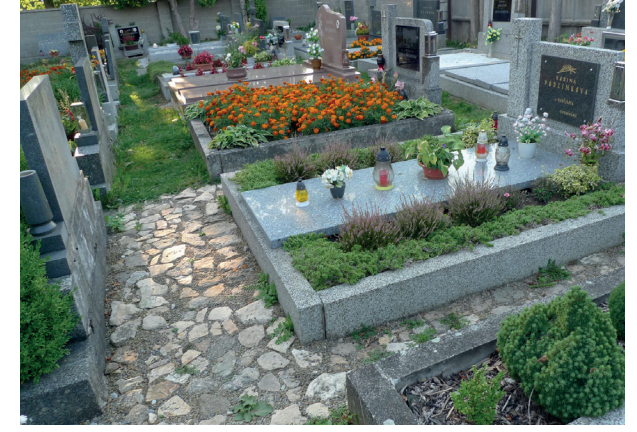
043 Navázání cest s rozdílnými povrchy pomocí jednoho výškového stupně není bezpečné, lepším řešením je uplatnění krátké rampy
[Praha 4, Nuselský hřbitov]

044 Použití nekvalitní betonové dlažby v prostředí lesního hřbitova je nevhodné
[Praha 5, Motolský hřbitov]

045 Lokální náhodné zpevnění povrchu obslužné cesty uvnitř hřbitovního oddělení nelze doporučit, přestože je dobře řemeslně ošetřeno
[Nadějkov]

C. 3. 6. Volná prostranství

Volné komunikační plochy na pohřebištích tvoří protiváhu k mnohdy stísněným hrobovým oddělením a významně se tak podílejí na charakteru hřbitova.

Nacházejí se zejména v místech s předpokládatelným shromažďováním návštěvníků hřbitova: u vstupu (před vstupním objektem – vně hřbitova i za ním), před významnými budovami v areálu hřbitova (krematorium, hřbitovní kaple, smuteční obřadní síň) a na křížení hlavních cest, resp. v centrálním bodě hřbitova.

Prostranství v areálu hřbitova má potenciál využití pro kulturní aktivity ve veřejném prostoru, které jsou v současnosti na hřbitovech méně obvyklé, nicméně o nich lze z dlouhodobého hlediska uvažovat jako o možných (koncerty vážné hudby, veřejné čtení apod.).

V rámci prostranství je důležité definovat hlavní směry pohybu návštěvníků. Mobiliiář, stanoviště sběru odpadu, zdroj užitkové vody apod. je vhodné situovat do méně exponovaných míst. Je nepřijatelné ponechat nádoby na odpad náhodně v prostoru, měly by být umístěny v dobře promyšlených polohách tak, aby byly sice snadno přístupné, ale uklizené, nikoliv prostorově dominantní. Zároveň musí být dobře dostupné pro manipulaci správci. Centrální prostranství je vhodným místem pro umístění dominanty uplatňující se při dálkových pohledech.

Na volných prostranstvích je vhodné navrhovat kvalitní povrch. Dle velikosti a významu prostranství lze uvažovat o velkoformátové dlažbě. Při koncipování prostranství je důležité nepodcenit logické spádování plochy a zajistit tak odtok vody z pochozí plochy. V souvislosti s celkovým konceptem vegetace je možné uvažovat o umístění solitérních stromů nebo jejich skupin na volné ploše či po jejím obvodu.

[OPATŘENÍ]

- volné plochy řešit materiálově vhodně pro příležitostné kulturní akce
- vybavit volná prostranství mobiliářem

[PŘÍKLADY]

046 Prostor za hlavním vstupem slouží jako shromaždiště smutečních hostů i ostatních návštěvníků
[Praha 10, Vršovický hřbitov]

047 Velkoryse řešené prostranství – hlavní osa od vstupní brány ke krematoriu, centrálnímu objektu na hřbitově
[Nymburk]

C. 3. 7. Vodní prvky

Vodní element je pro kvalitu hřbitova vždy přínosem, realizace záleží na technických podmínkách na konkrétním hřbitově (nesmí dojít k podmáčení hrobových míst apod.). Zakomponování statické vodní plochy (jezířka, nádrže) je doporučeno zejména v souvislosti se zřizováním rozptylových a vsypových louček. Ve výjimečných případech (zejména v odděleních s vysokým podílem zelených ploch a vzrostlé vegetace – urnové háje, lesy vzpomínek a další typy přírodních hřbitovů) lze pracovat s tekoucí vodou. Je třeba dbát na bezpečnost návštěvníků.

[OPATŘENÍ]

- zakomponovat na hřbitově vodní prvek

[PŘÍKLADY]

048 Úprava prostranství před smuteční obřadní síní – vodní plochy jsou nedílnou přirozenou součástí rozptylové loučky
[Praha 5, Motolský hřbitov]

049 Prostor před obřadní síní, symetrická forma s centrální kašnou [Humpolec]

050 Vodní prvek vhodně doplňuje volné prostranství, designově odpovídá konceptu této části hřbitova [Rakousko, Vídeň, Simmering]

C. 3. 8. Objekty

Objekty na hřbitovech je třeba udržovat a ideálně i využívat, aby nechátraly. Mnohé lze transformovat a zpřístupnit veřejnosti jako smuteční obřadní síně, galerie či kolumbária. Provozní budovy je možné umístit i odděleně mimo areál hřbitova, musí však být se hřbitovem jasně urbanisticky propojeny. Součástí analýzy pro studii hřbitova by mělo být zmapování objektů v areálu hřbitova, jejich technického stavu a stávajícího využití. Návrh studie pak zváží nové využití a potřebné architektonické úpravy. Okolí veřejně přístupných budov je vhodné upravit tak, aby byly i venkovní prostory (přístupové cesty) reprezentativní a dobře přístupné, i pro osoby s omezenou schopností pohybu či na vozíku.

Neodmyslitelnou součástí hřbitova byla až do poloviny 20. století márnice, v ojedinělých případech s místem pro pohřební vůz. Ty již z hlediska současného zákona, norem a hygienických předpisů nevyhovují svému původnímu účelu, nemohou tak být používány a často chátrají. Lze je nově využít jako zázemí pro správce hřbitova nebo upravit na kolumbária.

Pokud je součástí hřbitovů smuteční obřadní síň, je třeba též analyzovat její technický stav a zvážit charakter prostředí, které uživatelům poskytují. Dnešní doba přináší změnu pohledu na pohřební obřad a požadavků na působení prostoru síně, které by mělo být více utěšující než pochmurné. Je vhodné zvážit intervence do stávajících prostorů, které by měly vznikat na podkladě kvalitního architektonického návrhu. Návrh musí zároveň ve vhodné míře respektovat historickou hodnotu objektů. Vhodným nástrojem pro nalezení řešení je architektonická soutěž o návrh.

Pokud je v areálu umístěno krematorium, musí být součástí provozního zázemí i sklad a výdej úředních urn. Velký důraz je třeba klást na důstojnost tohoto prostoru se zřetelem k pozůstalým.

Jedním z výrazných nedostatků na českých hřbitovech je stav areálů hospodářského zázemí (dvory, shromaždiště velkoobjemového biologického odpadu, odstavné plochy pro vozidla správy apod.). Přestože se většinou nacházejí na okraji pohřebišť a jsou z principu technického rázu, neměly by působit rušivě a neupraveně. Začlenění zázemí do celku hřbitova by mělo být vypracováno architektem ve spolupráci s projektantem dopravního řešení. Nejdůležitější součástí technického vybavení hřbitova je jeho vnitřní komunikační systém, který je potřeba přizpůsobovat významu a provozním požadavkům jednotlivých obsluhovaných tras.

[OPATŘENÍ]

- uzpůsobit objekty potřebám osob se sníženou schopností pohybu a orientace
- zmapovat objekty v areálech hřbitovů a revidovat jejich využití, příp. pro ně nalézt využití nové
- udržovat a renovovat objekty na hřbitově
- architektonicky upravit smuteční obřadní síň tak, aby odpovídala současným požadavkům na působení prostoru tohoto typu
- vyřešit vhodně hospodářské zázemí a jeho napojení na hřbitov

[PŘÍKLADY]

051 Původní objekt márnice využívaný v současnosti jako sklad nářadí a materiálů k údržbě hřbitova
[Praha 12, Modřanský hřbitov]

052 Konverze obřadní sáně na galerii moderního umění je dobrým a zároveň výjimečným příkladem využití objektu
[Volyně, hřbitov Malsička, Galerie Na shledanou]

053 Muzeum pohřebnictví zvyšuje atraktivitu místa pro návštěvníky z řad turistů a zájemců o funerální tematiku
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

054 Podoba technického zázemí není adekvátní charakteru hřbitova
[Praha 8, Ďáblický hřbitov]

055 Hospodářský dvůr mimo areál hřbitova; polozapuštěné kontejnery, resp. rampa umožňuje pohodlnou manipulaci
[Poděbrady, Kluk]

056 Hospodářské zázemí v centru rozlehlého pohřebiště, umístěno v provozně vhodném místě, architektonicky vyřešeno tak, aby nenarušovalo charakter hřbitova
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

C. 3. 9. Dominanty a umělecké objekty

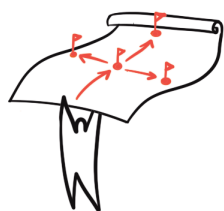
Dle uspořádání a charakteru hřbitova jsou na významných místech či pohledových osách umístěny dominanty, které napomáhají orientaci v rámci hřbitovního areálu. Dříve bývaly dominantami většinou kříže či zvonice, tuto funkci však může plnit i sekulární umělecké dílo. Stávající dominanty je třeba udržovat, renovovat a upravovat jejich okolí. Lze zřízovat i nové na základě úvahy o jejich vhodném zasazení do celku hřbitova. Studie hřbitova by měla identifikovat místa vhodná pro umístění nového uměleckého díla a příp. navrhnout způsob jeho výběru. Umělecké objekty lze vybrat na základě výsledků umělecké soutěže na objekt, který bude konkrétně navržen pro dané místo. Pro umístění uměleckých děl na veřejných prostranstvích v Praze se uplatňují pravidla shrnutá v *plug-inu Manuálu tvorby veřejných prostranství: Umělecká díla na veřejných prostranstvích hl. m. Prahy*.

Jako o dominantě lze hovořit také např. o významné hrobce, společném hrobě apod. Cenná umělecká díla jsou na většině hřbitovů také součástí výzdoby jednotlivých hrobů.

[OPATŘENÍ]

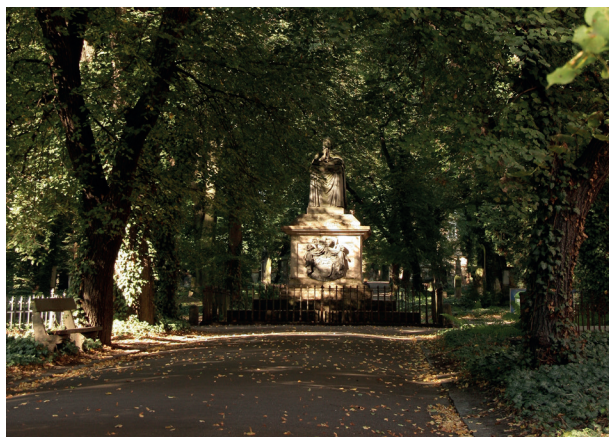
- udržovat a renovovat dominanty na hřbitově
- umístit na vhodné místo umělecké dílo

[PRAVIDLA]

Dominantu je vhodné umístit v ose hlavního vstupu (v místě rozdělení hlavních cest) – v centrální pozici, případně na konci osy. Dominanta by měla být ve vizuálním kontaktu se vstupem na hřbitov. Na rozlehlějších pohřebištích je možné uvažovat o několika dominantách, podléjejících se na vizuálním působení pohřebiště a tvořících orientační síť hřbitova.

[PŘÍKLADY]

057 Významný náhrobek v centru hřbitova převyšující okolí plní funkci dominanty i orientačního bodu
[*Praha 5, Malostranský hřbitov*]

058 Přímá prostorová vazba dominanty a hlavního vstupu, elementární a jasně čitelná
[*Protivín*]

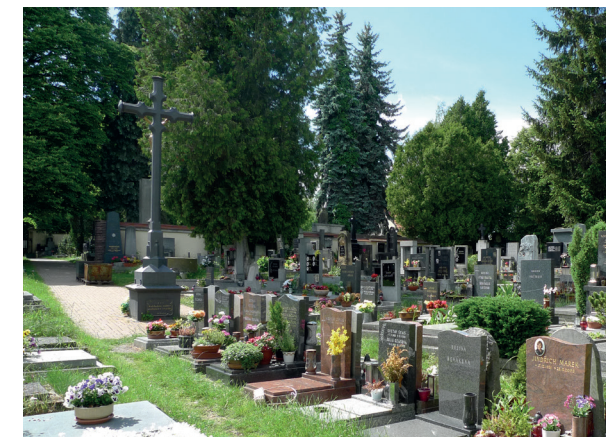
059 Monument s náhrobky vážených osob je umístěn v zadní části hřbitova a podtrhuje tak významovou gradaci celého pohřebiště
[*Praha 2, Vyšehradský hřbitov*]

060 Lokální dominantu včleněná do hřbitovního oddělení
[*Praha 10, Vršovický hřbitov*]

061 Centrální kříž, původně osazený na volném prostranství, je umístěním nových urnových hrobů v těsné blízkosti degradován
[*Praha 15, Hostivařský hřbitov*]

062 Plastika v kontextu rozptylové loučky je zároveň dominantním prvkem hřbitova a jeho přilehlé části
[*Vrchlabí*]

C. 3. 10. Mobiliář

Dostatečná míra vybavení hřbitovů mobiliářem zvýší pohodlí uživatelů hřbitovů. Jde především o lavičky, odpadkové koše (včetně těch na tříděný odpad, ideálně sdružené), lampy → [C. 4. 3. *Osvětlení / s. 84*], prvky informačního systému → [C. 3. 2. *Vizuální identita a informační systém / s. 40*], zdroje vody a pítka → [C. 4. 4. *Zdroje vody / s. 86*]. Veškerý mobiliář by měl být přizpůsoben potřebám osob se sníženou schopností pohybu a orientace.

Prvky a vybavení, použité v rámci konkrétního areálu hřbitova, mají být designově sjednocené v tvarosloví i v materiálovém a barevném řešení, sladěné s předprostorem hřbitova. Vybavení hřbitova by mělo reagovat na specifika daného prostředí, jeho pietní charakter a historickou paměť místa. V případě, že je na hřbitově dohledatelné původní vybavení s historickou hodnotou (lavičky, označníky), je možné na ně navázat. Jindy lze zvolit standardizované prvky tzv. pražského mobiliáře (různé typy laviček, odpadkových košů a stojany na kola), které si město Praha vybralo v rámci designérské soutěže. Volba sjednoceného typu mobiliáře pro daný hřbitov by měla vzniknout na základě širší úvahy, která zváží charakter konkrétního hřbitova, prostorové podmínky, hodnotu stávajícího mobiliáře apod. Obecná doporučení pro umístování mobiliáře jsou shrnuta v *Manuálu tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*. Na mobiliář je nepřijatelné instalovat reklamní plochy. Vytváření reklamy je neslučitelné s primární funkcí pohřebiště.

Standardní prvky by měly být jednoduché a účelné, důraz je nutné klást na jejich snadnou údržbu a servis v dlouhodobém časovém horizontu. Obměna vybavení hřbitova může být rozvržena do fází, vhodné je kompletní řešení vždy v rámci jednotlivých úseků či oddělení. Doporučuje se zpracovat a přijmout plán obnovy mobiliáře, servisu a obměny pro jednotlivé hřbitovy.

Veřejný sedací mobiliář na hlavních a okružních cestách je vhodné umístit do zálivů v neprůchozích pruzích komunikací (aby nepřekážel vozidlům správy) a v exponovaných místech (centrální rozbočení cest, rozptylová loučka, zeď kolumbária apod.). Je třeba zajistit dostatek mobiliáře ve shromažďovacích prostorech. Pozice posezení by měla být orientována směrem ke komunikaci. Lavička by měla být vždy osazena na zpevněné ploše, optimálně kotvená k podkladu s možností snadné demontáže.

Instalaci soukromých laviček (u hrobů; podobně jako schránek na nářadí) správci hřbitovů akceptují – jejich umístění podléhá schválení v rámci dodatku nájemní smlouvy. Neschválené soukromé lavičky či schránky na nářadí správa po výzvě nájemcům průběžně odstraňuje. Řád pohřebiště stanovuje, že soukromé lavičky nesmí omezovat přístup k hrobovým místům a být v rozporu s celkovou koncepcí a principy pohřebiště. Správa by mohla v souladu se studií konkrétního hřbitova nabízet soukromé lavičky (případně i schránky na nářadí) z typové řady mobiliáře, kterou by si mohli jednotliví nájemníci zakoupit a osadit. Není přípustné kotvit mobiliář ke stromům či k součástí hrobového příslušenství, lze jej připevnit pouze k podkladu. Ideálním řešením je však osadit v dostatečné míře veřejný mobiliář.

V závislosti na napojení na infrastrukturu je vhodné na hřbitově rozmístit pítka, zejména na hlavních komunikačních uzlech a u vstupu. Pítka mohou zajistit ve spolupráci městské organizace Pražské vodovody a kanalizace (PVK) a Pražská vodohospodářská společnost (PVS).

Jedním z poměrně jednoduchých, avšak efektivních opatření přispívajících k větší kultivovanosti hřbitova je vytvoření esteticky kvalitních zákoutí pro umístění nádob na odpad. Problematické bývá zejména umístění mobilních kontejnerů v prostoru komunikací a v jejich blízkosti, náhodně bez vymezení místa k tomu určeného. Takto umístěné kontejnery nepřispívají ke kultivovanému vzhledu hřbitova. Je třeba pro ně vytvářet vhodná umístění, případně zpevnit nové plochy, kde nebudou nádoby vizuálně rušit ani bránit v průchodu, ale zároveň budou dobře dostupné – a to jak pro návštěvníky hřbitova, tak i správce pro jejich obsluhu. Dobrým řešením jsou vyhrazené prostory na shromažďování odpadu se zástěnou, případně pouze zástěna, za kterou se sbírají nádoby (kontejner, popelnice) umístí (jako např. na Strašnickém evangelickém hřbitově). Pokud nejde o hřbitov, kam je dovoleno přinést pouze výzdobu či jiný odpad přírodního charakteru (což je žádaný výhledový cíl fungování hřbitovů), měly by být na hřbitově umístěny nádoby na tříděný odpad, ideálně sdružené do boxů. Do prostoru zástěny může být integrován i zdroj užitkové vody, připojení elektřiny apod. Sdružování jednotlivých komponent do jednoho místa je předpokladem efektivního rozmístění funkčního příslušenství po celém areálu.

[OPATŘENÍ]

- zpracovat a přijmout plán obnovy mobiliáře, servisu a obměny pro jednotlivé hřbitovy
- osadit na hřbitově dostatek laviček
- osadit odpadkové koše, především boxy na tříděný odpad
- sdružit odpadkové koše a vodní zdroje do komponovaných zákoutí na vhodných místech
- doplnit pítka

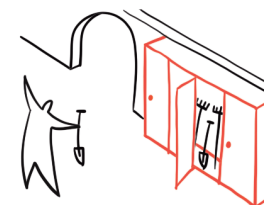
[PRAVIDLA]

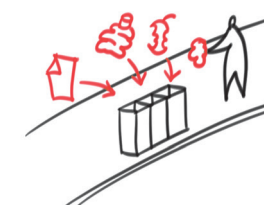
Prvky a vybavení, použité v rámci konkrétního areálu hřbitova, mají být designově sjednocené v tvarosloví i v materiálovém a barevném řešení. Musí být vyrobeny z kvalitních a trvanlivých materiálů vysoké pohledové kvality se schopností stárnutí a měly by být odolné proti vandalismu. Při volbě materiálu a povrchu prvků určených k sezení je třeba zohledňovat především komfort sezení, zejména s ohledem na horké, chladné nebo deštivé dny. Nejvhodnějším materiálem z hlediska komfortu je dřevo, méně vhodným, ale možným je kámen, přirozený kov či broušený beton (umělý kámen).

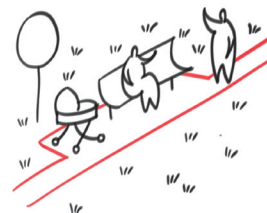
Sedací mobiliář (příp. i soukromá lavička) je vždy umístěn na veřejném prostranství (veřejnosti se pronajímá pouze přesně vymezené hrobové místo) a měl by být k dispozici všem návštěvníkům. Lavičky před hroby mohou být obousměrně orientované. Správa hřbitova může nabízet typizované lavičky i soukromým nájemcům.

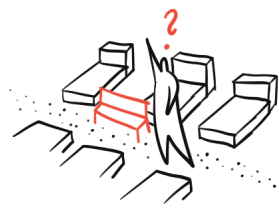
Veškeré nářadí a nástroje sloužící úklidu a údržbě (zejména soukromé) by měly být uloženy mimo hrobová místa, ideálně na společném místě v blízkosti vstupu na hřbitov.

Je vhodné umísťovat a podélně sdružovat koše na tříděný odpad.

Sedací mobiliář na hlavních a okružních cestách je vhodné umístit do zpevněného zálivu v neprůchozích pruzích komunikací. Pozice posezení by měla být orientována směrem ke komunikaci.

Mobiliář není vhodné instalovat na obslužných cestách, zejména soukromé lavičky zamezující volnému průchodu.

Stanoviště nádob na odpad je žádoucí umísťovat mimo profil komunikace, povrch musí být zpevněný a nivelovaný do roviny. Ideální je vytvořit zákoutí tak, aby koše vizuálně nerušily přírodní charakter hřbitova.

Hřbitovy i jejich předprostory je vhodné vybavit pítky. Pítka by mělo být ergonomické a zároveň umožnit napouštění vody do lahve, mělo by být hygienicky nezávadné a působit solidním dojmem.

[PŘÍKLADY]

063 Lavička jako součást řešení centrálního pietního místa
[Rakousko, Vídeň, Simmering]

064 Vhodně umístěná lavička v blízkosti zdi kolumbária a objektů – tvarosloví i materiálové řešení lavičky odpovídá kontextu umístění
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

065 Prvky mobiliáře použitého na hřbitově by měly být z jedné designové řady; výjimkou může být (historický) mobiliář na specifickém veřejném prostranství (zde arkáda smuteční obřadní síně), ale v rámci něj musí být mobiliář jednotný
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

066 Umístěním laviček na vhodně zvolená místa lze docílit zapojení hřbitova a přesahu jeho významu do okolní krajiny
[Lštěň]

067 Na umístění lavičky může mít významný vliv i okolí hřbitova a možnost rozhledu, zejména u hřbitovů na svažitém terénu
[Vrchlabí]

068 Umístění laviček znehodnocuje centrálně umístěné sochařské dílo
[Poděbrady, Kluk]

069 Lavička, která je pevnou součástí hřobového příslušenství, neodpovídá svým provedením hřobovému místu
[Praha 4, Podolský hřbitov]

070 Privátní napevno kotvené sedátko zamezující průchodu podél hřobových míst negativně zasahuje do celkové koncepce hřbitova
[Poděbrady, Kluk]

071 Lavičky umístěné nájemci hrobových míst postrádají jednotnou koncepci a jsou designově nesouměřitelné
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

072 Privátní lavička připoutaná řetězem ke stromu neumožňuje alternativní využití lavičky a poškozuje kmen stromu
[Praha 10, Vršovický hřbitov]

073 Sloučení lavičky s boxem na uložení nářadí lze považovat za jedno z vhodných řešení, důraz by však měl být kladen na důstojné provedení
[Praha 12, Modřanský hřbitov]

074 Umístění soukromé schránky na nářadí mezi hrobová místa je zcela nevhodné, v neposlední řadě z estetických důvodů
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

075 Lehké mobilní kontejnery na směsný odpad je možné operativně přemísťovat dle okamžité potřeby
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

076 Typizované kontejnery by neměly být umístěny na vizuálních osách; ale na jasně vymezených místech, v zálivech mimo cestu, ohrazených např. nízkou zídkou
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

077 Plná zástěna pro umístění nádob na odpad – součástí řešení je zpevněná plocha a integrovaný zdroj užitkové vody
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

078 Se zpevněnou plochu pod nádobami na odpad je vhodné pracovat vždy, je to provozně optimální řešení
[Praha 5, Košířský hřbitov]

079 Umísťovat kontejnery do míst zvýšeného pohybu návštěvníků je absolutně nevhodné, jejich pozice by měly být voleny velmi uvážlivě [Praha 10, Vršovický hřbitov]

C. 4. Služby

Jednotlivé hřbitovy jsou vybaveny službami podle své velikosti, polohy, významu a potenciálu využití hřbitova. ↗ *Katalog pražských hřbitovů* mimo jiné uvádí, na kterém hřbitově se nacházejí toalety, obchody (květinářství apod.), další služby (kancelář pohřební služby (sjednávání pohřbů), krematorium, kamenictví apod.) či které disponují osvětlením a kamerovým systémem. Cílem není, aby byly všechny hřbitovy plně vybaveny celou škálou služeb. Je vhodné ale stanovit standard pro jednotlivé typy hřbitovů. Od roku 2018 jsou hřbitovy svěřené Správě pražských hřbitovů zařazeny do čtyř interních kategorií podle míry poskytovaných služeb, které určují výši pronájmu hrobového místa. Z pohledu vybavení hřbitovů službami je třeba u jednotlivých hřbitovů zvážit i rozšířený potenciál využívání z pohledu jejich zapojení do struktury města jako parků, míst paměti nebo s kulturní funkcí.

Služby vázané na provoz hřbitova (infocentrum, toalety, automaty na funerální zboží apod.) je vhodné umísťovat v dobře přístupné poloze, zpravidla u hlavního vstupu.

Správa pražských hřbitovů usiluje o zvyšování komfortu návštěvníků hřbitovů. Předpokladem pro vybudování zařízení, která mohou poskytnout návštěvníkům větší komfort, je zasítování i menších hřbitovů vodou a elektřinou, které jsou podmínkou pro zbudování veřejných toalet. Umístění a materiálové a konstrukční provedení objektů a zařízení pro služby by mělo odpovídat charakteru pohřebiště, mělo by vznikat na základě studie celého prostoru a architektonickému návrhu musí být věnována odpovídající odborná pozornost stejně jako průběžné údržbě existujících objektů.

C. 4. 1. Správce

Na větších či významných hřbitovech by měl být přítomen správce, případně další zaměstnanci, poskytující služby veřejnosti. Provoz vrátnice, infocentra či kanceláře hřbitovní správy může být časově omezen oproti provozní době hřbitova.

Již sama přítomnost správce zvyšuje bezpečnost, je prevencí proti vandalismu, umožňuje efektivní péči a údržbu i kontakt s návštěvníky a měla by proto být podporována. Správci mohou např. nabízet letáky o hřbitově, informovat o programu, pomáhat s navigací po hřbitově, nabízet úschovnu zavazadel či oproti záloze půjčení nářadí. Zápůjčky nářadí, případně jednotné úložiště soukro-

mých pomůcek pro údržbu hrobových míst, jsou pravděpodobně jediný způsob, jak ze hřbitova vymístit soukromé schránky. Ty jsou často nahodile umístěné v prostoru mimo hrobové místo (zpravidla v prostoru mezi náhrobky), kde brání volnému pohybu návštěvníkům a svým vzhledově i funkčně problematickým provedením narušují celkovou atmosféru pohřebiště. Úschovnu zavazadel či soukromých pomůcek může zajišťovat správce (je-li přítomen) nebo lze instalovat samoobslužné boxy odolné proti vandalismu a povětrnostním podmínkám.

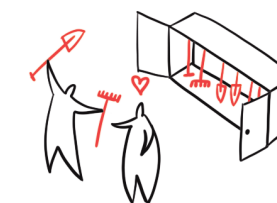
Na některých menších hřbitovech je stálá přítomnost zaměstnance správy technicky či provozně nemožná (chybí např. objekt, napojení na síť), je však možné ji suplovat interaktivním elektronickým zařízením sloužícím k vyhledávání konkrétního významného hrobového místa, informacemi o historii hřbitova apod.

Na hřbitovech, kde byl instalován kamerový systém, významně pokleslo množství krádeží a vandalismus. Pro realizaci opatření zvyšujících kvalitu hřbitovů správci doporučují umístění kamer.

[OPATŘENÍ]

- zajistit na hřbitově přítomnost správce, vrátného či pracovníka informačního centra
- zajistit úschovnu zavazadel
- nabízet zápůjčku nářadí
- umístit na hřbitov interaktivní elektronické informační zařízení
- nainstalovat kamerový systém

[PRAVIDLA]

Na pohřebišti je vhodné zřídit systém zápůjčky nářadí, případně regulovat vzhled a umístění jednotlivých soukromých schránek. Správa může v souladu s koncepcí konkrétního hřbitova nabízet nájemníkům hrobových míst soukromé lavičky či schránky na nářadí z typové řady.

[PŘÍKLADY]

080 Nenápadně umístěný kamerový systém, optimálně s nočním viděním je významným technickým prvkem bezpečnosti
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

C. 4. 2. Toalety

Na hřbitovech je vhodné zřizovat veřejné toalety. V některých případech stačí minimální kapacita (jen jedna dostatečně dimenzovaná kabina bez rozlišení pohlaví, bezbariérově přístupná, s přebalovacím pultem), u větších hřbitovů a podle místní situace je vhodné mít toalety kapacitnější. Toalety by měly být umístěny u vstupu, v případě rozlehlých pohřebišť je možné umístit toalety i uvnitř plochy hřbitova. Vždy však musí být v kvalitním designovém provedení, odpovídajícím charakteru hřbitova, a bezbariérové. Je nutné klást důraz na ergonomii, trvanlivost, udržovatelnost a vizuální kvalitu objektů. Pokud je umístění toalet v prostoru hřbitova problematické z různých důvodů (např. u památkově chráněných hřbitovů, při nedostatku místa nebo připojení na sítě), lze uvažovat o možnosti umístění toalet v předprostoru hřbitova. I v takovém případě by však měly respektovat charakter prostředí a nenarušovat pietu místa. Ve většině případů je nezbytná spolupráce s vlastníkem pozemků v předprostoru hřbitovů, které zpravidla již nebývají svěřeny Správě pražských hřbitovů. Tato spolupráce je žádoucí a měla by být ze strany města podporována.

V případě, že hřbitov nelze napojit na technickou infrastrukturu, lze toalety řešit samostatně fungujícími standardizovanými objekty. Vzhledem k přírodnímu charakteru hřbitovů je nevhodné umísťovat plastové mobilní toalety s chemickou likvidací odpadu, je třeba hledat designově i ekologicky vhodnější řešení. Existují k přírodě šetrné toalety, která odpad kompostují. Toto řešení je např. vhodné v případě malých hřbitovů, které častěji nejsou připojeny na technickou infrastrukturu.

Velmi důležitý je úklid a údržba toalet. Toalety by měly být veřejně přístupné, po celou provozní dobu hřbitova (pokud jsou zamčené a klíč je např. na vrátnici, komplikuje to jejich použití). Bezpečnosti a čistotě lze pomoci vhodným designovým řešením toalet. Pro zajištění provozu toalet je v některých případech třeba počítat s navýšením personálu na hřbitově.

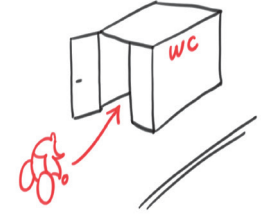
[OPATŘENÍ]

- zajistit napojení hřbitova na kanalizaci
- zřídít na hřbitově toalety

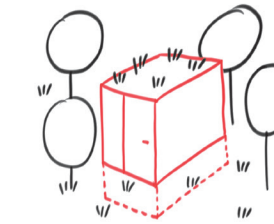
[PRAVIDLA]

Toalety a ostatní drobné objekty je vhodné integrovat do obvodové zdi hřbitova.

Toalety by měly být navrženy s ohledem na bezbariérovou přístupnost. Mezi podlahou toalety a okolním terénem je vhodné zajistit minimální výškový rozdíl.

U toalet na hřbitovech je žádoucí využívat přírodní materiály a šetrné zacházení s odpadem (kompostování).

[PŘÍKLADY]

081 Toalety uvnitř hřbitova, unifikovaný objekt nabízející veškerý očekávaný komfort
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

C. 4. 3. Osvětlení

Osvětlení úzce souvisí s režimem otevírací doby hřbitovů a odlišnostmi letního a zimního provozu. Osvětlení hřbitovních komunikací je jedinou možností, jak v zimních měsících umožnit prodloužení otevírací doby areálů hřbitovů, tím je více zapojit do systému veřejných prostranství města, podpořit jejich význam z hlediska průchodnosti daného území (např. Olšanské hřbitovy) a obecně umožnit návštěvu hřbitovů v delším časovém rozpětí, než je tomu dnes (především v případě rozsáhlejších hřbitovů, s potenciálem pobytové funkce). V současnosti je umělé osvětlení na hřbitovech spíše výjimkou, ale v případě některých hřbitovů by bylo přínosem.

Při osvětlování hřbitovů lze uplatnit obdobná pravidla, jako v případě osvětlování parkových cest a prostranství. Veřejné osvětlení je vhodné především na hlavních cestách a mělo by návštěvníka navést k východům ze hřbitova. Pro zajištění pocitu bezpečí se u parkových ploch doporučuje osvětlit vedle komunikačních tras i přilehlé okolí.

Při zavádění osvětlení je třeba předcházet zhoršování světleného smogu ve městě, zdroje osvětlení by měly být koncipovány v souladu s nejnovějšími poznatky ohledně směru, intenzity a barvy světla. Světelný paprsek má být vždy nasměrován k zemi, je nutné zabránit případnému oslnění kolemjdoucích osob. Osvětlení nesmí mířit do korun stromů, které potřebují cykly vegetačního klidu, a nesmí ohrožovat živočichy, především ptáky či hmyz. Vhodnější je volit parkové stožáry (vysoké cca 3–4 m) a sloupky (cca 1 m). Při návrhu je třeba dbát na to, aby požadovaných parametrů osvětlení bylo dosaženo energeticky účinným způsobem. Při instalaci osvětlení (pokládka kabelového vedení, zbudování stožárových základů) je nutné ochránit kořenový prostor stávající zeleně, případně lze instalovat lampy s fotovoltaickými panely.

Osvětlení lze přizpůsobit provozní době hřbitova. Vzhledem k přírodnímu charakteru hřbitova je vhodné aplikovat biodynamické osvětlení, které mění barvu světla v průběhu noci, lampy mohou večer reagovat i na detekci pohybu.

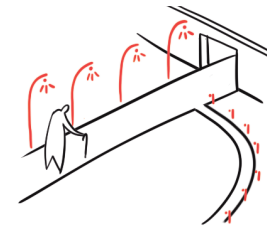
Doplňkovou možností zvýšení atraktivity místa je v odůvodněných případech i scénické (architekturní) osvětlení, dotvářející atmosféru, případně osvětlení slavnostní, využitelné při výjimečných událostech. Jde o nasvětlení významných hrobových míst, centrálních křížů, budov v areálu hřbitova, případně skupin vegetace, dotvářejících kompozici. Zdroje scénického světla by měly být vizuálně upozaděny, je vhodné použít zápusťná zemní svítidla s možností regulace směru a intenzity světelného toku, případně barvy a teploty světla. Architekturním osvětlením obecně se zabývá ↗ *Manuál tvorby veřejných prostranství*.

Design lamp lze volit podle zásad ↗ *Katalogu doporučených prvků veřejných prostranství* a ↗ *Koncepce veřejného osvětlení*.

[OPATŘENÍ]

- zřídít na hřbitově osvětlení komunikací
- vhodně osvětlit objekty a dominanty na hřbitově

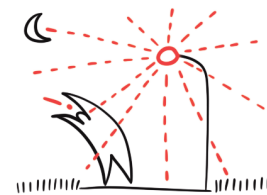
[PRAVIDLA]

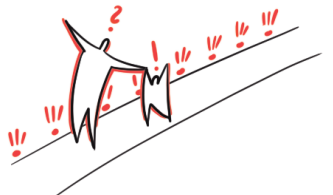
Veřejné osvětlení je vhodné na hlavních a okružních cestách, mělo by návštěvníka navést k východu ze hřbitova.

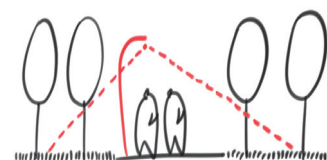
Při výběru polohy svítidel architekturního osvětlení je třeba zohlednit vegetaci i v bezprostředním okolí osvětlovaného objektu pro eliminaci nežádoucích stínů.

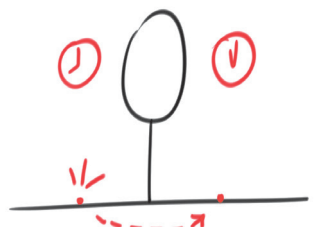
Světelný paprsek má vždy směřovat k zemi, je nutné zabránit případnému oslnění kolemjdoucích osob.

Zdroje scénického světla by měly být vizuálně upozaděny, je vhodné použít zápusťná zemní svítidla s možností regulace směru a intenzity světelného toku, případně barvy a teploty světla.

Pro zajištění pocitu bezpečí se u zelených ploch doporučuje osvětlit vedle komunikačních tras i přilehlé okolí.

Při osvětlování stromů je třeba zohlednit jejich přírodní povahu a skutečnost, že potřebují určitou dávku světla a určitou dávku tmy.

[PŘÍKLADY]

082 Osvětlení na středně vysokých sloupcích v centrálním prostoru areálu dodává hřbitovu parkový charakter [Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

083 Nízké osvětlovací sloupky na hlavní cestě; světlo je směřováno k zemi a slouží jako poziční – bezpečnostní osvětlení [Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

084 Ojedinele lze uvažovat s osvětlením zapuštěným do země [Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

C. 4. 4. Zdroje vody

Dostupnost zdroje užitkové vody pro všechny nájemce hrobových míst by měl být jedním ze základních nároků na vybavení pohřebiště, bez kterých není jeho provoz a údržba možná. Nejvhodnější poloha odběrových míst vody je na hlavních a vedlejších cestách, optimální je zpevněný povrch v okolí zdroje a odtok nespotřebované vody (trativod). Zdroj vody může mít podobu rezervoáru, ze kterého se voda nabírá. Zpravidla jde o betonovou, případně kovovou nádrž, vždy s možností zákrytu (víka) a vypouštěcím ventilem. Je vhodné umístit zdroje vody níže, aby je mohly pohodlně využívat i starší či menší osoby, případně pod

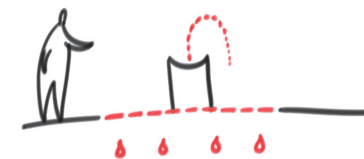
kohoutek umístit stojánek či nádrž s mříží, na které je možné umístit konve. Odběrová místa se doporučuje sdružit do kultivovaných zákoutí s nádobami na odpad → [C. 3. 10. Mobiliář / s. 72].

Součástí odběrového místa by mělo být úložiště konví, případně možnost napojení hadice pro zalévání větších ploch, zejména rozptylových a vsypových louček (umístění automatických zavlažovacích systémů, případně poloautomatických nástavců není z pietních důvodů možné). Ty lze zalévat i dešťovou vodou zachycenou do nádrží → [C. 5. 3. Hospodaření s vodou / s. 107].

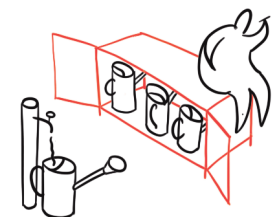
[OPATŘENÍ]

- zajistit napojení hřbitova na vodovody
- zajistit zdroje užitkové vody pro zalévání
- vytvořit komponovaná zákoutí pro zdroje vody a nádoby na odpad
- upravit odběrová místa vody tak, aby jejich součástí byla odkládací plocha na konve
- vybavit hřbitov konvemi k zapůjčení

[PRAVIDLA]

V okolí zdroje vody je nutné řešit odvodnění. Povrchy a materiály odběrového místa a jeho okolí by měly být navrženy s ohledem na zvýšenou vlhkost.

Součástí odběrového místa by mělo být úložiště konví.

U odběrových míst na nezpevněném povrchu je žádoucí zajistit (např. ocelovým roštem), aby v jejich okolí nevznikalo bláto a prohlubně.

[PŘÍKLADY]

085 Jednoduché a funkční řešení bez estetických ambicí, vytvořené z běžně dostupných součástí
[Praha 4, Nuselský hřbitov]

086 Mobiliář na Ďáblickém hřbitově respektuje jednotnou koncepci v kubistickém slohu, nádrž s mříží pod kohoutkem umožňuje odložit konev
[Praha 8, Ďáblický hřbitov]

087 Jednoduchý a účelný decentní rezervoár na vodu; vytknout lze absenci manipulační mřížky
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

088 Samotný zdroj užitkové vody bez příslušenství, zejména pevné podložky pro umístění nádoby, není dostatečný
[Praha 5, Košířský hřbitov]

089 Tank s vodou je řešením pro odlehlé hřbitovy, měl by však být umístěn na vhodném místě s důrazem na snadný přístup a výšku a řešen kultivovaně
[Radomyšl]

090 Uložení konví v majetku správce u vstupu do hřbitova; kultivovaný přístup k opomíjenému detailu
[Brtnice]

C. 4. 5. Parkování a doprava v areálu hřbitova

Pro návštěvníky hřbitova je vhodné zajistit možnost zastavení v bezprostředním dosahu vstupu na hřbitov (typ **K+R parkování**), automobil lze dočasně odstavit na parkovišti v docházkové vzdálenosti. Správa hřbitova může iniciovat zřízení parkoviště na území městské části, které může být veřejnosti k dispozici s výjimkou termínů, ve kterých je předpoklad vysoké obrátky automobilů směřujících ke hřbitovu (svátek Všech svatých, Vánoce...). Je třeba počítat s nárazovým charakterem poptávky po parkování a vhodným způsobem se na ni připravit. Vjezd soukromých automobilů do areálu hřbitova je možný jen zcela výjimečně (např. pro držitele ZTP), zejména s ohledem na velikost hřbitovů, morfologii terénu a technický stav komunikací. V rozlehlějších areálech lze mobilitu návštěvníků podpořit nabídkou využití **elektromobilů** v majetku hřbitovní správy. Stanoviště těchto vozíků se doporučuje umístit co nejbližší k hlavnímu vstupu, ostatní nástupní místa dle rozvržení hřbitova.

Cyklodoprava je na hřbitovech striktně zakázána. Cyklista musí kolo vést, případně jej zanechat před hřbitovem. Tento přístup je logický v případě menších neprůchozích hřbitovů s jedním vstupem. V případě rozlehlých pohřebišť (Olšanské hřbitovy, Motolský hřbitov, Ďáblický hřbitov) nabízejících alternativní pohyb lokalitou je vhodné zvážit řízený vjezd kol na hřbitov (s předpokládaným omezením jízdy pouze po zpevněných površích a v žádném případě po obslužných komunikacích). Průjezd cyklistů by byl povolen dopravním značením na vybraných (hlavních) komunikacích. Cyklisté se musí, stejně jako na ostatních komunikacích ve městě, chovat ohleduplně k ostatním návštěvníkům hřbitova.

Správa hřbitovů by měla postupně elektrifikovat a modernizovat automobily a mechanizaci, používané pro údržbu (kromě možnosti dobíjení na hřbitově budou v Praze s postupujícím trendem přibývat dobíjecí stanice např. jako součásti stožárů veřejného osvětlení). Přechod na elektromobily a elektrické vybavení zejména pro údržbu zeleně omezí hlučnost provozu a množství zplodin a zefektivní péči o zeleň.

[OPATŘENÍ]

- zajistit dostatek parkovacích a odstavných stání pro návštěvníky hřbitova
- nabízet dopravu po hřbitově v elektromobilech
- povolit jízdu na kole po vymezených cestách v areálu hřbitova
- přechod na elektromobilitu pro správu hřbitova

[PŘÍKLADY]

091 Klasický golfový vozík upravený pro údržbu, obdobné vozidlo slouží k přepravě osob se sníženou pohyblivostí po hřbitově
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

092 Mechanizaci údržby hřbitova je vhodné volit se zřetelem ke specifickému využití a limitům daným šířkou komunikací
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

093 Možnost příjezdu soukromých automobilů do bezprostřední blízkosti hrobového místa je limitována charakterem komunikace
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

C. 4. 6. Specifické služby

Existence hřbitova s sebou v mnoha případech přivádí do lokality provozovny se specifickou nabídkou služeb, zejména květinářství a kamenictví či pohřební služby. Pokud jsou umístěny v předprostoru hřbitova nebo v jeho nejbližším okolí, měly by svojí úpravou respektovat pietu místa. Vždy je vhodnější umístění tohoto typu provozů do stávajících objektů (bloků domů) než do dodatečně umístěných kiosků, které mohou tvořit ve veřejném prostoru bariéru. U některých hřbitovů byly stánky umístěny, některé však již nejsou využívány a chátrají a měly by tak být odstraněny.

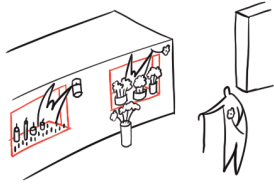
V případě, že jde o odlehlý hřbitov s malým provozem návštěvníků či v okolí hřbitova není prostor pro provozovnu nebo kultivovaný kiosk, je možné u hlavního vstupu umístit automaty na svíčky a příp. i na výdej nápojů a občerstvení. Jejich umístění a podobě je však třeba věnovat pozornost, aby esteticky nenarušovaly charakter hřbitova.

Návrh na doplnění služeb by měl vzejít z analýzy potřeb a prostorových možností v okolí hřbitova. Studie hřbitova pak případně navrhne, kde a v jaké podobě se mají nové objekty (stánky, automaty apod.) realizovat, aby nebyla narušena pieta hřbitova a prostorové vazby v okolí.

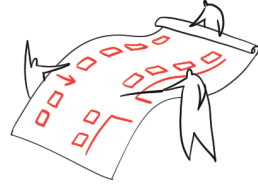
[OPATŘENÍ]

- odstranit opuštěné, zchátralé stánky v předprostoru hřbitova
- upravit podobu stávajících služeb (design stánku, výlohy apod.), aby esteticky nenarušovaly charakter hřbitova
- zajistit u vstupu na hřbitov nabídku funerálního zboží např. i prostřednictvím vhodně zvolených a umístěných automatů

[PRAVIDLA]

Provozovny se specifickou nabídkou služeb je vhodné umísťovat do kamenných obchodů, stavebně navázaných na hřbitov (integrováných do vstupního objektu, případně jako součást hřbitovní zdi).

Pozici prodejních stánků na prostranství před hřbitovem je vhodné dobře definovat a regulovat, včetně napojení na technickou infrastrukturu.

Stánkový prodej je přípustný pouze s časovým omezením na exponované dny (svátky), v jednotném designu odpovídajícím charakteru hřbitova.

[PŘÍKLADY]

094 Služby s nabídkou květin a funerálního zboží jsou umístěny v objektu, který je součástí zdi hřbitova; vizuálně by však měly působit decentněji (nepoužívat celoplošné polepy zaslepující výlohy, křiklavé barvy apod.)
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

095 Provozovny by se měly primárně umísťovat do stávajících objektů, stavebně navázaných na hřbitov (integrováných do vstupního objektu, případně jako součást hřbitovní zdi); nepoužívané stánky je třeba odstranit
[Praha 8, Ďáblický hřbitov]

096 Standardizovaný nápojový automat a plastová popelnice ubírají hlavnímu vstupu na hřbitov jeho vážnost a důstojnost
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

C. 5. Modrozelená infrastruktura

Vegetace spolu s využitím dešťové vody pro její existenci vytváří tzv. modrozelenou infrastrukturu hřbitovů. Promyšlená opatření modrozelené infrastruktury dokážou zmírnit riziko přívalových dešťů a zároveň poskytují vegetaci dostatek vody pro období srážkových deficitů. Jde o promyšlený komplex řešení, která slouží ke zmírnění tepelného ostrova města s využitím přírodních blízkých opatření. Pomocí těchto opatření budou hřbitovy realizovat Strategii adaptace hlavního města Prahy na klimatickou změnu, která byla schválena Radou hlavního města Prahy v roce 2017. Na doplnění jednotlivých opatření je vhodné plánovat umístění nádrží na dešťovou vodu, které mohou být využity pro následnou zálivku vybraných vegetačních prvků v období sucha.

Pro naplňování zmíněných opatření je nutné zajistit kvalifikovanou údržbu a finančně zajištěný systém péstebních opatření. Pro stanovení nákladů na optimální péči slouží především pasport zeleně, který by společně s aktualizací dendrologických průzkumů měl být zpracován pro všechny hřbitovy. S ohledem na změnu klimatu je potřebné uvažovat o vhodnějším sortimentu dřevin pro městské prostředí, které dokáží lépe odolávat extrémním klimatickým jevům.

Vedle hospodaření s dešťovou vodou bude do budoucna nutné řešit i zpracování biologického odpadu z jednotlivých hřbitovů a jeho následné využití pro jednotlivé vegetační prvky. Správa hřbitovních areálů by měla směřovat k tomu, aby se hřbitovy staly uzavřenými systémy, kde se cirkulárně hospodaří s vodou i biologickým odpadem.

C. 5. 1. Vegetace

Úloha vegetace na hřbitovech je nenahraditelná a její význam vzrůstá. Soudobé hřbitovy kromě funkce pohřbívání plní i roli městských parků. Prostor tak musí obsahovat atributy odpovídající tomuto způsobu užívání.

Vegetace na hřbitovech je jejich nezbytnou součástí, dotváří charakter a pietnost místa. V důsledku dlouhodobě podceněné a nesystematické péče však představuje jednu z nejzanedbanějších vrstev na hřbitovech. Dosavadní režim zajišťuje financovat jen nejnaléhavější péstební zásahy zaměřené na zajištění provozní bezpečnosti dřevin, kácení havarijních a výrazně rizikových jedinců a dále uloženou náhradní výsadbu. Doposud zpracované dendrologické průzkumy ukazují, že se na hřbitovech vyskytuje mnoho stromů na hranici své životnosti. To je přirozeně dáno stejnou dobou založení vegetačních úprav na hřbitově a růstovými podmínkami stromů. Tyto stromy tak například při silném větru představují nebezpečí, v současné době každý vítr pokácí několik stromů. Kácení povolených dřevin mnohdy probíhá na základě selekce, protože kapacita často neumožňuje realizovat kácení v plném rozsahu, a proto bývá rozděleno do etap. V průběhu následujících let se musí počítat se zvyšujícím rizikem, které již nebude možné provedením řezů eliminovat.

Kácení dřevin je obecně podmíněno požadavkem ze strany orgánů ochrany přírody na realizaci náhradní výsadby dřevin na původních místech po kácených dřevinách. Nutným předpokladem je odstranění pařezů, navíc limitovaným termínem pro výsadbu. Vzhledem ke složitým podmínkám na hřbitovech – nedostatečný prostor pro rozvoj kořenového systému mezi hrobovými zařízeními, omezeným prostorem pro odřezování kořenů, špatně přístupným terénem pro frézovací stroje – není možné zajistit dokonalou přípravu terénu pro následnou výsadbu nových dřevin a vždy tak půjde o výsadbu za ne zcela vyhovujících podmínek na stanovišti.

Stromy také svými kořeny poškozují komunikace a hrobová místa, resp. nevhodná úprava komunikací, výkopové práce při jejich obnově či při pochování do hrobu výrazně poškozují kořenové systémy dřevin, snižují tak jejich životnost a stabilitu. Je nutné dodržovat standardy pro řez stromů a pro ochranu stromů při stavebních činnostech. Při intenzivním využívání pohřebiště, zahušťování jeho plochy hroby a v kombinaci se zanedbanou pravidelnou údržbou jsou stromy v neustálém konfliktu s funkcí pochovávání. Proto je třeba zvážit i možnost útlumu pohřbívání do země na plochách v kořenovém prostoru významných dřevin či povolení pouze ukládání uren do již existujících hrobů.

V současné době, kdy je kontinuálně potřeba řešit havarijní situace (likvidace polomů či pádu dřevin) způsobené vichřicemi, se koncepčně plánované akce odkládají. Pro kvalitní a dlouhodobě udržitelnou funkci vegetace na hřbitovech je nezbytné odborně navrhnout projekty péstebních opatření a zároveň naplánovat systém péče a tomu odpovídající finanční prostředky.

Pro jednotlivé hřbitovy je třeba vytvořit koncepční studie krajinářského a sortimentního řešení hřbitova a plány údržby vypracované ve spolupráci s krajinářským architektem, příp. i zástupcem orgánu památkové péče, na základě předchozího pasportu a dendrologického průzkumu (a případně i biologického hodnocení). Náklady na vytvoření analýz stavu (centrální pasport zeleně a dendrologické průzkumy v jednotné formě) a jejich pravidelné aktualizace se musí promítnout do rozpočtu správy. Výsledky zjištěné z pasportu zeleně a detailních dendrologických průzkumů poslouží ke stanovení finančních a časových priorit (včetně harmonogramu) správy a údržby jednotlivých hřbitovů. Dokumenty poslouží hlavnímu městu Praze k nastavení optimálního financování údržby a stanovení priorit v rámci plánování investic.

Pasport zeleně poskytuje základní kvantitativní analýzu vegetačních a technických prvků. Část mapová zachycuje prostorovou lokalizaci těchto prvků ve vztahu k vymezeným hranicím. Část datová obsahuje všechny potřebné kvantitativní údaje o vegetačních a technických prvcích. Při správně nastavené struktuře v datové a mapové části by mohl pasport sloužit zároveň pro přípravu podkladů výběrových řízení pro udržovací péči jednotlivých hřbitovů. Díky správné klasifikaci vegetačních a technických prvků lze řešit ekonomiku údržby jednotlivých hřbitovů, především nákladovost a časovou náročnost údržby. Na základě pasportu lze rovněž stanovit požadované personální obsazení a materiální vybavení nezbytné pro optimální údržbu. Pasport zeleně bude zároveň sloužit k posouzení investic do jednotlivých hřbitovů a bude základním podkladem pro projekt údržby zeleně.

Souběžně s pasportem zeleně by mělo dojít k aktualizaci či zpracování nových dendrologických průzkumů. Ty zjistí vybrané vlastnosti dřevin a posoudí jejich kvalitu a stabilitu. Na základě těchto zjištění pak mohou být stanoveny přesné náklady na obnovu jednotlivých stromů a jejich skupin. Kácení stromů na hřbitově musí projít schválením příslušného odboru životního prostředí.

Všechny doporučené analýzy stavu (pasporty zeleně, dendrologické průzkumy) se zadávají arboristickým firmám prostřednictvím odborného pracovníka správy odpovědného za péči o zeleň. Na základě místních znalostí lze vytvořit praktická a využitelná data.

Konkrétní koncepce krajinářského a sortimentního řešení hřbitova se nezabývají pouze typem a umístěním stromů, ale také možnostmi vytvoření volných zatravněných ploch, květinových záhonů či rozmístění vhodných keřů. Při navrhování nových a doplňujících hmot nízké a vysoké vegetace je nutné vyhovět náležitým světelným poměrům pro prosvětlení daného místa. Neméně důležitý by měl být požadavek na celoroční kompoziční účinek na jednotlivých hřbitovech. Také se musí vzít v potaz i provozní limity a koncipovat nové výsadby s ohledem na průchodnost hřbitova pro techniku, přístup nájemců ke stávajícím hrobům atd. Po realizaci výsadby je nutné věnovat pozornost kvalitní údržbě a již ve fázi návrhu brát způsob údržby v úvahu. Při návrhu druhové skladby a systému péče je třeba zohlednit především odolnost vůči měnícímu se klimatu a výkyvům počasí (pravidelná a delší sucha, častější výskyt vichřic apod.), kořenový systém stromů či opadávání listů.

Dílní opatření řešící konkrétní problémy s údržbou jednotlivých vegetačních prvků budou stanovena na základě pasportu zeleně. O druhové skladbě rozhoduje odborný pracovník správy (příp. externista zpracovávající koncepční studii) ve spolupráci se zástupcem příslušného orgánu ochrany přírody, příp. v souladu se stanoviskem orgánu památkové péče, podléhá-li areál hřbitova památkové ochraně.

Na pohřebištích se obecně doporučuje měnit vegetační skladbu na druhy, které odolají měnícímu se klimatu a zvýšené míře znečištění. V případě náhradní výsadby dřevin na původní místa po kácených dřevinách se osvědčilo používat výpěstky s obvodem kmene menším (12–14 cm) než požadovaným ze strany orgánů ochrany přírody. Výzkumy dokazují, že mladší stromy se vzpamatují z šoku po přesazení rychleji a mohou časem dosáhnout stejné velikosti nebo i větší, než by měl starší přesazovaný jedinec. Vzhledem ke zhoršeným podmínkám stanoviště (problémy s frézováním pařezů mezi hroby) je vhodnější umísťovat výsadby primárně do těch stanovišť, kde již s odstupem času mohlo dojít alespoň k částečnému rozložení zbytkové dřevní hmoty po odřezovaných pařezích a kde je tudíž lepší předpoklad pro ujetí nově vysazených dřevin a rychlé obnově jejich kořenového systému. Stromy lze sázet i v částech se zrušenými hroby.

Na hřbitovech není vhodné vysazovat rostliny s bobulemi, jejichž plody způsobují neodstranitelné skvrny na hrobovém příslušenství, zejména na přírodním i umělém kameni. Živé ploty, včetně těch vysazovaných na soukromých hrobech, jsou často napadány škůdci a v případě, že není zajištěna trvalá péče (pravidelná závlivka, prostřihy, chemické ošetření apod.), usychají. Nejenže jsou tak ve výsledku neestetické, ale představují i riziko vzniku požáru (mohou chytnout od poblíž hořící svíčky). Kvůli suchu je vhodnější ponechávat vyšší travní pokryv, který je však náročnější na údržbu a musí tak odpovídat charakteru hřbitova. Před založením trávníku je vhodné založení moderního závlahového systému (neplatí pro rozptylové či vsypové louky), ideálně čerpající vodu z nádrží na hřbitově → [C. 5. 3. *Hospodaření s vodou / s. 107*]. Další doporučení lze čerpat z publikace ↗ *Pohřbívání a hřbitovy (Stejskal & Šejvl, 2011)* na stranách 134–141.

Vlastnické právo k porostu nabývá okamžikem jeho výsadby vlastníkem pozemku, a to bez ohledu na skutečnost, kdo porost vysázel. V řádu pohřebiště je proto zakotveno omezení práv nájemců jednotlivých hrobových míst, týkajících se výsadby vegetace a stromů u pronajatého hrobového místa. Mělo by se tak předcházet nekoordinovaným výsadbám mimo plochu vlastního hrobového místa a regulovat principy uplatnění rostlin na hrobě samotném. Porost sdílí právní režim pozemku, neboť je z občanskoprávního hlediska jeho součástí. Nachází-li se tedy na pohřebišti okrasné keře či stromy, jsou stejně jako hřbitov ve vlastnictví obce a za jejich údržbu je zodpovědná obec, potažmo pověřený správce hřbitova.

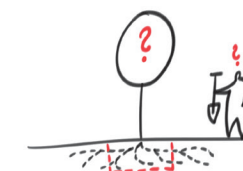
[OPATŘENÍ]

- zajistit aktuální pasport zeleně hřbitova
- zajistit aktuální dendrologický průzkum na hřbitově
- na základě analýz a ve spolupráci s krajinářským architektem, případně se zástupcem orgánu památkové péče vytvořit koncepci krajinářského a sortimentního řešení hřbitova a údržby zeleně
- pravidelně aktualizovat pasport zeleně a dendrologický průzkum

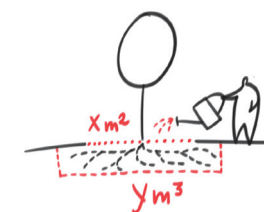
[PRAVIDLA]

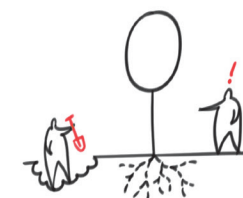
Náhradní výsadba, kterou stanovuje odbor ochrany životního prostředí, by měla odpovídat dlouhodobé koncepci krajinářského řešení hřbitova.

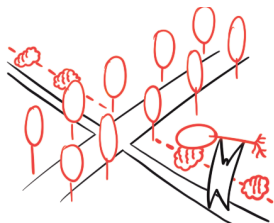
Je-li přirozený prokořenitelný prostor nedostatečný, musí být zajištěn technickým opatřením, nebo vysazený strom chápat jako výsadbu dočasněho charakteru a v určitém časovém horizontu předpokládat nutnost jeho nahrazení.

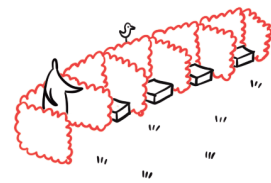
Stromům je nutné zajistit dostatečnou plochu pro vsak vody a prostor pro kořeny. Minimální plocha pro vsak je 6 m² a minimální prokořenitelný prostor odpovídá ploše 16 m² a hloubce 0,8 m.

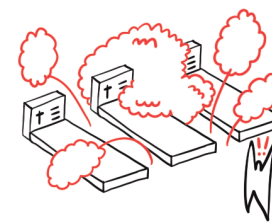
Strom je třeba dobře chránit při stavebních činnostech. Kořenovou zónu stromu, která přibližně odpovídá velikosti koruny, je nutné vymežit oplocením. Jakékoliv stavební práce v kořenovém prostoru musí probíhat pod dozorem arboristy, který stanoví odpovídající ochranu kmene, kořenového systému a koruny.

Optimálně založená vegetace na pohřebišti sleduje hlavní a vedlejší komunikační směry, zároveň rozděluje hřbitov na jednotlivé funkční celky.

Keře mohou tvořit obvodové vymezení jednotlivých hrobových míst pouze v případě, pokud je tento princip povolen a uplatňován v rámci konceptu celého pohřebiště, případně jeho částí. Toto vymezení se týká zpravidla urnových hrobů.

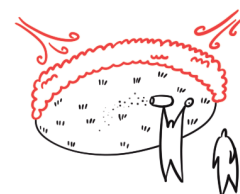
Provádět výsadby vegetace mimo plochu vlastního hrobového místa je nepřipustné.

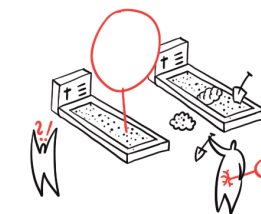
Na významných místech hřbitovů – prostranstvích před smuteční obřadní síní, v kontextu čestných pohřebišť apod. – je možné umístit sezónní rostliny v přenosných nádobách, vždy však v předem určeném kontextu a vztahu k navazujícím partím veřejného prostoru.

Vegetace a stromy nesmí přispívat k vytváření pocitově nebezpečných zákoutí a přílišné izolaci hřbitovních oddělení.

Umístění keřů na hranici rozptylové loučky je žádoucí, neboť zde brání rozfoukání čerstvě rozptýleného popela.

Provádět výsadbu stromů na plochu vlastního hrobového místa je nežádoucí.

[PŘÍKLADY]

097 Po zapojení korun vzrostlých stromů je hřbitov příjemným místem i v letních měsících, koruny navíc vytvářejí dojem intimity
[Vrchlabí]

098 Les vzpomínek, místo pro ukládání popela ke kořenům stromů, je zachován v přirozeném stavu rostlého porostu
[Praha 8, Ďáblický hřbitov]

099 Dobře zvolený poměr vegetace a hrobového příslušenství svědčí o zodpovědném přístupu k udržení charakteru hřbitova
[Praha 4, Branický hřbitov]

100 Živou bariéru lze vytvořit i z kvetoucích rostlin a ponechat ji vzhledem k charakteru rostlou, bez stříhu
[Itálie, Benátky, San Michele]

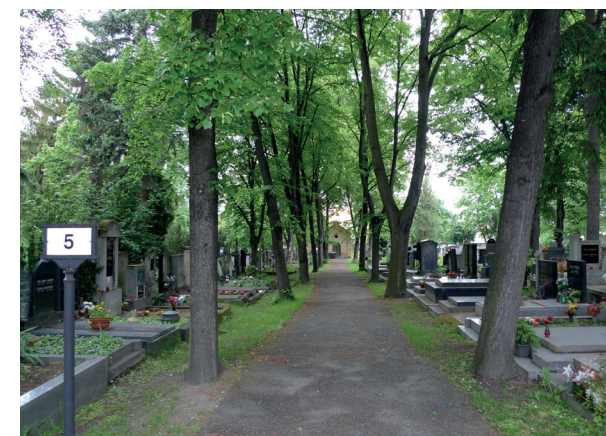
101 Solitérní pokryvné keře se uplatní jako součást vstupní hřbitovní partie
[Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech]

066 Alej stromů podél hlavní cesty dodává místu na významu a umocňuje jeho důstojnost
[Praha 8, Ďáblický hřbitov]

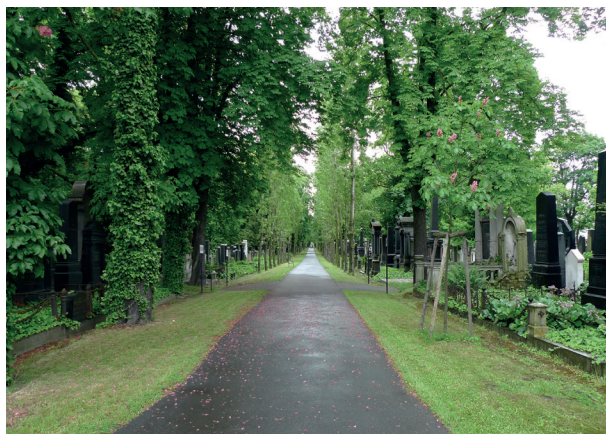

103 Centrální cestu vedoucí k márnici lemují alej
[Praha 4, Podolský hřbitov]

104 Dubová alej dělí hřbitov na dvě části – část s rakvovými hroby a část s kolumbárií, která je paradoxně určitou reminiscencí okolních panelových domů
[Praha 11, Chodovský hřbitov]

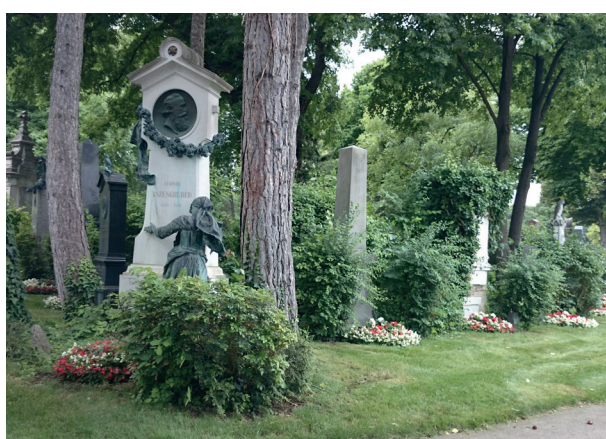
105 Stromy mají podél cesty dostatek prostoru pro růst a vsakování dešťové vody, alej je průběžně obnovována
[Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech]

106 Při revitalizaci hřbitova byla snaha zachovat jeho charakter v co největší míře, v částech se starými hroby byl ponechán břečťan
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

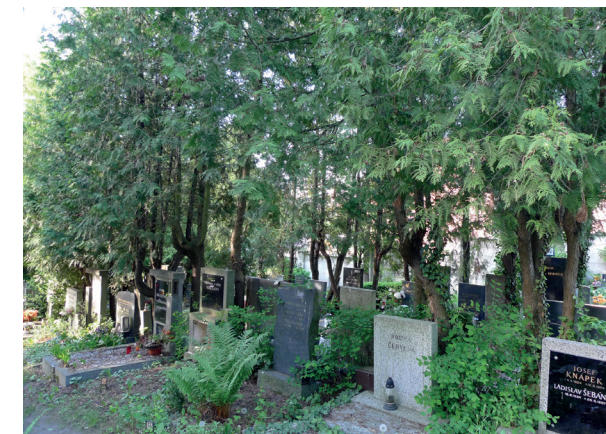

107 Hlavní osa nově založeného hřbitova s mladým stromořadím; stromy mají dostatečné rozestupy a prostor
[Zvole]

108 Travnatá plocha na hrobových místech spolu se záhony květin a pozadím z keřů působí čistě a upraveně
[Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

109 Solitéry ve skupinách jsou důstojným doplňkem oddělení s urnovými hroby
[Praha 4, Branický hřbitov]

110 Zelená stěna vhodné proporce v prostoru mezi hroby – příznivý efekt střihaných živých plotů je závislý na jejich pravidelné údržbě
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

111 Svislé náhrobní kameny mohou být součástí živého plotu, za předpokladu pravidelného zkracování
[Rakousko, Vídeň, Simmering]

112 Vzrostlé stromy umístěné jednostranně do profilu komunikace v kritické vzdálenosti od hrobových míst
[Praha 10, Vršovický hřbitov]

113 Vysazovat stromy a keře do prostoru hrobového místa znemožňuje další manipulaci s hrobem a je krajně nevhodným přístupem
[Praha 10, Vršovický hřbitov]

114 Zeleň se uplatňuje i v kontextu kolumbárií, je však třeba dbát na pravidelnou údržbu
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

115 Břečtan dominuje prostoru mezi hroby, vizuálně je tak sceluje a dotváří pietní dojem z místa
[Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech]

116 Hřbitovní areál v prostředí sídliště – hranice definovaná zdí je změkčena vzrostlými stromy a keři na její vnější straně
[Praha 11, Chodovský hřbitov]

117 Hřbitov obklopený vzrostlým lesním porostem s odlišnou vegetací, která z části expanduje za hřbitovní zeď
[Praha 16, Chuchelský hřbitov]

C. 5. 2. Nakládání s odpadem

S údržbou hřbitovů souvisí shromažďování a následná likvidace nebo znovu-využití odpadu. Hřbitovy produkují asi 1 % z celkového odpadu obce, doposud však končí tuny nevytříděného odpadu ze hřbitovů na skládkách, což je neekologické a zároveň to zvyšuje náklady samospráv na odpadové hospodářství, což se promítá i do poplatků za odpad pro občany (a nájemce hrobů). Zpracování bioodpadu je až o 70 % levnější než odvoz a likvidace směsného odpadu. Cílem je odpad minimalizovat a veškerý odpad ze hřbitovů zpracovávat na místě. Tomu je třeba přizpůsobit pravidla fungování hřbitovů, např. do řádu pohřebiště zařadit zákaz nošení jiného než biologicky odbouratelného odpadu. Tento trend je vhodné pozůstalým a návštěvníkům hřbitova trpělivě vysvětlovat, zahrnout myšlenku ekologické správy i do celkového fungování a vystupování organizace.

Na všech hřbitovech je nutné vytvořit prostor pro zpracování (kompostování) biologického odpadu. Umístění kompostu musí vycházet z potřeb jednotlivých hřbitovů na základě analýzy současného stavu. Zohledněna musí být možnost přístupu vozidel zajišťujících svoz odpadu. Při správném využití bioodpadu z prostoru hřbitova a jeho kompostování je možné jeho zpětné využití pro jednotlivé vegetační prvky. Množství využitelného bioodpadu závisí především na prostorových možnostech konkrétního hřbitova.

Třídění ostatního odpadu je třeba řešit jako součást celkové koncepce hřbitova. Vhodné umístění odpadových nádob musí zohledňovat kromě praktických hledisek i kompoziční řešení celého prostoru. Někteří návštěvníci bohužel nedodržují pravidla třídění odpadů, měli by být vhodným způsobem poučeni, jak s odpady zacházet. Problém také je, že většina tradičního hřbitovního odpadu je znečištěna (např. plastové či skleněné kahany voskem) a do tříděného odpadu tak nepatří. Zároveň dekorace hrobů jsou většinou z různých materiálů, které lze od sebe jen těžko, či vůbec oddělit. Je vhodnější nabízet k prodeji (a později povolit) pouze živé či sušené květy. Správa hřbitovů by měla motivovat návštěvníky ke snižování množství odpadu a výběru přírodních alternativ.

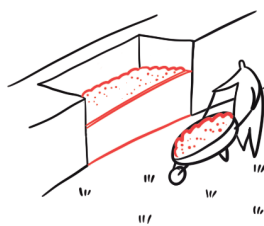
Květiny, ať už živé či sušené, z vlastní zahrady, louky či od místního prodejce, by měly být především nezabalené, bez stuh – po zvadnutí se tak mohou kompostovat. Lepší je preferovat lokální květiny, které nejsou chemicky ošetřené a nemusely se tisíce kilometrů dovážet. Vhodné jsou i víceleté květiny v květináčích, na vhodně upraveném hrobovém místě lze pěstovat květinový záhon. Svíčky lze vybrat bezobalové, z rostlinného či včelího vosku a vložit je do skleně-

ných kahanů, které lze použít opakovaně. Keramické či porcelánové vázy, květináče a ozdoby jsou – na rozdíl od skleněných nádob – po rozbití bohužel nerecyklovatelné. Na bezodpadové hospodaření lze myslet již při zakládání hrobu a například místo náhrobní desky z umělého kamene zasadit trvalky.

[OPATŘENÍ]

- zajistit na hřbitově nádoby na třídění odpadu a vhodnou formou edukovat návštěvníky hřbitovů v jeho třídění
- vytvářet podmínky pro používání ekologických forem výzdoby hrobů
- vytvořit na hřbitově plochu pro kompostování
- přecházet na bezodpadové hospodářství

[PRAVIDLA]

Primární sběrné místo odpadu je vhodné umístit do dvora na okraj hřbitova, optimálně v kontaktu se hřbitovní zdí.

[PŘÍKLADY]

118 Biologický odpad je vhodné soustředit do stavebně řešených zákoutí; objekt má být přizpůsoben charakteru hřbitovního oddělení [Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

C. 5. 3. Hospodaření s vodou

V souvislosti s měnícím se klimatem a nerovnoměrným rozložením srážek v průběhu roku bude nezbytné řešit hospodaření s dešťovou vodou (HDV) s cílem zadržet co největší množství vody a její opětovné využití pro závlahu jednotlivých vegetačních prvků v době se srážkovým deficitem. Cílem je minimalizovat závislost závlahy vegetace hřbitova pouze na vodovodním řadu. Pro každý hřbitov by měl vzniknout plán retence dešťové vody a zálivkové vody ke stromům.

Obecně se na hřbitovech nedoporučuje realizovat převážně technická opatření HDV (např. vsakovací a retenční objekty), naopak je vhodné se věnovat návrhu přírodě blízkých opatření. Ze vsakovacích objektů je vhodná retenční rýha, do které je sváděna dešťová voda ze zpevněných ploch. Rýha je například ze šterku, který tvoří propustnou vrstvu. Tuto vrstvu je možné osadit kvetoucími záhony či vzrostlými stromy. Součástí hřbitovů by měly být akumulační objekty na dešťovou vodu, do kterých lze svádět vodu ze střech okolních budov. Takto nashromážděnou vodu lze využít pro závlahu ploch vegetace nebo kropení zpevněných ploch v suchém období, čímž lze zmírnit náklady na zajištění sezónní závlahy. Dalším řešením mohou být i podzemní akumulační nádrže, které zadržují zachycený povrchový odtok. Ale vzhledem k památkové ochraně a pietě místa není umístění akumulačních nádrží příliš reálné.

Problém je také celkový nedostatek srážek, a proto ani zachytávání srážek do nádrží nemusí zajistit dostatek vody. Ideálně by se měla dešťová voda vsakovat rovnou do terénu. Hřbitovy je vhodné napojit na vodovodní řad či tam vybudovat studnu jako vlastní zdroj užitkové vody. U hřbitovů již připojených na řad je vhodné uvažovat o realizaci pítek → [C. 3. 10. Mobilizace / s. 72], v současné době lze vodu (přestože je pitná) používat pouze jako užitkovou.

U stromů lze na vybraných místech řešit modelaci terénu tak, aby dešťová voda byla ještě lépe využita jako jejich přirozená zálivka. Je rovněž možné vytvářet zelené pásy pro lepší zasakování dešťové vody mezi hranami komunikací a čely hrobových míst. Meziprostory s nezpevněným povrchem mohou lépe dělit prostor a zároveň poskytnout místo pro stromy v dostatečné vzdálenosti od hrobových míst.

V souvislosti s tím je třeba přehodnotit rozmístění a povrchovou úpravu zpevněných ploch na některých hřbitovech → [C. 3. 5. Cesty / s. 57 & C. 3. 6. Volná prostranství / s. 64]. Dostatečný odvod srážkové vody ze zpevněných komunikací lze zajistit pouze jejich správným spádováním, resp. vhodně zvoleným profilem komunikace. Instalace zpevněného povrchu na konkrétní místo by v žádném případě neměla zhoršit odvod a vsakování vody v lokalitě, tvorbu kaluží, případně narušit svrchní souvrství vedoucí až k jeho destrukci. Typy povrchů (propustných, polopropustných a nepropustných) budou stanoveny na základě celkového řešení hřbitova, po konzultaci se zástupci orgánů památkové péče a s přihlédnutím k pohybu vozidel údržby.

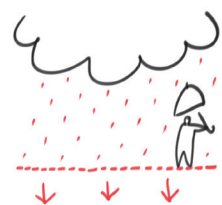
Hospodaření s dešťovou vodou je nutné řešit také v předprostorech hřbitovů po dohodě s vlastníky a správci těchto veřejných prostranství. V těchto místech by mělo být do budoucna využíváno již komplexnějších řešení v rámci integrovaných městských projektů. Především výsadby nových stromů v těchto prostorech již musí počítat s maximálním využitím srážkové vody. Parkovací místa před areálem hřbitova by měla být ideálně tvořena polopropustnými povrchy, např. pomocí zatravněné dlažby či dlažby se širokou spárou, nebo být řešena jako zpevněné travnaté parkoviště (tzv. šterkový trávník).

Tématem hřbitovů se také zabývá publikace ↗ *Voda ve městě. Metodika pro hospodaření s dešťovou vodou ve vazbě na zelenou infrastrukturu (Šušlíková a kol., 2021)* na stranách 120–122.

[OPATŘENÍ]

- zajistit nádrže na dešťovou vodu sloužící pro závlahu
- vytvořit pro jednotlivé hřbitovy plán retence dešťové vody a zálivkové vody ke stromům
- napojit hřbitov na vodovodní řad
- vytvářet zelené meziprostory s nezpevněným povrchem pro vsakování srážek

[PRAVIDLA]

Je vhodné upřednostňovat materiály a povrchy, které umožňují vsakování (mlat, dlažba do pískového nebo štěrkového lože, nasávkavý propustný asfalt apod.).

C. 6. Pohřbívání

Se změnou přístupu celé společnosti i jednotlivců ke smrti, se kterou úzce souvisí i otázka nakládání s lidskými ostatky, nabývají na důležitosti moderní trendy v pohřebnictví → [B. 6. *Pohřbívání* / s. 25]. Jedním z nich je uložení ostatků a uzavření životního cyklu návratem k přírodě. Aktuálně se těmto předpokladům v českém prostředí nejvíce blíží hřbitovy, kde se zpopelněné ostatky v biologicky rozložitelných urnách ukládají ke kořenům stromů či květinovým záhonům (v roce 2020 fungoval v Praze Les vzpomínek na Ďáblickém hřbitově, v přípravě byla oddělení na Motolském a Košířském hřbitově; v brněnské Líšni otevřeli Údolí vzpomínek a od roku 2017 funguje ve slovenském Zvolenu Záhrada spomienok). Nicméně tento způsob počítá s kremací těl, což v principu není ekologické. Město by mělo usilovat o vytvoření možností pro ekologické způsoby pohřbívání a případně budovat nové typy pohřebišť. Do budoucna lze uvažovat o zřízení dalších míst k ekologickému pohřbívání ve volné městské či příměstské krajině, od neekologických způsobů pohřbívání by se mělo postupně upouštět a měly by se nabízet alternativy.

Různorodost hrobových míst, možnost volby uložení lidských ostatků se rozvíjela v souvislosti s alternativami ke klasickému pohřbu, zejména s možností zpopelnění (v českých zemích od roku 1919). Běžnou praxí se stává konverze rakvových hrobů a hrobek na místa vhodná pro uložení zpopelněných lidských

ostatků, nefunkční plochy historických pohřebišť jsou využívány pro anonymní uložení zpopelněných ostatků a zároveň vzrůstá společenská poptávka po progresivních metodách v pohřebnictví. Je pravděpodobné, že v budoucnu přestane být uložení lidských (zpopelněných či jiným způsobem pohřbených) ostatků striktně vázáno na instituci hřbitova v daleko větší míře než nyní.

Hrobové místo v areálu veřejného pohřebiště nelze prodat do vlastnictví pozůstalých. Vlastník pohřebiště (město, městská část či církev) příslušnou jednotku pronajímá nájemci na dobu určitou. Veškeré hrobové příslušenství je majetkem nájemce, může s ním volně nakládat při respektování omezení, příkazů a pravidel definovaných v řádu pohřebiště a ostatních příslušných dokumentech. Nájemní smlouvu, pokud je z ní plynoucí poplatek nájemcem řádně hrazen, nelze za standardních podmínek vypovědět. Správce hřbitova však může mít v dlouhodobém horizontu zájem na odstranění hrobových míst z těch částí hřbitova, kde byla dodatečně zřízena po naplnění kapacity hřbitovních oddělení a narušují např. zřízení potřebných obslužných komunikací, prostorů v blízkosti centrální dominanty apod. Nástrojem pro toto vymístění s cílem navrácení struktury hřbitova do jejího původního stavu nebo sledování koncepce revitalizace hřbitova je pro správce možnost neprodloužit nájemní smlouvu a nabídnout rovnocenné hrobové místo s odpovídající lokalizací.

Pro koncepční plánování úprav hřbitova je nutná jeho podrobná analýza. Všechny hřbitovy by měly být postupně digitálně zmapovány do podrobnosti jednotlivých hrobových zařízení (stromů i dalších prvků a objektů na hřbitově). Digitální evidence hrobů zajistí aktuální přehled o smlouvách, poplatcích či obsazenosti hrobových míst, v případě hřbitovů s hroby významných osobností ji lze využít také pro online průvodce. Především však mapová podoba (vektorový datový model hřbitova) poslouží jako podklad pro vytvoření studie hřbitova a optimální rozvržení ploch pro různé způsoby pohřbívání či revitalizaci nevyužívaných ploch.

Na většině hřbitovů je na základě poptávky potřeba vymezit plochy pro uložení či rozptýlení popela a ekologické či moderní způsoby pohřbívání. Současný trend, kdy např. v Praze je až 97 % všech zemřelých zpopelněno, vytváří jiné prostorové nároky na hrobové místo a uličky mezi hroby. Úpravy uspořádání hřbitova tak, aby odpovídal poptávce po ukládání zemřelých, by měla řešit studie daného hřbitova. Měla by usilovat o doplnění chybějících hrobových míst a nalezení prostoru pro nové hroby tak, aby byla podpořena kompozice hřbitova. K vytyčování nových ploch pro hrobová místa by mělo docházet vždy až po naplnění kapacity volných míst v rámci existující struktury a poté striktně v návaznosti na stávající hroby. Takto bude zajištěna možnost a prostor pro změny v uspořádání hřbitova, které mohou nastat v závislosti na vývoji trendů v pohřebnictví. Může nastat i nutnost přemístit několik hrobů, které byly umístěny zcela v nesouladu s prostorovým uspořádáním okolí a brání zřizování dalších hrobových míst a naplňování koncepce.

V rámci hřbitovního oddělení je nutné zachovat jednotný způsob pohřbívání i ztvárnění hrobu, vyjádření individuality lze podpořit možností výběru způsobu pohřbívání a úpravou hrobu v různých hřbitovních odděleních. V rámci jednoho oddělení není vhodné kombinovat rozdílné typy hrobových míst. Konverze klasických rakvových hrobů na urnové či nekoncepční umístování urnových hrobů mezi rakvové má devastující dopad na kompozici prostoru.

Zatímco celkový vzhled pohřebiště je určen architektem či krajinářským architektem prostřednictvím studie a naplňován zodpovědným správcem hřbitova, v případě hrobu hraje největší roli individuální vkus. Pro kultivaci pietního charakteru hřbitova je významným faktorem dodržování řádu pohřebišť nájemci hrobových míst, což by se mělo odrazit v nabídce služeb a výrobků kamenických, zahradnických a floristických firem. Nájemci by měli být informováni

o cíli a významu opatření a jejich dodržování by mělo být kontrolováno. Detailní úprava a zásahy do hrobového příslušenství (např. materiálové řešení, výzdoba hrobového místa, použití písma atd.) musí být součástí řádu pohřebiště. V rámci studie hřbitova lze vytvořit i podrobnější doporučující materiál na umístění, formu a úpravu hrobů, v případě některých hřbitovů či oddělení by bylo vhodné pravidla učinit závaznými odkazem na dokument v nájemní smlouvě. Manuál bude přístupný veřejnosti a zainteresovaným dodavatelům hrobového příslušenství a správa by na ně měla apelovat, aby usilovali o kvalitní a estetické řešení náhrobků. Doporučuje se propagovat vhodné formy hrobů a jejich úprav například budováním vzorových hrobů. Vhodné je také podporovat způsoby nového pohřbívání, které náhrobek nevyžadují, či přímo zakazují. Pracovat lze např. s nastavením výše poplatků za různé typy hrobových místa tak, aby nájemci byli ekonomicky motivováni volit ekologické formy pohřbívání a dodržovat stanovená pravidla.

Ke zřízení hrobů, hrobek, náhrobků a hrobových zařízení na veřejném pohřebišti není potřeba povolení nebo ohlášení podle stavebního zákona. Rozhodnutí o zřízení pohřebiště v sobě obsahuje i povolení ke zřízení zařízení k pohřbívání, a proto není nutné jednotlivě je projednávat se stavebním úřadem. Hrob se nepovažuje za stavbu podle stavebního zákona ani za výrobek, pouze náhrobek je samostatnou věcí movitou. Hrobka je brána jako podzemní a/nebo nadzemní stavba, tudíž je nemovitou věcí (není uváděna v katastru nemovitostí). Nicméně ke zřízení jakékoli stavby či její úpravě (hrobky, hrobu, ale např. i lavičky) je třeba žádat správce pohřebiště o vydání povolení.

Hřbitovy nesmí být chápány jako ziskový podnik, ale jako veřejná služba a samospráva musí přísně stanovit a kontrolovat kvalitu pohřebních i kamenických služeb a vyžadovat potřebné kvalifikace.

C. 6. 1. Hrobka

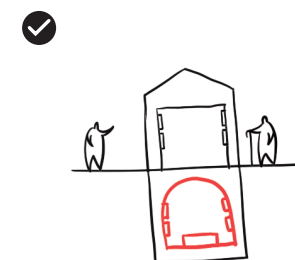
Pohřbívání do hrobek je spíše výjimečnou záležitostí. Plochy původně vymezené pro velké hrobky lze v zájmu zachování ucelené kompozice pronajímat i pro klasické dvojhrobky, které svými rozměry přibližně odpovídají stávajícím hrobkám. Pokud si klient přeje postavit novou hrobku, měl by pro vypracování projektu oslovit architekta, který bude případně spolupracovat s odborníky dalších profesí. Pokud je pohřebiště nebo jeho část zapsána na seznamu kulturních památek nebo se nachází na území s památkovou ochranou, vztahují se ke stavbám či jejich úpravám (hrobky jsou považovány za stavby) na pohřebišti zvláštní předpisy (*zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči*). Ke zřízení stavby či úpravě hrobky je nutné získat povolení od správce hřbitova, k žádosti je po obdržení závazných podmínek a rozměrů nezbytné přiložit plánek stavby včetně podzemní části ke schválení technickému oddělení Správy pražských hřbitovů. Teprve po odsouhlasení plánů lze zahájit stavbu či úpravu.

Častěji dochází pouze k rekonstrukcím historicky či umělecky hodnotných (opuštěných) hrobek na náklady správce. V této snaze je dobré pokračovat, avšak citlivě s respektem k původnímu řemeslnému, uměleckořemeslnému a výtvarnému řešení. Při konverzi nadzemní hrobky je vhodné zachovat podzemní pohřební komory. Nadzemní část může sloužit např. pro vestavbu kolumbárních schránek.

[OPATŘENÍ]

→ rekonstruovat historicky či umělecky hodnotné hrobky

[PRAVIDLA]

Při konverzi nadzemní hrobky je vhodné zachovat podzemní pohřební komory. Nadzemní část může sloužit např. pro vestavbu kolumbárních schránek nebo ji lze využít pro provoz zázemí hřbitova.

[PŘÍKLADY]

119 Podzemní hrobky umístěné v nejdůstojnějším místě hřbitova, u obvodové zdi v linii osy hlavního vstupu
[Praha 15, Hostivařský hřbitov]

120 Moderní hrobka situovaná do prostoru urnového háje; hmota objektu akcentuje celý prostor a stává se dominantou hřbitova, jde o rodinnou hrobku podle návrhu architektů ze studia A69 ve spolupráci se sochařem Stanislavem Kolíbalem z roku 2011
[Praha 16, Chuchelský hřbitov]

121 Hrobky bez vztyčeného náhrobního kamene, kryté deskou s epitafem, mohou být umístěny jako solitér s odstupem od okolních hrobů
[Praha 2, Vinohradský hřbitov]

122 Náhrobky a hrobová vybavení jsou uměleckými díly, odrazem doby svého vzniku a tehdejší kultury pohřebnictví
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

123 V některých případech se výstavnost a estetická kvalita hrobek a rakvových hrobů stírají, zejména jejich prostorovým uspořádáním
[Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech]

C. 6. 2. Rakvový a urnový hrob

Pohřbívání v rakvích představuje minoritní způsob uložení lidských ostatků. Hřbitovy pro tento způsob disponují dostatečnou kapacitou, pohřbívá se na již existujících odděleních, do volných, uvolněných či existujících hrobů.

Nedořešenou otázkou je umístování urnových hrobů do již založené struktury oddělení s rakvovými hroby. Vždy je třeba tyto zásahy posuzovat individuálně se zřetelem k zachování jedinečného charakteru místa. Tomuto trendu lze bránit pouze zajištěním dostatečné nabídky hrobových míst, umístěných na základě jasné koncepční úvahy.

V případě konverze rakvového hrobu na urnový by měl být rakvový hrob nahrazen vždy pouze jedním hrobem urnovým, plocha původního hrobu se musí ctít i nadále a potvrdit ji např. vhodnou úpravou okolí nově zřizovaného hrobu. Umístění dvojice urnových hrobů na místo původního je nepřipustné, do rakvového hrobu je však možné uložit urnu s popelem. Umístování uren na rakvový hrob je také možné. Tento přístup je často vhodnější než zřizování nového (urnového) hrobu, vždy je však nutné hledat optimální architektonické řešení pro konkrétní případ.

Pro zřízení nového hrobu je nutné získat povolení od správce, ve kterém se stanoví závazné umístění a rozměry hrobu: výška a šířka náhrobku, šířka a délka rámu hrobu a krycí desky. Výška náhrobku musí odpovídat obvyklým výškám náhrobků v daném místě (maximálně 250 cm). Uličky mezi hroby musí být nejméně 30 cm široké, na hřbitovech, na kterých tato podmínka není splnitelná, je možné hroby sdružovat tak, aby byla tato podmínka splněna alespoň u dvojic hrobů s tím, že ke každému z nich bude volný přístup zleva či zprava v šíři uličky minimálně 30 cm. Okolí hrobu není dovoleno materiálově upravovat – např. vytvářet cestičky z cihel, dlaždic, betonu, různobarevné drtě apod. Přední a zadní hrany rámu hrobů musí být v jedné linii s hranami sousedních hrobů. Ve svažovitém terénu musí být stavby a jejich příslušenství stejnoměrně odstupňovány a zajištěny proti sesuvu. Texty nápisů na náhrobcích musí odpovídat důstojnosti a pietě pohřebiště. Z hlediska umělecko-architektonického ztvárnění pohřebiště nejsou pro stavby a výzdobu přípustné materiály narušující vzhled (např. pestrobarevná keramika, plasty, umakart apod.). Každý hrob musí být po dokončení zkolaudován správcem pohřebiště.

Jen málo klientů si nechá vytvořit nový náhrobek, který by nesl tvůrčí myšlenku nebo byl uměleckým počinem. V minulosti bylo běžné nechat si navrhnout podobu náhrobku architektem či sochařem, náhrobek se vázal k osobnosti zesnulého. Dnes jsou nejběžnější prefabrikované náhrobky dovážené ze zahraničí, které bývají fádní a plně kliše (palmové ratolesti, holubičky apod.). Pozůstalí obvykle řeší pohřeb a náhrobek v období truchlení, pod vlivem silných emocí a často poprvé v životě. Mnohdy vůbec nevědí, jaké mají možnosti a kde je hledat. Správce hřbitovů může ukazovat jiné možnosti náhrobků, například prostřednictvím ukázkových hrobů nebo referencí na zdařilé realizace. V roce 2015 uspořádala Správa pražských hřbitovů ve spolupráci s organizací Czechdesign designérskou soutěž na návrh náhrobku a urny. Lze na ni navázat výrobou prototypů vítězných návrhů, které budou nabízeny k prodeji, nebo zprostředkováním kontaktu na další architektky a designéry.

Dnešní způsoby pohřbívání nejsou bez dopadu na životní prostředí, přestože roste zájem o ekologický způsob života i pohřbení. Je vhodné propagovat ekologii v pohřebnictví a motivovat pohřební služby, aby takové možnosti nabízely a upřednostnily ve své nabídce. Většina používaných rakví je ze dřeva, jsou však synteticky mořené a lakované, části jsou slepené lepidly, vnitřek je vystlán syntetickou textilií a vnějšek je zdobený plastovými ornamenty. Nevhodné jsou také rakve z dřevotřísky, která obsahuje velký podíl syntetické živice. Urny se často nabízejí plastové či kovové. Tělo, případně popel, by mělo být uloženo ve snadno rozložitelné schránce (např. bambus, proutí, lepenka na rakve; dřevo, včelí vosk, keramika, bramborový škrob nebo cukr pro urny) bez chemického ošetření, lepení dřeva či umělých hmot, která umožní tělu, aby se přirozeně rozložilo (rakev musí splňovat parametry podle $\text{7 § 2 písm. e), k) zákona č. 256/2001 Sb.}$). Zplodiny vzniklé při kremaci ovlivňují i materiály používané na tzv. výbavu, což jsou textilní doplňky pro vystlání a ozdobení rakve – také ty by měly být z rychle rozložitelných přírodních materiálů. Tělo zemřelého by mělo být oblečeno do biologicky odbouratelných šatů či zabaleno v jednoduchém rubáši. Například boty se nerozloží ani po letech a zatěžují půdu, při spalování může docházet k uvolňování nebezpečných dioxinů. Samotné hroby se nekopou příliš hluboko a neměly by být vybetonované, aby byla rakev v kontaktu s půdou. Hrob není nutné opatřovat náhrobkem, v Česku nejčastěji používaná žula se velmi často těží za neférových pracovních podmínek a dováží z Afriky, Jižní Ameriky či Asie a má tak velkou ekologickou stopu. Řada věcí lze zakotvit v řádu pohřebiště.

[OPATŘENÍ]

- propagovat a umožňovat ekologické přístupy v pohřbívání
- vytvořit dostatečné kapacity pro urnové hroby

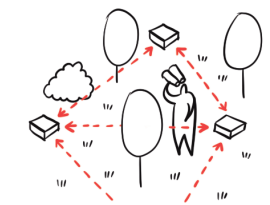
[PRAVIDLA]

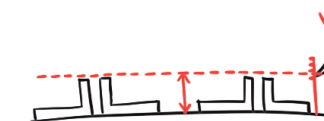
V souvislosti s vytyčením vnitřní struktury oddělení je nutné definovat orientaci hrobových míst, resp. přístup k čelní hraně hrobu, tím i umístění náhrobků.

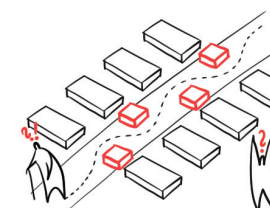
Při návrhu kompozice hrobů je žádoucí používat oboustranný systém. V prostoru mezihrobí je možné situovat pás nízké zeleně, případně (řízeně) umístit schránky na nářadí.

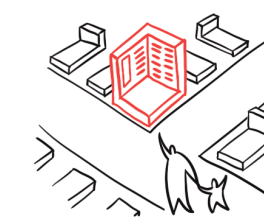
Rozestupy hrobových míst v urnovém háji je možné volit větší než u klasických hrobových míst – rozvolněná struktura s vysokým podílem vegetace je přínosem.

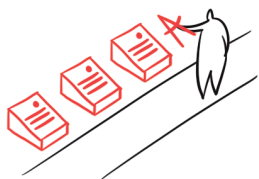
Při zřizování nového oddělení je vhodné definovat základní výškovou hladinu náhrobků.

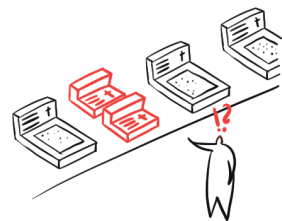
Nevhodné je umísťovat urnové hroby do komunikací a do prostoru navazujících ploch.

Na nároží oddělení lze umístit významné či atypické hroby. Náhrobky a hrobová příslušenství na těchto pozicích mohou vybočovat z principů platných pro příslušné oddělení (výška, orientace vůči pravoúhlému systému apod.).

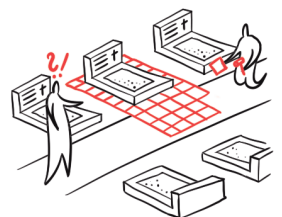
Urnové hroby, které jsou součástí urnového háje, by měly mít předepsaný jednotný charakter, zejména krycí desku, případně náhrobek. Preferovány jsou desky v mírném sklonu s epitafem v jednotném řezu písma.

Umístění dvojice urnových hrobů na místo původního hrobu je nepřijatelné.

Rakový hrob by měl být nahrazen vždy pouze jedním hrobem urnovým, plochu původního hrobu je nutné ctít i nadále a potvrdit ji například zpevněnou plochou kolem nového hrobového příslušenství.

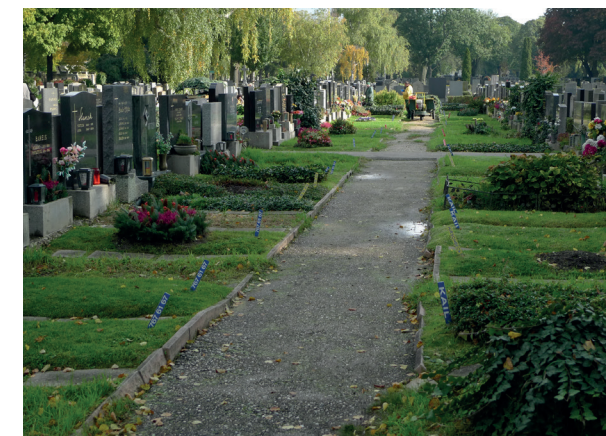
Nepřijatelné je upravovat okolí hrobu např. zpevněním obslužné cesty.

[PŘÍKLADY]

124 Hřbitov na svažitém terénu s jednotným charakterem oddělení; hrobové řady sledují vrstevnice a jsou pravidelně odstupňovány [Praha 5, Hlubočepský hřbitov]

125 Travnatý hrob (jen navršená zemina porostlá vegetací) je jednoduchý způsob úpravy hrobu, lze jej zvolit jako princip pro celé oddělení [Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

126 Úprava plochy oddělení bez rozlišení jednotlivých hrobových míst, akcentovaných pouze náhrobky [Rakousko, Vídeň, Zentralfriedhof]

127 Po obvodu hřbitova se zpravidla umísťují rozsáhlejší hrobová místa (hroby i hrobky), jejich náhrobky mohou převýšit úroveň koruny zdi [Praha 6, Šárcecký hřbitov]

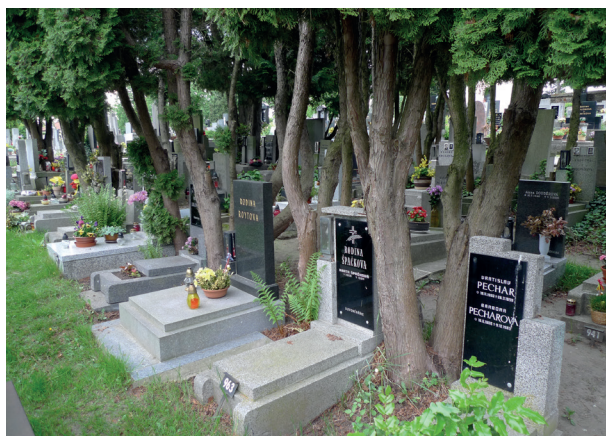
128 Hrobová místa umístěná v linii s odstupem od obvodové zdi – toto řešení vede k uvolnění celkové kompozice
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

129 Hrob v nárožní pozici lze vhodně vyosít a akcentovat; specifický tvar hrobového místa vychází z rozvrhu hřbitovního oddělení
[Praha 4, Branický hřbitov]

130 Jednotné až monotónní uspořádání oddělení se sklípkovými urnovými hroby s vhodně umístěnými pásy keřů v prostoru mezi hroby
[Praha 5, Košířský hřbitov]

131 Oddělení s urnovými hroby doplněné stromy v pravidelném rastru; jejich situování je pro dobrý výsledek základním předpokladem
[Praha 12, Modřanský hřbitov]

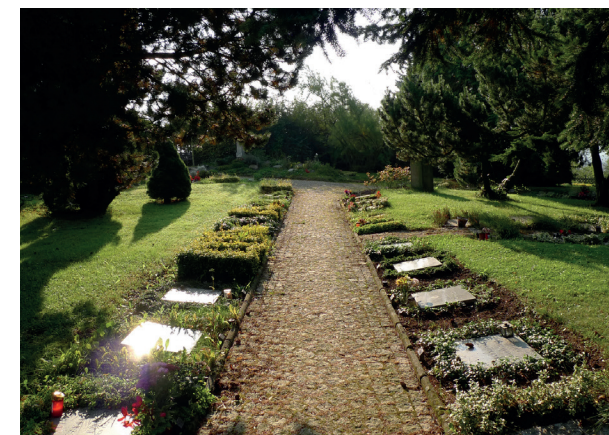
132 Skupina urnových hrobů v jednoduché liniové kompozici, nereagující na umístění v rámci lesního hřbitova
[Praha 5, Motolský hřbitov]

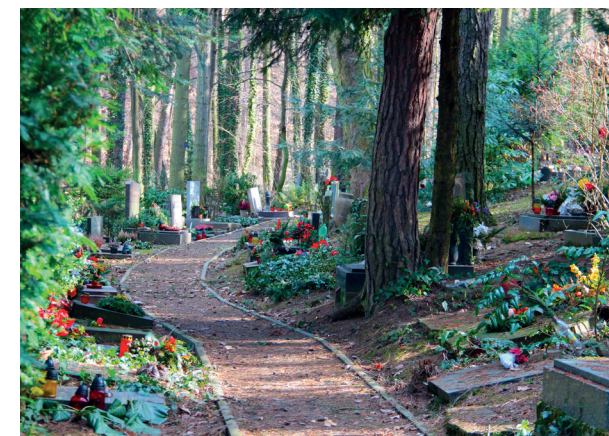
133 Zejména v oddělení s urnovými háji lze nastavit striktní pravidla pro jednotný charakter a údržbu hrobových míst, včetně zeleně
[Nymburk]

134 Důraz by měl být kladen na přírodní charakter urnového háje bez rušivých elementů, použití náhrobních desek je optimální
[Praha 16, Zbraslavský hřbitov]

135 Urnový háj založený ve vzrostlém lesním porostu; rozložení hrobových míst a trasování cest sleduje rostlý terén
[Praha 5, Motolský hřbitov]

136 Malý urnový háj s limitovaným podílem zeleně; absence základní regulace vede k roztříštěnosti až zmatenosti prostoru
[Vrané nad Vltavou]

137 Urnové hroby umístěné na prefabrikovaném základě, bez zemního sklípku; řešení se zemním sklípkem by bylo vzhledem k proporci příslušenství vhodnější
[Beroun]

138 Urnové hroby se zákrytem deskou a místem pro květinovou výzdobu – jednoduché, přesto důstojné řešení
[Dolní Břežany]

139 Tvarem, výškou i rozestupy se lišící náhrobky urnových hrobů na pozadí živé zelené stěny jako jednotícího elementu
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

140 Praxe umísťovat urnové hroby v podstatě kamkoli v rámci hřbitova není rozumná, často je vážně narušena pieta hrobového místa
[Praha 4, Nuselský hřbitov]

141 Již umístěné urnové hroby připravené k prodeji; problematické jsou tvary náhrobků i použité kameny bez místní tradice
[Praha 5, Malvazinecký hřbitov]

142 Specifický způsob uložení urny jako součásti výtvarného řešení hrobového místa, dnes řídce využívaný princip
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

143 Umístění dvojice urnových hrobů na místo původního je nepřijatelné, hroby ve druhé řadě jsou špatně dostupné
[Praha 12, Modřanský hřbitov]

144 Rozdělení místa pro rakvový hrob na urnové sklípky tímto způsobem je nevhodné; zadní hrobové místo je vždy znevýhodněno
[Praha 15, Hostivařský hřbitov]

145 Umístění urnového hrobu na půdorysu původního rakvového hrobu – ten je díky borduře stále čitelný a je součástí principu
[Budeč, Zákolany]

146 Situovat urnový hrob mezi hroby rakvové je vždy krajním řešením; výsledek je rozporuplný, historické vazby jsou zpřetrhány
[Budeč, Zákolany]

147 Vyměřená místa pro umístění rakvových hrobů lze využít i pro uložení urn přímo do země, pokud to místní podmínky umožňují
[Německo, Deggendorf]

148 Volná plocha uvnitř oddělení s rozvrhem pro umístění urnových hrobů; řešení je univerzálně použitelné
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

C. 6.3. Kolumbárium

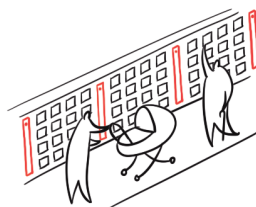
Poptávka po ukládání urnových schránek vysoce převyšuje nabídku. Je proto žádoucí budovat na stávajících hřbitovech další možnosti jejich uložení – především kolumbária. Vhodným umístěním kolumbária v rámci urbanistického rozvržení hřbitova lze významně determinovat celkový charakter pohřebiště; obdobně začleněním kolumbárií do již založené hřbitovní struktury. Kolumbária se zpravidla umísťují na hlavních či okružních cestách, vždy s přístupem po zpevněném povrchu komunikace. Kolumbária je možné integrovat do hřbitovních zdí, případně zvolit formu samostatných objektů. Trendem je druhotné využití hřbitovních objektů, které již neplní svoji původní funkci a jiné využití je v jejich případě problematické – typicky márnice a kaplové hrobky. Běžné je i vybudování kolumbária jako součást objektu krematoria, zpravidla v krytých arkádách nebo v samostatném prostoru. Pokud to prostorové řešení umožňuje, je vhodné před kolumbáriem umístit mobiliář k sezení.

Pro charakter kolumbária je stěžejní způsob řešení čelní stěny s přístupem k jednotlivým schránám s urnami. Nejrozšířenější je často osazení prosklenými dvířky s kovovým rámečkem. V takovém případě je však složité udržení sjednoceného vzhledu. Uspořádání se zákrytovými deskami s jednotným výrazem a regulací výzdoby pomocí systémových součástí kolumbária je z tohoto pohledu nadčasové. Vnitřní prostor schránek by měl být vodotěsný a přirozeně odvětraný. Pro prvky funerálních ozdob (květiny, svíčky, sezónní výzdoba) je nezbytné navrhnout háčky, objímky, police jako integrované součásti kolumbární zdi s jednotným designem. Je vhodné zřídit společné úložiště nářadí pro všechny nájemce kolumbária.

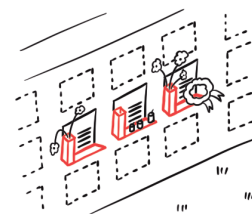
[OPATŘENÍ]

- rekonstruovat stávající kolumbária v havarijním stavu
- vybudovat na hřbitově kolumbárium podle kvalitního návrhu

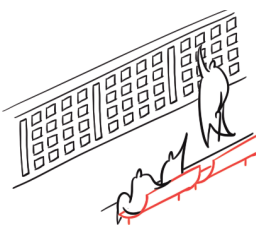
[PRAVIDLA]

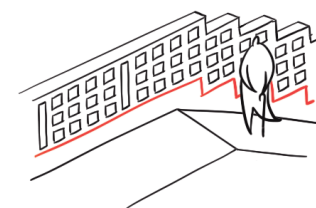
Stěna s urnovými schránkami by měla být v jistém rytmu pravidelně členěna na kratší oddíly, především z důvodu měřítka prostoru a snadnější orientace.

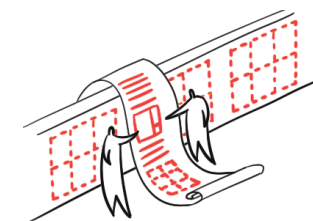
Pro prvky funerálních „ozdob“ (květiny, svíčky, sezónní výzdoba atd.) je nezbytné navrhnout háčky, objímky, police apod. jako integrovanou součást zdi kolumbária, s jasnou koncepcí a jednotným designem.

Pokud to prostorové řešení umožňuje, je vhodné do prostoru před kolumbáriem umístit mobiliář k sezení.

Je nezbytné, aby kolumbárium mělo sokl, resp. podezdívku, ve výši jedné schránky, a to i ve svažitém terénu.

Čelní stěna kolumbária obsahující urnové schránky by měla mít jasnou koncepci s jednotným výrazem zákrytových desek a výzdobou.

[PŘÍKLADY]

149 Velkokapacitní kolumbária se striktními pravidly pro nájemce – důslednost jejich dodržování vede k důstojnému výrazu
[*Itálie, Benátky, San Michele*]

150 Vhodným řešením je umístění kolumbária do kryté arkády, důležitou součástí vybavení jsou mobilní schůdky
[*Praha 10, Strašnický urnový hřbitov*]

151 Arkáda s kolumbárními schránkami – specifický tvar zákrytových desek jako součást konceptu předpolí krematoria
[*Rakousko, Vídeň, Simmering*]

152 Důstojný kolumbární objekt je ojedinělým příkladem kvalitní soudobé funerální architektury, v českém prostředí výjimečným
[*Horní Počaply*]

153 Opuštěná kaplová hrobka rekonstruovaná správcem pohřebiště na kolumbární objekt
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

154 Úprava kaplové hrobky na kolumbární objekt; umístění a vzhled schránek je řízen striktními pravidly
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

155 Samostatná kolumbária v rozvolněné struktuře – skupina sousedí s prostorem lesního hřbitova
[Praha 5, Motolský hřbitov]

156 Zeď kolumbária na svažitém terénu – výška podezdívky je optimální, stejně tak odstupňování přístupového chodníku
[Kamenný přívoz]

157 Zeď kolumbária bez závazných pravidel, která by regulovala proporce, materiál, řez písma i umístování květin a světel
[Protivín]

158 Prosklená dvířka schránek bez sjednocujícího řádu; problematický je i předprostor zasahující do komunikace
[Praha 12, Modřanský hřbitov]

159 Kombinace prosklených dvířek a zákrytových desek nahodile v rámci jednoho kolumbária se nedoporučuje
[Praha 10, Strašnický urnový hřbitov]

C. 6. 4. Rozptylová a vsypová loučka

Rozptylová či vsypová loučka může být významným prostorovým elementem hřbitova, optimálně v úzkém kontaktu s urnovým hájem, který svojí funkcí přirozeně doplňuje. Je aktuálním tématem při rozvaze o druhotném využití, resp. obnově historických, již nevyužívaných partií a původních oddělení hřbitovů. Nabízí se možnost využít potenciál historických náhrobků a vzrostlých dřevin. Jejich zapojení do konceptu může přinést novou kvalitu při zachování historické stopy místa.

Na rozptylovou i vsypovou loučku → [A. 2. Pojmy / s. 9] je zakázáno vstupovat a ukládat zde květinové dary. Někdy mají návštěvníci tendenci jednotlivé květinové dary po loučce volně poházet a ta pak ve výsledku může připomínat spíše skládku odpadu než pietní místo. Loučky je vhodné označit tabulkou (respektující vizuální identitu hřbitova), která návštěvníky informuje o tom, že toto místo je rozptylovou či vsypovou loučkou, s upozorněním, že není dovoleno návštěvníkům vstupovat na travnatou plochu. Ohraničení loučky musí být jasné a zřetelné, optimálně vyvýšenou hranou, živým plotem či jinou přirozenou bariérou. Pozůstalí mají možnost pohybovat se jen na vymezených místech na okraji loučky, kde může být umístěn základní mobiliář (lavičky, odpadkové koše atd.) a plocha pro uložení květinových darů a svíček. Květinové dary by měly být pouze z přírodních materiálů.

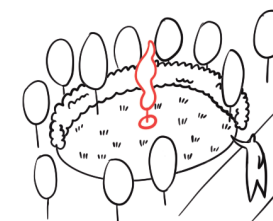
Loučka může být vybavena kamenným stolem, podstavcem nebo soklem, na kterém je urna s popelem před obřadem vystavena. Rovněž je možné, aby rozptylová loučka byla opatřena například deskou nebo stélou, kde jsou na přání pozůstalých postupně zapisována jména zemřelých (v jednotném stylu), jejichž ostatky byly na této loučce uloženy. Běžným přáním pozůstalých je však většinou dobrovolné rozhodnutí nemít náhrobek se jménem a zůstat v anonymitě.

Na rozptylové loučce je potřeba ponechat vyšší drn. Na ochranu proti větru a pro větší intimitu je vhodné loučku ohraničit po obvodu vyšší clonou stálezelených dřevin. V prostoru loučky lze umístit umělecké dílo. Podrobnější inspiraci je možné nalézt v publikaci ↗ *Pohřbívání a hřbitovy* (Stejskal & Šejvl, 2011) na stranách 78–82.

[OPATŘENÍ]

- dobře označit rozptylovou či vsypovou loučku a zamezit na ni vstupu či odkládání předmětů
- zřídit na hřbitově rozptylovou loučku
- zřídit na hřbitově vsypovou loučku

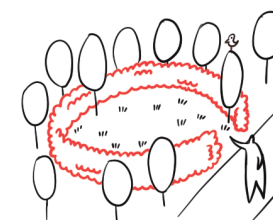
[PRAVIDLA]

Prostor rozptylové loučky je vhodné doplnit o prvek umožňující identifikaci s místem rozptylu – dřeviny, umělecká díla, věčný oheň (symbol žehu), epitaf apod.

Na okraji loučky je žádoucí vymežit místa pro klázení květin a svíček.

Je žádoucí vhodně oddělit loučku od navazujících částí pohřebiště a komunikací, optimálně živým plotem nebo jinou přirozenou bariérou.

Do prostoru rozptylové loučky je vhodné umísťovat neopadavé, stálezelené dřeviny.

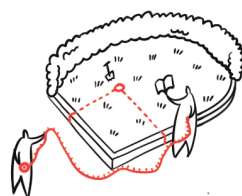
V blízkosti loučky je vhodné zřídit pódium pro řečníka (administrátora) obřadu (možno mobilní), případně lokálně zastřešit prostor vymezený pro obřad.

Vstup pozůstalých do prostoru loučky je nepřijatelný.

Je žádoucí loučku příslušně označit. Na hranici loučky je vhodné umístit plochý, tzv. manipulační kámen (nízký fundament) pro odložení rozptylové urny.

Každá vsypová jamka na vsypové loučce musí být přesně zaměřena pomocí značek na obrubě.

V dobře dostupném místě poblíž loučky je vhodné umístit společnou desku, kam lze na přání pozůstalých uvádět jména zemřelých.

[PŘÍKLADY]

160 Jednotné místo pro ukládání květinových darů akcentované vztýčeným kamenem – jednoduché a jasné řešení
[*Lštění*]

161 Orientovaný přístup k loučce, pozadí tvořené zelenou stěnou a sochařsky pojednaný monument ve vzájemném souladu a harmonii
[*Praha 16, Zbraslavský hřbitov*]

162 Pravoúhlý tvar loučky není podmínkou, rozložení musí vždy vycházet z místního kontextu; kamenný monument je orientačním prvkem
[*Humpolec*]

163 Nízká kamenná obruba loučky působí přirozeně a jasně definuje její vymezení vůči okolnímu pohřebišti
[*Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov*]

164 Rozptylová loučka je jasně vymezená, aby na ní lidé nevstupovali, a zároveň je na jejím okraji prostor pro kladení květin a svíček
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

165 Vertikální konstrukce sloužící pro instalaci květinových darů – zajímavý přístup k řešení, ale esteticky problematické zpracování
[Praha 5, Motolský hřbitov]

166 Podél okrajů vsypové loučky jsou umístěny desky, kam lze na přání pozůstalých uvádět jména zemřelých
[Praha 10, Strašnický evangelický hřbitov]

167 Plot kolem loučky je cizorodým prvkem degradujícím prostor, problematická je zejména jeho výška a tvarosloví
[Protivín]

C. 6. 5. Přírodní hřbitov

Přírodní hřbitovy jsou místem přívětivým k přírodnímu vývoji i proměňujícím se potřebám pozůstalých. V zahraničí nabývají rychle na oblibě, tradici mají především ve Velké Británii a v Německu, poptávka po nich však roste i v České republice. Reprezentují měnící se postoj ke smrti, na smrt se nahlíží v kontextu přírodních proměn. Snoubí se na nich úcta k zemřelým s úctou k přírodě, město i stát by tento způsob pohřbívání i údržby hřbitovů měly podporovat (částečně se tak již děje).

Ve Velké Británii vznikly od 90. let desítky přírodních hřbitovů (natural burial grounds). Pohřebiště by mělo splývat s okolní krajinou – resp. ji dotvářet. Na hroby se neumísťují náhrobní kameny ani jiná označení, někdy se vysazují stromy jako živé památníky. Postupným vysazováním stromů tak vznikají památníky lesy. Při jejich sázení se používají místní druhy a v péči o hřbitovní zeleň se uplatňují přírodě blízké postupy, podporující druhovou rozmanitost. Další možnosti jsou luční hřbitovy, kde se sázejí pouze luční květiny, které se ručně kosí. Na některých přírodních hřbitovech se pohřbívají celá těla (v rakvích z rozložitelných materiálů), aby se předešlo negativní ekologické zátěži spojené s kremací, na jiných se ukládá i popel. To je případ německých Friedwalden, kde se zpopelněné lidské ostatky ukládají ke vzrostlým stromům. Aby se zachoval přírodní vzhled místa, bývá na přírodních hřbitovech omezeno donášení květin či zapalování svíček. Místo náhrobníků jsou zde obvykle jen drobné cedulky se jmény umístěné na stromech, na kamenech v trávě, lavičkách či ptačích budkách.

V roce 2021 fungoval v Praze jediný hřbitov podle těchto principů, a to tzv. Les vzpomínek, který byl zřízen v rámci Ďáblického hřbitova v roce 2015. V Lese vzpomínek se ukládá popel v biologicky rozložitelných urnách ke kořenům vzrostlých stromů. Na kmeny stromů lze na přání pozůstalých připevnit drobné dřevěné cedulky se jmény zemřelých (tak, aby nebyly stromy poškozeny). Projekt je doplněn uměleckými prvky.

Les vzpomínek je místem, kde může proběhnout nejen obřadní uložení popela, ale také obřad posledního rozloučení. Lidé si Les vzpomínek nevybírají jen kvůli svému vztahu k přírodě, ale často jako vhodnou alternativu k obřadům ve smutečních obřadních síních či v krematoriích, které vnímají jako neosobní, vyprázdňené a chladné. S prostředím přírodního hřbitova se pojí osobitě pohřební a pietní rituály a lidé tak zjišťují, že hřbitov nemusí být depresivní a že rituály spojené s pohřbíváním nemusí být traumatizující. Les je otevřený pojmout obřad kreativně a osobitě. Mohou se zde odehrát tradiční obřady s knězem či obřadníkem i netradiční vzpomínkové slavnosti připravené samotnými pozůstalými. V Lese vzpomínek je možné udělat také piknik. Na rozdíl od klasických smutečních síní není prostor členěn na pomyslné hlediště pro pozůstalé a jeviště pro řečníka a katafalk. Takovému uspořádání, které staví pozůstalé do role diváků, se koncept záměrně vyhýbá, při obřadech se volí kruhové uspořádání, které pozůstalým umožňuje více se zapojit.

Na přírodních hřbitovech, kde se ukládají urny ke kořenům vzrostlých stromů, se musí respektovat vegetační klid, aby se nepoškodily kořeny stromů. Ukládat urny je tak možné pouze od března do začátku listopadu.

Přinášení květin, svíček či dekorací, které nejsou kompostovatelné, na přírodní hřbitov je zakázané. Například v Lese vzpomínek je pro zapalování svíček vyhrazená tzv. „Skořápka“, objekt z pískovce s mělkou prohlubní pro vodu, na jejíž hladinu mohou pozůstalí pokládat svíčky. Plovoucí svíčky by měly být bez obalu, z včelího vosku, který navíc lze opakovaně recyklovat. Cílem správy přírodního hřbitova je (mimo jiné) nevytvářet odpad. Na přírodních hřbitovech péči o hrob přebírá příroda. V Lese vzpomínek se jen párkrát do roka poseče tráva, která se

pak používá na mulčování záhonů. Dalším aspektem přírodního pohřebnictví je podpora lokální biodiverzity, na hřbitově by tak měly být místní druhy rostlin. Lze je kombinovat tak, aby kvetly v různých fázích roku a byly prospěšné pro hmyz. Například v pražském Lese vzpomínek jsou včelí úly a spolek zde vyrábí tzv. hřbitovní med.

Les vzpomínek na Ďáblickém hřbitově je jediným přírodním hřbitovem v Praze. Na místě, které bylo vybráno, byly již vzrostlé stromy. Není tam tedy prostor pro pohřbívání celých těl, ukládá se tam proto jen popel. Ideálem je však pohřbívat celá těla. Je to šetrnější nejen pro přírodu, ale i pro pozůstalé, mohou se lépe rozloučit. Mohou tělo vidět, omýt, obléci, pokládat květiny do rakve. U pohřbů, jejichž součástí je i rozloučení s tělem zesnulého, si pozůstalí lépe uvědomí, že jejich blízký člověk opravdu odešel.

Přírodnímu pohřebnictví a jeho propagaci se v Česku dlouhodobě věnuje spolek Ke kořenům. Jedna ze spoluzakladatelek spolku na toto téma vypracovala diplomovou práci: „Až umřu, zasadte na mně jablko“. *Environmentální a společenské přínosy přírodního pohřebnictví (Dobešová, 2012)*. Spolek k tématu pravidelně pořádá přednášky, semináře a diskuze, spolupracuje se zřizovateli hřbitovů. Řada informací o zakládání a správě přírodních hřbitovů lze dohledat na jejich webu nebo také na webu organizace Živica, která se tématu věnuje na Slovensku.

[OPATŘENÍ]

- propagovat přírodní pohřbívání
- realizovat možnost přírodního pohřbívání na hřbitově

C. 6. 6. Společný hrob

Dle ustanovení *§ 7, písm. i) zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví*, má provozovatel pohřební služby povinnost zajistit uložení nevyzvednutých ostatků do společného hrobu na veřejném pohřebišti. Pro provozovatele pohřebiště je nejvhodnějším řešením zřídit společný hrob. Náklady na jeho provoz a správu hradí zřizovatel pohřebiště. Většina pražských hřbitovů již společný hrob zřízený má, příp. se v roce 2021 dokončovaly či zřizovaly.

Do společného hrobu se umísťují lidské ostatky ze zrušených rakvových hrobů a hrobek, resp. hrobových míst bez zaplaceného nájmu, kdy bylo toto místo nabídnuto dále k pronájmu a užívání. Jde tak o tzv. druhotné uložení ostatků.

V případě klasického pohřbení je možnost v rámci veřejného pohřebiště zakomponovat společný hrob mezi rozměrově standardizovaná hrobová místa, tj. využít některý z nepoužívaných hrobů, případně využít prostor v historické části hřbitova. Vhodné je také umístění v součinnosti urnového háje.

Společné hroby jsou také využívány pro uložení ostatků ze sociálního pohřbu. Sociální pohřby (zesnulý bez pozůstalých) jsou v drtivé většině případů řešeny kremací ostatků a uložením do společného hrobu. Pro sociální pohřby by bylo vhodnější využívat přírodní způsoby pohřbívání a tak zároveň přispět k ekologickému způsobu pohřbívání na dalších hřbitovech a téma více komunikovat.

[OPATŘENÍ]

- zřídit na hřbitově společný hrob

[PŘÍKLADY]

168 Společný urnový hrob na ploše historické části hřbitova; přes diskutabilní tvarosloví a vymezení se jedná o vhodné řešení
[Praha 3, Olšanské hřbitovy]

169 Společné pohřebiště ve formě rozptylové louky; zpravidla finální způsob uložení zpopelněných ostatků na zvlášť vymezeném místě
[Beroun]

170 Druhotný hrob ostatků přemístěných z místa znehodnoceného stavbou, akcentovaný sochařským monumentem
[Praha 3, Nový židovský hřbitov na Olšanech]

C. 6. 7. Ostatní způsoby pohřbívání

Při rozšiřování stávajících hřbitovů nebo případném zřizování hřbitovů nových je třeba vzít do úvahy společenskou poptávku po dosud málo používaných způsobech pohřbívání a pečlivě zvážit, zda a jaké pro potřeby obyvatel Prahy zvolit. V zahraničí se v reakci na poptávku po ekologičtějším způsobech pohřbívání či zakládání i správu hřbitovů rozvinuly i jejich další formy.

Designérka a architektka Katrina Spade rozvíjí myšlenku kompostování lidských pozůstatků, první kompostárium bylo otevřeno na jaře 2021 v americkém Seattlu. S podobnou myšlenkou přišel pár italských designérů Anna Citelli a Raoul Bretzel. V rámci svého projektu Capsula Mundi navrhli organickou rakev ve tvaru vejce, která slouží jako výživný substrát pro sazenici stromu. Po pohřbení se rozložitelná skořápka kapsle rozlomí a ostatky poskytují živiny stromku vysazenému přímo nad nimi.

Také ke kremaci, při které se do ovzduší vypustí přibližně 350 kg emisí oxidu uhličitého, vzniklo několik alternativ. Jednou z nich je tzv. vodní kremace, oficiálně nazývaná alkalická hydrolýza. Tak jako tradiční kremace i vodní varianta redukuje lidské ostatky na kosti. K tomuto účelu je tělo umístěno do tlakové komory z nerezové oceli, v níž cirkuluje speciální roztok zahřátý na 177 °C. Pro porovnání: u klasické kremace je zapotřebí teplota až 1 000 °C. Silný tlak roztoku způsobuje rozklad měkkých tkání a stejný proces je následně použit na rozmělnění kostí. Výsledkem vodní kremace je pak kapalina, která prochází čističkou odpadních vod. Případné chemikálie přítomné v lidském těle jsou tak vyfiltrovány a nedostanou se do půdy či do vzduchu jako v případě tradičního pohřbu či kremace. Vodní kremace spotřebuje v porovnání s kremací žehem pouze osminu energie, produkuje čtyřnásobně méně emisí oxidu uhličitého, nedochází při ní k intoxikaci půdy a vzduchu chemikáliemi z těla a nevyužívá žádné toxiny nutné k balzamování. Ani množství spotřebované vody není závratné, rovná se průměrné třídní spotřebě jednoho člověka.

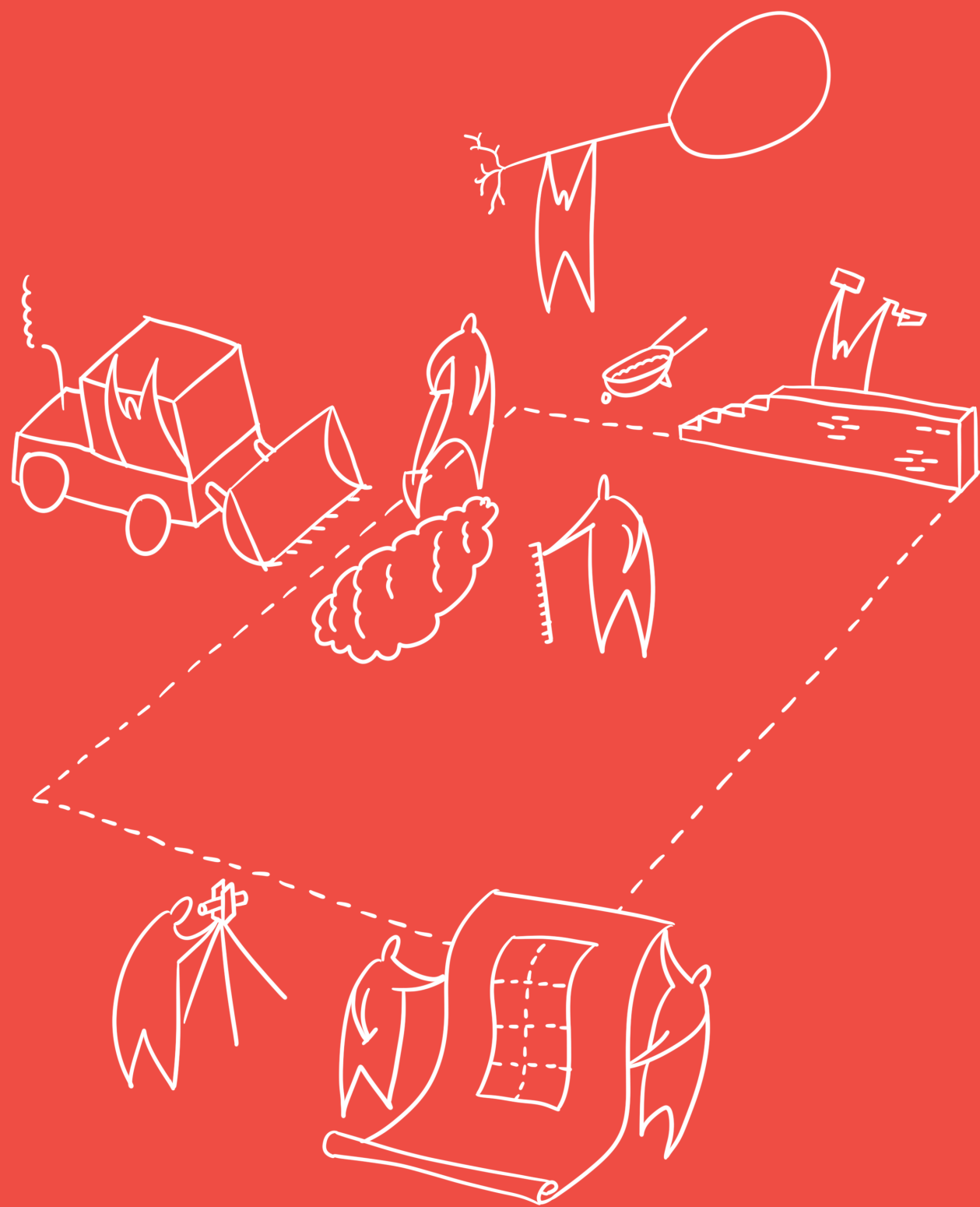
Zpopelnit lze lidské pozůstatky i za velmi nízkých teplot, metodou tzv. kryomace. Při ní je tělo zmrazeno na -18 °C a ponořeno do tekutého dusíku. Po prokřehnutí jej vibrace roztříští na prach, který je ve vakuové sušičce zbaven vody a v odstředivce zbaven kovů včetně rtuti. Výsledný organický prach je poté buď spálen v malé kremační peci a uložen do urny, nebo je v biodegradabilní rakvi pohřben do země, kde se do roka promění v kompost.

Další možností pohřbení je zkapalnění neboli resomace. Zemřelý je uložen do hliníkového kontejneru s roztokem hydroxidu draselného. Rozklad probíhá za mnohem nižší teploty (asi 150 °C), než je potřeba k běžné kremaci, a pod vysokým tlakem. Během tří hodin se tělo kromě části skeletu rozloží na netoxickou tekutinu, kterou lze použít například pro zalití květin. Zbytek kostí je rozdrcen a předán rodině k uchování v urně.

Výhoda zmíněných metod oproti běžné kremaci spočívá v menší energetické náročnosti i nižší emisí skleníkových plynů a rtuti. Je pravděpodobné, že se nové technologie budou díky své praktičnosti a nenáročnosti dále rozšiřovat. I když v Česku zatím nejsou rozšířeny, česká legislativa je prakticky nezakazuje, pokud je zachována pieta.

[O P A T Ř E N Í]

→ diskutovat o možnostech ekologického pohřbívání
a vytvářet pro něj podmínky

D

NOVÉ HŘBITOVY

Založení nového hřbitova, případně významné rozšíření stávajícího se děje poměrně výjimečně. V roce 2015 byl otevřen Les vzpomínek v areálu Ďáblického hřbitova, kde se ukládá popel zemřelých ke kořenům stromů. V posledních letech proběhly v Praze dvě soutěže o návrh hřbitova: v roce 2015 Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy ve spolupráci se Správou pražských hřbitovů vyhlásil urbanisticko-architektonickou soutěž na rozšíření Hostivařského hřbitova; v roce 2017 městská část Praha-Suchdol vypsal architektonicko-krajinářskou projektovou soutěž o návrh nového hřbitova u kaple sv. Václava (původně Starý suchdolský hřbitov). V roce 2019 vznikl návrh na úpravu Kbelského hřbitova.

Na většině stávajících hřbitovů je dostatečná kapacita pro klasické pohřbívání, případně na nich lze ještě vybudovat další kolumbária. O nový hřbitov tak může být zájem spíše lokálně, chybí-li hřbitov v konkrétním územním celku, či z důvodu poptávky po specifickém druhu pohřbívání (např. přírodní pohřebiště, neveřejná pohřebiště pro náboženské minority). V Praze se také nenachází žádný hřbitov pro ukládání pozůstatků drobných domácích zvířat. Roste zájem o ekologické způsoby pohřbívání a zelené hřbitovy.

Hřbitovy nelze zakládat nahodile. Jejich umístění a výběr místa jsou regulovány územním plánem → [B. 1. 2. Územní plán / s. 17 & B. 1. 3. Metropolitní plán / s. 18] a musí být respektovány nejen nároky hygienické, ale také provozně ekonomické a dopravní, včetně nároků na estetiku a pietu místa. Při plánování hřbitova je nezbytné řídit se platnými právními předpisy ↗ zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) a ↗ zákona č. 193/2017 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů. Požadavky na zakládání pohřebišť lze stanovit určitými pravidly vyplývajícími ze zásad územního plánování. Umístění stavby musí být v souladu s vydaným územním plánem formou opatření obecné povahy a územním rozhodnutím, které je ukončením územně plánovacího procesu. Pro pohřebiště musí být zvoleno místo vyhovující hygienickým a pietním požadavkům, stranou prašného, hlučného a zapáchajícího provozu, pokud možno na závětrné straně obce a na území esteticky působivém. Výhodné je napojení na přírodní území obce, zvláště na lesní prostory, přestože platný zákon o pohřebnictví nebrání ani tomu, aby byly hřbitovy zakládány uvnitř zástavby.

Při návrhu nového pohřebiště či při jakémkoliv rozšiřování a úpravě hřbitovů je potřeba postupovat plánovitě a programově, aby i s odstupem let byl tento prostor funkční a splňoval veškeré estetické nároky. Nový hřbitov by měl vzniknout na základě krajinářsko-architektonické soutěže, jejímž zadáním bude vypracování koncepce řešení hřbitova s jednotlivými požadavky na jeho vybavení, výsadbu a další faktory. Založení zeleně je třeba provést dle odborně zpracovaného projektu. Každý hřbitov by měl být jedinečný, a proto tento dokument nespécifikuje konkrétní vhodnou podobu, ale pouze doporučuje některé aspekty pro zadání soutěže.

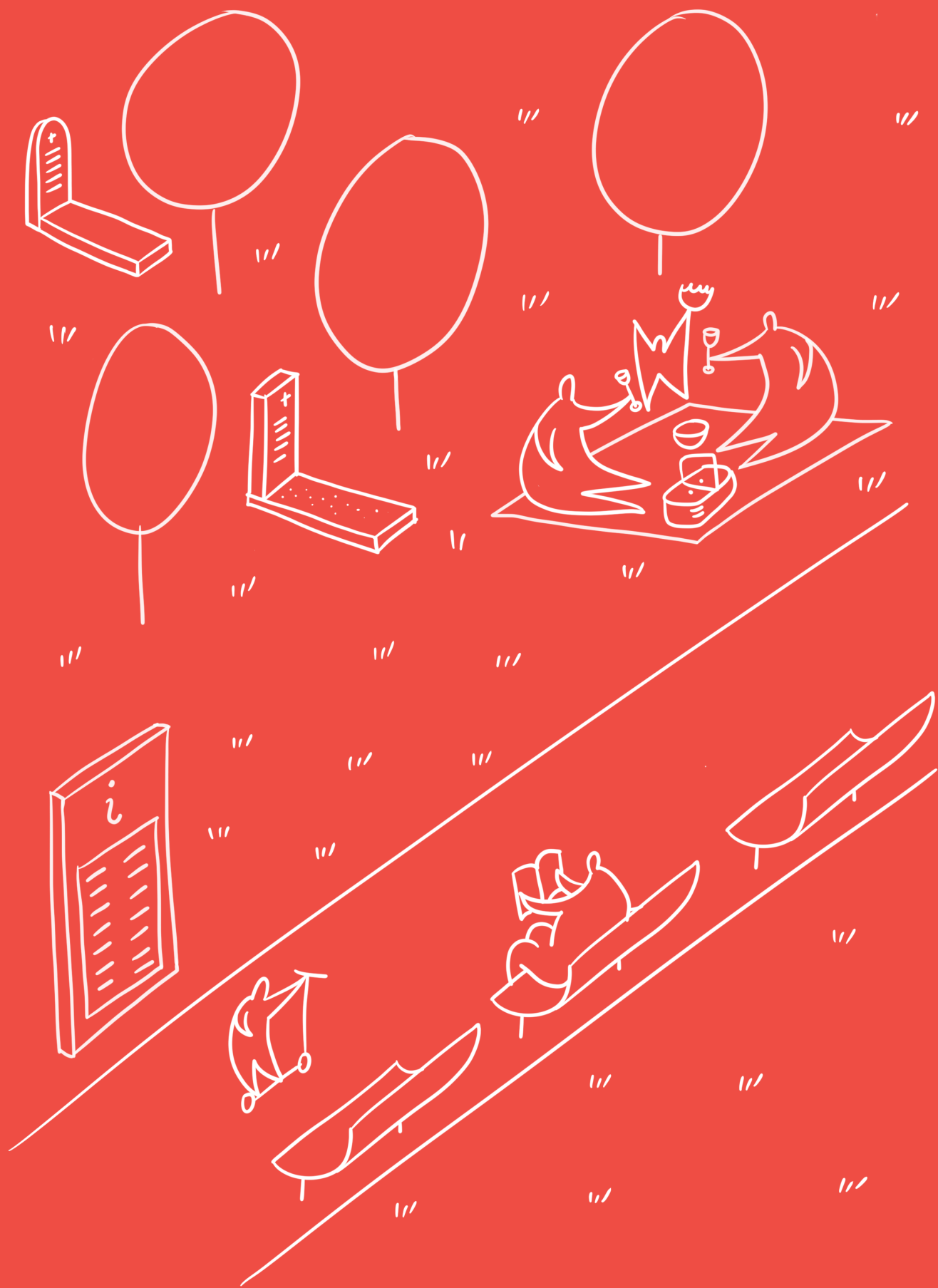
Prostor by měl navozovat prožitek úcty a piety k zemřelým, ale neměl by působit tísnivě. Základní rozvržení pohřebiště musí být jednoduché a přehledné, podporující snadnou intuitivní orientaci. Koncept uspořádání by měl pracovat s jasnou vizí budoucího potenciálu a rozvoje hřbitovního areálu. Dobře zvolená pozice vstupu, trasování komunikací a umístění volných prostranství je pro rozvržení hřbitovních oddělení s hrobovými místy stěžejní. Důraz je nutné klást zejména na přehlednost, snadnou orientaci návštěvníků a bezproblémovou dostupnost provozně exponovaných míst. Každý prvek, podílející se na uspořádání prostoru areálu, má svoji nezastupitelnou funkční roli.

Vzhledem k trendům, ale i nezbytné udržitelnosti hřbitova je vhodné volit návrh i fungování hřbitova přírodě blízkým způsobem. Neexistuje žádný nárok na náhrobek, hřbitovy nebo některá oddělení tak mohou být bez nich. V případě klasického hřbitova, jehož obraz významně ovlivňují hmoty náhrobků a poměry mezi volnými plochami hrobových míst a plochami obsazenými hroby, je nutné v projektu určit jejich limitující faktory prostorové regulace týkající se rozměru a materiálu. Velikost a materiál náhrobků by měl stanovit autor návrhu.

Hřbitovy by měly být prostorem ztišení a vzpomínky, mohou navozovat pocit „zahrady zesnulých“. Tomu by měl odpovídat výběr vegetace a začlenění ostatních architektonických prvků (např. smuteční síně, technických prostor apod.) do celkového rázu daného prostoru. Nové hřbitovy není nutné ohraňovat zdí (ta historicky sloužila především jako ochrana před jinověrci a dravou zvěří) a mohou se tak lépe prolnout s okolní krajinou či veřejnými prostranstvími města.

Obecné doporučené požadavky na témata řešení pro zadání soutěže o návrh hřbitova:

- navržení veřejného prostoru dle rozsahu funkční plochy v územním plánu;
- respekt ke kulturní krajině;
- návrh sadovnické koncepce, která by programově chápala vegetaci nově navrhovaného hřbitova jako součást systému městské zeleně;
- návaznost na okolí a návrh prostupnosti území, umístění vstupů;
- základní prostorové rozvržení hřbitova;
- trasování cest;
- vymezení prostoru pro různé druhy pohřbívání;
- umístění objektů na hřbitově – toalety, smuteční obřadní síň, infocentrum, kanceláře apod.;
- umístění osvětlení, mobiliáře, vodního prvku, výtvarného díla apod.;
- koncept a specifikace vegetace – řešení výsadby dotvářejících charakter a kompozici pohřebiště, pozice stromů a keřů, potenciál stávající vzrostlé zeleně;
- řešení technického zázemí hřbitova – sklady, hospodářský dvůr, kompost apod.;
- návrh etapizace realizace stavebního programu návrhu a možnosti případného dalšího rozvoje hřbitova v budoucnu;
- variabilita řešení pro různé způsoby pohřbívání reagující na měnící se trendy a další možnosti využití.

E

ZRUŠENÉ HŘBITOVY

Nefunkční historický hřbitov přináší možnost transformace jeho plochy na novou funkci při zachování historické stopy a paměti místa. Hřbitovy, které z jakéhokoli důvodu již neplní svoji primární funerální funkci, zůstávají i nadále důležitým urbanizovaným územím města, prostorem umožňujícím funkční konverzi. Těžištěm těchto změn může být zejména vznik nového městského parku lokálního významu nebo parku pietního.

Veřejné pohřebiště může být zrušeno jen ve veřejném zájmu a na základě rozhodnutí územně příslušného krajského úřadu. Pokud je to nutné, vyhláší se současně i zákaz pohřbívání. Veřejné pohřebiště může být zrušeno až po uplynutí všech lhůt, na které jsou hrobová místa pronajata, nejdříve však po uplynutí tlečí doby od posledního uložení lidských pozůstatků do hrobu. V případě, že je vydán zákaz pohřbívání na příslušném hřbitově nebo je hřbitov rušen, je provozovatel hřbitova povinen o tom informovat písemně veškeré nájemce hrobových míst a tuto informaci zveřejnit na místě na daném pohřebišti obvyklém. Náklady spojené s pracemi na zrušení veřejného pohřebiště hradí ten, kdo měl zájem na zrušení pohřebiště. V případě rušení pohřebiště před uplynutím výše uvedených lhůt je územně příslušný krajský úřad povinen zajistit a uhradit exhumace a převezení lidských ostatků, přemístění zeminy a travního porostu z rozptylové loučky a vsypových luk na jiné vhodné veřejné pohřebiště.

Pro zrušení hrobů nebo hrobek prohlášených za kulturní památku je nutné, aby toto prohlášení nejprve zrušilo Ministerstvo kultury. V případě, že by se jednalo o válečný hrob, je třeba k jeho zrušení nebo přemístění souhlas Ministerstva obrany podle *zákona č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech, ve znění pozdějších předpisů.*

Po uplynutí tlečí doby a po přemístění ostatků na nový hřbitov lze vybudovat na místě zrušeného starého hřbitova veřejný park, který může poskytovat možnost oddechu v městských centrech s připomínkou pietního místa, např. s ponechanými historickými náhrobky.

Historickou stopu místa mohou nést původní historické náhrobky a součásti hrobových zařízení; ty je možné soustředit do konkrétního místa – okrsku, vymezeného v rámci parkové plochy (např. Wahringer Schubertpark ve Vídni), případně ponechat náhrobky v jejich původním rozložení (např. St. Marx Friedhof ve Vídni, Malostranský hřbitov). Takto konzervované hřbitovy jsou jedinečnou památkou, lapidáriem a vyhledávaným turistickým cílem. Na jejich znovuvyužití a správě lze spolupracovat se zájmovými spolky a místními komunitami.

V pražském prostředí je aktuální revitalizace opuštěného starého bubenečského hřbitova Na Skalce či lokální konverze již nefunkčních hřbitovních oddělení (např. oddělení II., III. a V. na Olšanských hřbitovech). Zde lze uvažovat o zřizování hrobových míst či okrsků, které v kontextu celého hřbitova scházejí, případně je jejich kapacita nedostatečná, zejména vsypových a rozptylových louček.

171 U zrušeného hřbitova s historickou strukturou a náhrobními kameny je snahou zachování atmosféry [Rakousko, Vídeň, St. Marx Friedhof]

F

PŘÍLOHY

Zkratky

EFFS – Evropská federace pohřebních služeb

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

HDV – hospodaření s dešťovou vodou

IPR PRAHA – Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy

K+R PARKOVÁNÍ – „kiss and ride“, tzn. „polib a jed“, typ parkování pro rychlé zastavení za účelem vystoupení a nastoupení spolujezdce

MHMP – Magistrát hlavního města Prahy

MPP – Metropolitní plán hlavního města Prahy, pořizovaný od roku 2012, s plánovanou účinností od 1. 1. 2023

MZI – modrozelená infrastruktura

NPÚ – Národní památkový ústav

SP – Sdružení pohřebnictví v České republice

SPH – Správa pražských hřbitovů

TSK – Technická správa komunikací

ÚAP – Územně analytické podklady hlavního města Prahy

ÚP – Územní plán sídelního útvaru hlavního města Prahy, schválený v roce 1999 s účinností od 1. 1. 2000

ZDR – Odbor zdravotnictví MHMP

ZHMP – Zastupitelstvo hlavního města Prahy

ZIO – Odbor živnostenský a občanskoprávní MHMP

Doporučená literatura

DOBEŠOVÁ, B. „Až umřu, zasaďte na mně jabloň.“ Environmentální a společenské přínosy přírodního pohřebnictví [online]. Brno, 2012. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/j4pr8/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Hana LIBROVÁ.

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy, 2014

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. plug-in Manuálu tvorby veřejných prostranství: Umělecká díla na veřejných prostranstvích hl. m. Prahy, 2018

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Katalog doporučených prvků veřejných prostranství

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Městský standard pro uliční stromořadí Prahy

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Standard doporučených prvků hospodaření s dešťovou vodou

Magistrát hlavního města Prahy. Manuál pro kultivovanou Prahu, 2020

Magistrát hlavního města Prahy. Příručka památkové péče: Firemní označení, reklamní a informační zařízení v památkově chráněném území hlavního města Prahy, 2018

STEJSKAL, D., ŠEJVL, J. a kol. Pohřbívání a hřbitovy. Praha: Wolters Kluwer, 2011.

ŠUŠLÍKOVÁ L. a kol. Voda ve městě. Metodika pro hospodaření s dešťovou vodou ve vazbě na zelenou infrastrukturu. Praha: ČVUT v Praze, 2021

Technologie hlavního města Prahy. Koncepce veřejného osvětlení v hlavním městě Praze

vyhláška č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení

zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění

zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (pohřbívání klinického odpadu)

Zdroje

BASMAJIAN, C., COUTTS, C. Death and Burial: In the Past Lies the Future. MONU, 2019(31), s. 41–47.

BURCIN, B., ČERMÁK, Z., KUČERA, T., ŠÍDLO, L. Prognóza vývoje obyvatelstva na území hl. m. Prahy a odhadů náhradové migrace na období do roku 2050. Praha, 2014.

ČÁPOVÁ, B. Vrátit smrti důstojnost. Designérka Jana Trombíková se snaží, aby i poslední rozloučení bylo vkusné a estetické. In: Czechdesign [online]. 19. 11. 2020 [cit. 25. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/vratit-smrti-dustojnost-designerka-jana-trombikova-se-snazi-aby-i-posledni-rozlouceni-bylo-vkusne-a-esteticke>

ČSÚ. Projekce obyvatelstva v krajích a oblastech ČR do roku 2065. Praha, 2013.

DAŇKOVÁ, M. Bez náhrobku, umělých květin i rakví. Češky bojují za ekologičtější hroby i pohřby. In: Aktuálně.cz [online]. 3. 6. 2019 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zpet-ke-korenum-bez-nahrobku-umelych-kvetin-a-rakvi-cesky-bo/r~56b962727fd811e9ab10ac1f6b220ee8/>

DOBEŠOVÁ, B. „Až umřu, zasadte na mně jabloň.“ Environmentální a společenské přínosy přírodního pohřebnictví [online]. Brno, 2012 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/j4pr8/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Hana LIBROVÁ.

DOBEŠOVÁ, B. Přírodní pohřebnictví. In Špatenková, N. a kol. O posledních věcech člověka. Praha: Galén, 2014.

DOBEŠOVÁ, B., SUCHÁNSKA, M., FABEROVÁ, T., MOTÁVKOVÁ, Z., FRYČOVÁ, L. Les vzpomínek. ERA21, 2014(5), s. 58–59.

DOMLESKY, A. Claim Domain: An Urban Case for Burial. MONU, 2019(31), s. 105–111.

EXNEROVÁ, A. FUCHS, R., ŠKOPEK, J. Atlas hnízdního rozšíření ptáků Prahy. Praha: Česká společnost ornitologická v nakl. Consult, 2002.

GREČKO, T. Po pohřbu lidé nejvíce litují, že nic neřekli, říká ceremoniářka z přírodního hřbitova. In: Deník N [online]. 25. 1. 2021 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <https://denikn.cz/546505/po-pohrbu-lide-nejvice-lituji-ze-nic-nerekli-rika-celebrantka-z-prirodniho-hrbitova/>

HANSON, N. The Silent City. MONU, 2019(31), s. 58–63.

KASSAB, O., YOUSSEF, M. With Seven Bodies in My Backyard. MONU, 2019(31), s. 20–27.

KŘESADLOVÁ L., OLŠAN J., EHRLICH M., Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění. Praha: Národní památkový ústav, 2015.

KOLIBAČOVÁ, K. Přírodní pohřebnictví: zpátky ke kořenům. In: A2larm.cz [online]. 14. 1. 2017 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2017/01/prirodni-pohrebnictvi-zpatky-ke-korenum/>

KONDELOVÁ, T. Portály do historie, místa smrti aj života. Aká je kultura smútku a cintorínov?. In: Interez [online]. 24. 10. 2019 [cit. 11. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.interez.sk/portaly-do-historie-miesta-smrti-aj-zivota-aka-je-kultura-smutku-a-cintorinov/>

KOVÁŘ, J., PEŘINKOVÁ, M., ŠPATENKOVÁ N. a kol. Hřbitov jako veřejný prostor. Praha: Gasset, 2014.

KOVAŘÍK, P. Procházky po pražských hřbitovech. Praha: Knižní klub, 2017.
LANDA, F. Prach jsi a v prach se navrátíš?. ERA21, 2014(5), s. 54–55.

MACHAČKOVÁ, J., FIALOVÁ, E., KÝVALOVÁ, M., VÍCHOVÁ, J., HOLENDOVÁ, L., SMÍŠEK, J. Stavební zákon. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 412.

MARINOVA, E. Coexisting: A Matter of Life and Death. MONU, 2019(31), s. 120–126.

MATĚJKOVÁ, E. Ekologická rakev pro mě byla láska na první pohled, říká ekofunebračka Blanka Javor Dobešová. In: MuniMedia.cz [online]. 15. 4. 2020 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.munimedia.cz/prispevek/ekologicka-rakev-pro-me-byla-laska-na-prvni-pohled-rika-ekofunebracka-blanka-javor-dobesova-16554/>

MELICHAROVÁ, V. Chceme bourat stereotypy. Hřbitov není depresivní místo a na pohřeb se nemusí chodit v černé, říká nový ředitel Správy pražských hřbitovů. In: campuj.online [online]. 1. 4. 2021 [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.campuj.online/blog/rozhovor-martin-cervený>

Ministerstvo pro místní rozvoj: Pohřebnictví. Otázky a odpovědi. 2019.

MÜLLER, Zdeněk. Hřbitovní právo. Právní rozhledy, 1997(6), s. 302.

NEŠPOROVÁ, O. Na věčnost bez patosu. Pohřební rituály za komunismu a dnes. Dějiny a současnost, 2008(11), s. 40–43.

NEŠPOROVÁ, O. O smrti a pohřbívání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

PAVLÍČEK, V. a kol. Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky. Praha: Leges, 2020.

PK FLORA. Pasporty hřbitovů pro Správu pražských hřbitovů, 1996, akt. 1999.

Pohřební služba. Rozhovor: Karel Kobliha, ředitel společnosti Správa pražských hřbitovů. In: Pohřeb.cz [online]. 1. 2. 2020 [cit. 24. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.pohreb.cz/rozhovor-karel-kobliha-reditel-spolecnosti-sprava-prazskych-hrbitovu>

RÜGG, J. Cemetery and Crematorium Futures. MONU, 2019(31), s. 54–57.

SKALICKÁ, E. a kol. Pražská pohřebiště a hřbitovy. Praha: Útvar rozvoje hlavního města Prahy, 2006.

STEJSKAL, D., ŠEJVL, J. a kol. Pohřbívání a hřbitovy. Praha: Wolters Kluwer, 2011.

SYSLOVÁ, Š. Ochočit si smrt. Rozhovor Šárky Syslové s Olgou Nešporovou. ERA21, 2014(5), s. 20–21.

ŠEMROVÁ, A. Hrob v lese vzpomínek. In: jádu [online]. 03/2015 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.goethe.de/ins/cz/prj/jug/the/zah/cs14127412.htm>

ŠUŠLÍKOVÁ L. a kol. Voda ve městě. Metodika pro hospodaření s dešťovou vodou ve vazbě na zelenou infrastrukturu. Praha: ČVUT v Praze, 2021.

TONG, S. Beyond the Grave: Conscious Consumption in Life and Death. MONU, 2019(31), s. 48–53.

UPMEYER, B. Democratizing Death. Interview with Karla Rothstein. MONU, 2019(31), s. 4–11.

VARVAŘOVSKÝ, P. a kol. Pohřebnictví. Brno: Veřejný ochránce práv, 2013.

zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (pohřbívání klinického odpadu)

zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

Řád veřejného pohřebiště závazný pro všechna pohřebiště ve vlastnictví hl. m. Prahy, 2020

Řád veřejného pohřebiště Ďáblický hřbitov, 2021

Řád veřejného pohřebiště Malostranský hřbitov, 2021

Řád veřejného pohřebiště Strašnický hřbitov a Motolský hřbitov, 2021

Řád veřejného pohřebiště Bohnický hřbitov, Branický hřbitov, Břevnovský hřbitov, Bubenečský hřbitov, Hloubětínský hřbitov, Hlubočepský hřbitov, Holešovický hřbitov, Hostivařský hřbitov, Hrdlořežský hřbitov, Jinonický hřbitov, Kobylský hřbitov, Košířský hřbitov, Libeňský hřbitov, Malvazinecký hřbitov, Nuselský hřbitov, Olšanský hřbitov, Podolský hřbitov, Prosecký hřbitov, Radlický hřbitov, Ruzyňský hřbitov, Strašnický evangelický hřbitov, Střešovický hřbitov, Šárecký hřbitov, Vinohradský hřbitov, Vokovický hřbitov, Vršovický hřbitov, Vyšehradský hřbitov a Záběhlický hřbitov, 2021

Zřizovací listina Správy pražských hřbitovů

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Územně analytické podklady hlavního města Prahy, 2016

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Územně analytické podklady hlavního města Prahy, 2020

Územní plán sídelního útvaru hlavního města Prahy, 1999–2020

Útvar rozvoje hlavního města Prahy. Průvodní zpráva Územního plánu sídelního útvaru hlavního města Prahy, 1999

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Metropolitní plán hlavního města Prahy, 2020

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy, 2014

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. plug-in Manuálu tvorby veřejných prostranství: Umělecká díla na veřejných prostranstvích hl. m. Prahy, 2018

Magistrát hlavního města Prahy. Manuál pro kultivovanou Prahu, 2020

nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2009, sp. zn. I. ÚS 2477/08

nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2002, Pl. ÚS 6/02

PRAŽSKÉ HŘBITOVY

plug-in → Manuál tvorby veřejných prostranství

—

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy
Kancelář veřejného prostoru
Vyšehradská 57, 128 00 Praha 2

—

manual.iprpraha.cz

AUTOŘI:

Karolína Plášková, Kancelář veřejného prostoru, IPR Praha
Filip Ditrich, Kancelář podpory území, IPR Praha
Kristina Ullmannová, Kancelář veřejného prostoru, IPR Praha

Karel Slánský, Kancelář zelené infrastruktury, IPR Praha
(kapitoly B. 2. Přírodní hodnoty; C. 5. Modrozelená infrastruktura)

Kateřina Rabiňáková, Kancelář právní, IPR Praha
(kapitoly B. 7. Právní rámec; C. 3. 1. Ochranné pásmo)

ILUSTRACE: Marek Kundera, Kancelář veřejného prostoru, IPR Praha

FOTOGRAFIE:

Filip Ditrich, Jan Malý, Marie Leličová,
Karolína Plášková, Martin Červený

JAZYKOVÁ KOREKTURA:

Nataša Machačová

GRAFICKÝ NÁVRH & SAZBA:

Studio Formaat

SPOLUPRÁCE:

tým Kanceláře veřejného prostoru, IPR Praha
Lucie Pára, Kancelář strategií a politik udržitelnosti, IPR Praha
Tomáš Brabec, Kancelář analýz a prognóz, IPR Praha
Martin Kubeš, Kancelář metropolitního plánování, IPR Praha
Milena Johnová, radní pro oblast sociální politiky a zdravotnictví MHMP
Petr Zeman, předseda Výboru pro územní rozvoj, územní plán
a památkovou péči ZHMP
Petra Vinařová, specialista pohřebnictví, Odbor zdravotnictví (ZDR) MHMP
Zdenka Poliačiková, Národní památkový ústav
Ivana Síbrtová, vedoucí oddělení státní správy památkové péče,
Odbor památkové péče (OPP) MHMP
Martin Červený, ředitel Správy pražských hřbitovů
Karel Kobliha, bývalý ředitel Správy pražských hřbitovů
Oldřiška Dvořáčková, tisková mluvčí Správy pražských hřbitovů
Michaela Tlustá, krajinářská architektka na technickém úseku
Správy pražských hřbitovů
Richard Panský, provozní náměstek ředitele Správy pražských hřbitovů
správci hřbitovních správ Správy pražských hřbitovů:
Jana Omelková, HS 310
Michal Ambrož, zást. ved. Běla Májová, HS 320
Zdeněk Spěváček, HS 330
Sylva Dvořáková, HS 340 a 350
Ivana Stuchlíková, HS Motol
Martin Vrzal, HS Strašnice
Tomáš Kotrlý, agenda pohřebnictví, Ministerstvo pro místní rozvoj

ODBORNÉ POSUDKY:

Denisa Halajová, krajinářská architektka, Katedra zahradní a krajinářské
architektury, Slovenská zemědělská univerzita v Nitře
Jan Kovář, architekt, spoluautor knihy Hřbitov jako veřejný prostor

1. vydání / 160 stran

© IPR/SDM/KVP, Praha, 2021
plug-in → Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy
Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy

Samostatné obrazy, text i dílčí části je možné (s ohledem na autorský zákon)
šířit, kopírovat a rozmnožovat libovolnou technikou. Rozsáhlejší citaci nebo vyšší
náklad je nutné dojednat s vydavatelem. Vždy je nutné uvést zdroj.

ISBN 978-80-88377-37-5 (pdf)
ISBN 978-80-88377-38-2

